

EPIKLEESIRUKOUKSET SVEITSIN
SAKSANKIELISTEN EVANKELIS-
REFORMOITUJEN KIRKKOJEN
EHTOOLLISLITURGIOISSA

Sari Mezrar
Ekumeniikan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2010

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen		Laitos – Institution Systemaattisen teologian
Tekijä – Författare Sari Mezrar		
Työn nimi – Arbetets titel Epikleesirukoukset Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen ehtoollisliturgioissa		
Oppiaine – Läroämne Ekumeniikka		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu	Aika – Datum Huhtikuu 2010	Sivumäärä – Sidoantal 106
Tiivistelmä – Referat <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella epikleesirukouksia Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen ehtoollisliturgioissa. Tarkastelun kohteena on erityisesti kaksi asiaa: ensinnäkin tutkitaan epikleesirukousten kielellisiin rakenteisiin sisältyviä teologisia teemoja, toiseksi selvitetään epikleesirukousten teologianhistoriasta nousevia keskeisiä aiheita. Tutkimuksen metodina on systemaattinen analyysi. Tutkimuksen lähteenä käytetään Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen kirkkokäsikirjaa.</p> <p>Tutkimuksen historiallisessa taustaluvussa tarkastellaan eukaristisen rukouksen ja ehtoollisen syntyhistoriaa, eukaristisen rukouksen osia, epikleesin paikkaa, merkitystä ja roolia historiallisessa kontekstissa sekä erilaisia ehtoollisteologioita, ekumeenista liikettä ja liturgista uudistusta. Kolmannessa luvussa esitellään lyhyesti saksankielisen Sveitsin evankelis-reformoituja kirkkoja, niiden kirkkokäsikirjan syntyä ja rakennetta. Pääpaino on epikleeseissä, jotka ovat työssä sekä alkuperäisellä kielellään että työn tekijän laatimina suomennoksina. Neljäs ja viides luku liittyvät tutkimustehtävän ensimmäiseen osaan. Neljännessä luvussa Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen käsikirjan epikleesejä tarkastellaan objektin näkökulmasta ja verrataan muihin työssä esiin tuotuihin epikleeseihin. Viidennessä luvussa Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen epikleesien verbit ovat huomion keskipisteessä. Epikleesejä tarkastellaan niiden sisältäminen verbien näkökulmasta. Epikleesirukousten sisältämien verbien kirjoa tarkastellaan sekä määrällisesti että laadullisesti. Verbit luokitellaan kahteen luokkaan intentionsa perusteella. Epikleesien verbejä tarkastellaan myös niiden monipaikkaisuuden näkökulmasta. Kuudes luku liittyy tutkimustehtävän toiseen osaan. Kuudennessa luvussa epikleesejä tarkastellaan niiden sisältäminen teemojen näkökulmasta. Konsekraatio- ja kommuunioteemojen sisältö esitellään ja niiden esiintymistä tarkastellaan kaikissa työssä esiin tuoduissa epikleeseissä verraten Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen käsikirjan epikleesejä muissa työssä esiin tuotuihin epikleeseihin. Lisäksi nostetaan muutamia Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen käsikirjan epikleesien sisältämiä teemoja esiin. Loppukatsauksessa pyritään kokoamaan ja tiivistämään tutkimuksen olennaisimmat tulokset.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena on, että Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen kirkkokäsikirja sisältää useita erilaisia ehtoollisliturgioita. Käsikirjan epikleesirukoukset poikkeavat toisistaan paljon niin rakenteellisesti kuin sisällöllisestikin. Kun sveitsiläisiä epikleesejä vertaa muiden kirkkojen epikleeseihin, niin joidenkin piirteiden suhteen kirjo on suurin piirtein yhtä laaja kuin muiden kirkkojen epikleeseissä yhteensä. On kuitenkin löydettävissä joitakin sveitsiläisille epikleeseille tyypillisiä piirteitä, kuten esimerkiksi, että sveitsiläiset epikleesit sisältävät aina selkeän puhuttelun kohteen tai että ehtoollisen koituminen hyödyksi ja siunaukseksi esiintyy teemana äärimmäisen harvoin. Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen kirkkokäsikirja antaa yksiselitteisesti kuvan rikkaasta ja monipuolisesta liturgisesta perinteestä, jossa liturgiaa ja liturgisia tekstejä ei pyritä mahdollistamaan yhteen ainoaan muottiin, vaan erilaisuudelle löytyy tilaa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Ehtoollinen, rukous, liturgia, Pyhä Henki		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Teologisen tiedekunnan kirjasto		
Muuta tietoa		

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto.....	3
2. Epikleesi osana eukaristista rukousta ja historiallisessa kontekstissa	5
2.1 Eukaristinen rukous	5
2.2 Epikleesi	8
2.3 Epikleesi varhaiskristillisyydessä	10
2.4 Epikleesi idän kirkossa	12
2.5 Epikleesi lännen kirkossa	17
2.5.1 Epikleesejä ennen keski-ajan päättymistä	17
2.5.2 Ehtoollisteologioita.....	19
2.5.3 Ekumeeninen liike ja liturginen uudistus	21
3. Sveitsiläinen kirkkokäsikirja	25
3.1 Taustatietoa Sveitsin reformoiduista kirkoista	25
3.2 Epikleesirukous kirkkokäsikirjassa	26
3.2.1 Käsikirjan yleisiä piirteitä.....	26
3.2.2 Kuusi rakenteellisesti erityistä epikleesiä.....	27
3.2.3 Pääsiäisyön juhlan epikleesi	34
3.2.4 Epikleesi ja asetussanat	35
3.2.5 Rukous ehtoollisaineiden valmistamiseen ja epikleesi.....	37
3.2.6 Kutsu ja rukous ennen ateriala.....	37
3.2.7 Eukaristinen rukous	39
3.2.8 Epikleesi asetussanojen jälkeen.....	42
3.2.9 Pelkiksi epikleeseiksi nimetyt epikleesirukoukset.....	44
3.3 Epikleesien tarkastelua kokoavasti	47
4. Objektit epikleesirukouksissa	47
4.1 Epikleesirukouksen objekti sveitsiläisissä epikleeseissä.....	47
4.2 Vertailu muiden kirkkojen epikleeseihin.....	49
4.3 Pyhän Hengen toiminnan objekti sveitsiläisissä epikleeseissä.....	51
4.4 Vertailu muiden kirkkojen epikleeseihin.....	53
5. Verbit epikleesirukouksissa	56
5.1 Merkittävimmät epikleesien sisältämät verbit	56
5.1.1 Heiligen eli pyhittää.....	57
5.1.2 Senden eli lähettää	57
5.1.3 Erneuern eli uudistaa	58
5.1.4 Segnen eli siunata	58
5.1.5 Geben eli antaa	59
5.1.6 Machen eli tehdä.....	59
5.1.7 Erfüllen eli täyttää.....	59
5.1.8 Schenken eli lahjoittaa.....	60
5.1.9 Beleben eli elävöittää.....	60
5.1.10 Verleihen eli varustaa	60
5.2 Verbit kussakin epikleesissä.....	61
5.3 Epikleesien verbit suhteessa toisiinsa.....	63
5.3.1 Yleistä.....	63
5.3.2 Pyhän Hengen paikalle saamiseen tai tilaamiseen liittyvät verbit.....	63
5.3.3 Pyhän Hengen toivottuun toimintaan liittyvät verbit	67
5.3.4 Verbien monipaikkaisuus	71
6. Teemat epikleesirukouksissa	78
6.1 Konsekraatio- ja kommuunioepikleesi	78
6.2 Konsekraatioon liittyvät teemat sveitsiläisissä epikleeseissä	79
6.3 Konsekraatioon liittyvät teemat muiden kirkkojen epikleeseissä.....	81

6.4	Konsekraatioteeman vertailua.....	83
6.5	Kommuunioon liittyvät teemat sveitsiläisissä epikleeseissä.....	85
6.5.1	Kommuunioepikleesin sisällön pohdintaa	85
6.5.2	Ehtoollisen arvollinen vastaanottaminen	86
6.5.3	Ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi.....	86
6.5.4	Yhteys/ykseys	87
6.5.5	Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen liittyvä osallisuus/yhteys	88
6.5.6	Yhteenveto kommuunioiteemasta sveitsiläisissä epikleeseissä	89
6.6	Kommuunioon liittyvät teemat muiden kirkkojen epikleeseissä	89
6.6.1	Ehtoollisen arvollinen vastaanottaminen	89
6.6.2	Ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi.....	90
6.6.3	Yhteys/ykseys	93
6.6.4	Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen liittyvä osallisuus/yhteys	94
6.6.5	Yhteenveto kommuunioiteemasta muiden kirkkojen epikleeseissä.....	95
6.7	Kommuunioiteeman vertailua.....	96
6.8	Muut teemat	97
7.	Loppukatsaus	99
8.	Lyhenteet.....	102
	Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	103
	Lähteet ja apuneuvot	103
	Kirjallisuus	103
	Internetlähteet.....	106

1. Johdanto

Epikleesirukous on mielenkiintoinen useasta eri syystä. Se kuuluu osana eukaristiseen rukoukseen, joka on herkkä teologinen indikaattori, koska se sisältää tiiviisti kristologisen ja trinitaarisen opin ydinasiat.¹ Epikleesirukous ilmaisee Isälle osoitettuna pyyntönä sen, mitä Pyhän Hengen oletetaan ja toivotaan tekevän ehtoollisella, eli se sanoittaa Pyhään Hengen toimintaan kohdistettuja odotuksia. Usein Pyhä Henki ja hänen työnsä jää kolminaisuudessa varjoon, eikä ole itsestään selvää että Pyhästä Hengestä puhuttaisiin persoonana. Erityisen mielenkiintoiseksi asian tekee se, että tutkitaan reformoidun kirkon epikleesirukouksia, sillä reformoidussa teologiassa oppi ei ole niin merkityksellisessä roolissa kuin monissa muissa kirkkokunnissa.

Tämän tutkimuksen tehtävänä on tarkastella epikleesirukouksia Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen ehtoollisliturgioissa. Tarkastelun kohteena on erityisesti kaksi asiaa: ensinnäkin tutkitaan epikleesirukousten kielellisiin rakenteisiin sisältyviä teologisia teemoja, toiseksi selvitetään epikleesirukousten teologianhistoriasta nousevia keskeisiä aiheita. Tutkimuksen metodina on systemaattinen analyysi. Tutkimuksen lähteenä käytetään Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen kirkkokäsikirjaa.

Eukaristisia rukouksia on tutkittu aiemmin, mutta mikäli tutkimuksen pääpaino on ollut epikleeseissä, niin lähestymistapa on ollut hieman toinen, kuten esimerkiksi John H. McKennan tutkimuksessa *Eucharist and Holy Spirit*. Siinä tutkitaan eukaristista epikleesiä 1900-luvun teologiassa vuoteen 1966 asti. McKenna tosin käsittelee epikleesin historiaa esitellen vanhakirkollisia epikleesejä liturgisten tekstien katkelmina, mutta tutkimuksen pääpaino ei ole liturgisten tekstien sanatarkassa sisällönanalyysissä, vaan epikleesin teologisten sisältöjen muuttumisessa sekä kehittämisessä. Heikki Kotilan tutkimuksessa *Eukaristinen rukous, vanhakirkollinen aineisto lännen kirkkojen uusissa ehtoollisrukouksissa* tarkastellaan sekä varhaisia että nykyisiä liturgisia tekstejä, kuten tässäkin tutkimuksessa, mutta Kotila tutkii koko eukaristista rukousta, ei ainoastaan epikleesiä. Kotila tutkii eukaristisen rukouksen kehittymistä ja etsii vanhakirkollista ainesta roomalaiskatolisen (*Missale Romanum 1970*), Amerikan luterilaisten (*LBW 1978*), Englannin anglikaanisen (*ASB 1980*) sekä Ruotsin (*SHK*

¹ Kotila 1996, 160.

1986) kirkkojen nykyisistä tai nykyisiä edeltäneistä kirkkokäsikirjoista sekä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käsikirjakomitean kokeilumateriaalin ehtoollisrukouksista. Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen ehtoollisliturgiaa ei ole siis tutkittu liturgisten tekstien analyysin avulla. Yleinen käsitys on, että reformoitujen kirkkojen liturgia on hyvin pelkistetty ja yksinkertainen, tämä tutkimus haastaa käsityksen, sillä Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen kirkkokäsikirja yllättää liturgisella monimuotoisuudellaan ja sisällöllisellä rikkaudellaan.

Toisessa luvussa tarkastellaan ensin eukaristisen rukouksen ja ehtoollisen syntyhistoriaa sekä esitellään eukaristisen rukouksen osia. Toisen alaluvun pääpaino on epikleesin määrittelyssä ja kuvauksessa. Kolmannessa, neljännessä ja viidennessä alaluvussa tarkastellaan epikleesin paikkaa, merkitystä ja roolia historiallisessa kontekstissa, erilaisia ehtoollisteologioita, ekumeenista liikettä sekä liturgista uudistusta hyvin yleisellä tasolla.

Kolmannessa luvussa esitellään lyhyesti saksankielisen Sveitsin evankelis-reformoituja kirkkoja sekä niiden kirkkokäsikirjan syntyä ja rakennetta. Pääpaino on epikleeseissä, jotka ovat työssä sekä alkuperäisellä kielellään että työn tekijän laatimina suomennoksina. Epikleesejä ei ole irrotettu erilleen rukouksen kokonaisuudesta, vaan ne ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta työssä kokonaisen rukouksen tai rukouskokonaisuuden muodossa. Epikleesit on myös rytmitetty eli sanat on jaettu riveille kirkkokäsikirjan mukaisesti ja suomennoksissa tämä rytmi on pyritty säilyttämään niin hyvin kuin mahdollista, jotta lukijan olisi helppo nähdä, miten mikin rivi on käännetty. Epikleesejä tarkastellaan sekä rakenteellisesti että sisällöllisesti.

Neljäs ja viides luku liittyvät tutkimustehtävän ensimmäiseen osaan. Neljännessä luvussa Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen käsikirjan epikleesejä tarkastellaan objektin näkökulmasta ja verrataan muihin työssä esiin tuotuihin epikleeseihin. Viidennessä luvussa epikleesien verbit ovat huomion keskipisteenä. Epikleesejä tarkastellaan niiden sisältämien verbien näkökulmasta. Epikleesirukousten sisältämien verbien kirjoa tarkastellaan sekä määrällisesti että laadullisesti. Määrällisessä tarkastelussa huomioidaan paitsi verbien koko kirjo, myös se, kuinka usein ne epikleesirukouksissa ilmenevät. Laadullisessa tarkastelussa pyritään hahmottamaan eri verbien voimakkuus- ja merkityseroja sekä niiden suhdetta toisiinsa. Verbit luokitellaan kahteen luokkaan

intentionsa perusteella. Epikleesien verbejä tarkastellaan myös niiden monipaikkaisuuden näkökulmasta.

Kuudes luku liittyy tutkimustehtävän toiseen osaan. Kuudennessa luvussa epikleesejä tarkastellaan niiden sisältäminen teemojen näkökulmasta. Konsekraatio- ja kommuunioiteemojen sisältö esitellään ja niiden esiintymistä tarkastellaan kaikissa työssä esiin tuoduissa epikleeseissä verraten Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen käsikirjan epikleesejä muissa työssä esiin tuotuihin epikleeseihin. Lisäksi nostetaan muutamia Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen käsikirjan epikleesien sisältämiä teemoja esiin. Loppukatsauksessa pyritään kokoamaan ja tiivistämään tutkimuksen olennaisimmat tulokset.

2. Epikleesi osana eukaristista rukousta ja historiallisessa kontekstissa

2.1 Eukaristinen rukous

Eukaristinen rukous eli ehtoollisrukous, ei ole säilynyt muuttumattomana, vaan se on kehittynyt ja muuttunut aikojen saatossa. Eukaristisen rukouksen alku on juutalaisessa rukousperinteessä. Muita mahdollisia nimiä ovat eukaristinen anafora tai eukaristinen kaanon. Erityisesti eukaristisessa rukouksessa näkyy kolmen juutalaisen rukousperinteen osaa. *Qiddus* eli leivän ja viinin siunaaminen kuului sapattiperinteeseen. Sapatin alkaessa perheen päämies muisteli sapatin asettamista ja kiitti sekä leivästä että viinistä. Tähän perinteeseen kuuluivat olennaisina osina leivän murtaminen ja jakaminen, jokaisen uuden ruokalajin siunaaminen pöytään tuotaessa ja viinin nauttiminen erityisestä aterian lopussa siunatusta viinimaljasta. *Birkat ha-mazon* on puolestaan arkinen kiitosrukous aterian jälkeen. Siihen sisältyi kolme lyhyttä jaksoa, joista jokainen päättyi lyhyeen loppusiunaukseen (*khatima*). Loppusiunaus kertasi jakson pääajatuksen alleviivaten sen siunausluonnetta. Ensimmäisen siunauksen sisältönä oli Jumalan luomistyö ja hänen lahjoittamansa ravinto. Toisessa siunauksessa puhuttiin liitosta ja maan hedelmästä. Kolmas siunaus oli esirukous Jerusalemin ja valitun kansan puolesta. Kolmas eukaristiseen rukoukseen vaikuttanut juutalainen rukousperinne on *Seder haggada sel pesah* eli pääsiäiskertomus. 200-luvulla siihen kuului ensimmäisen maljan yhteydessä lausuttava siunaus, kitkerien yrttien syöminen alkupaloiksi, pääsiäiskertomus (*haggada*), ensimmäinen osa *Hallel*-psalmeista (Ps. 113–114), toinen malja, leivän siunaaminen, pääsiäislampaan syöminen,

kolmannen maljan siunaaminen (*birkat ha-mazon*), toinen osa *Hallel*-psalmeista (Ps. 115–118) ja neljännen maljan siunaaminen.²

Ensimmäisen ja toisen vuosisadan juutalainen rukouskäytäntö perustui osittain improvisaatioon ja myös *Didakhen* eli Apostolien opetuksen sekä *Traditio apostolica* rukoustehtien yhteydessä puhutaan selvästi improvisaation mahdollisuudesta. Niinpä näitä tekstejä tulee pitää vain mahdollisina esimerkkeinä vallinneesta käytännöstä, eikä valmiina ja vakiintuneina tekstimuotoina.³

UT:ssa on neljä kertomusta ehtoollisen asettamisesta: 1. Kor. 11:23–25, Mark. 14:22–24, Luuk. 22:19–20 ja Matt. 26:26–28. Ehtoolliskertomusten tyyllinen juhlavuus ja seemiläinen sävy poikkeavat evankeliumien muuten tavanomaisesta ja arkisesta kielestä. Ehtoolliskertomukset muodostavat kaksi paria, Matteus ja Markus ovat yksi pari, Luukas ja Paavali toinen. Pareja ei ole voitu asettaa ajalliseen järjestykseen. UT:n ehtoolliskertomusten ytimenä on seitsemän eukaristisen aktin sarja. Jeesus otti leivän, siunasi tai kiitti, mursi leivän, jakoi sen lausuen tietyt sanat, myöhemmin hän otti maljan, kiitti ja jakoi sen oppilailleen lausuen tietyt sanat. Kun sekä leivän ja viinin ottaminen että siunaaminen ja jakaminen yhdistetään toisiinsa, saadaan ehtoolliskertomusten ydin tiivistettyä neljäksi aktiksi. Ensimmäisenä on leivän ja viinin ottaminen esille, toisena kiitosrukouksen lausuminen, kolmantena leivän murtaminen ja neljäntenä pyhitettyjen ehtoollislahjojen jakaminen. Mielenkiintoista on, että tämän neljän eukaristisen aktin malli toistuu myös evankeliumien ruokkimisihmeissä ja kertomuksessa Emmauksen tien kulkijoista.⁴

Varhaiskristillisen kirkon liturgisessa elämässä paikalliset liturgiset erot olivat huomattavia ja erilaisia liturgioita ryhmitellään erilaisiksi perheiksi lähinnä maantieteellisin perustein. Ne jaetaan itäisiin ja läntisiin liturgioihin. Itäisiin liturgioihin kuuluvat egyptiläiset liturgiat (etiopialaiset ja koptilaiset liturgiat), syyrialaiset tai länsisyyrialaiset liturgiat (Antiokian ja Jerusalemin liturgiat) itäisyyrialaiset liturgiat (mesopotamialaiset ja persialaiset liturgiat) sekä bysanttilaiset liturgiat (Bysantin ja Armenian liturgiat). Läntiset liturgiat jaetaan roomalaisiin liturgioihin, pohjoisafrikkalaisiin liturgioihin, ambrosiaanisiin liturgioihin (Milanon ympäristö), gallialaisiin liturgioihin, mozarabialaisiin liturgioihin (Espanja) ja kelttiläisiin liturgioihin. Eukaristinen rukous on herkkä

² Kotila 1996, 95–100, 306; Kotila 2004, 57–58, 60, 62–64; McKenna 1975, 9.

³ Kotila 1996, 306; Kotila 2004, 59–60.

⁴ Kotila 1996, 80, 82–86; Kotila 2004, 65–66, 68–69.

teologinen indikaattori, koska se lausuu tiiviisti kristologisen ja trinitaarisen opin ydinasiat. Yhtenä syynä eukaristisen rukouksen vakiintumiseen kirjallisessa muodossa oli halu varmistua oikean tradition välittymisestä. Vakiintuneet eukaristiset rukoukset otettiin käyttöön 300–600 –luvuilla. Vuoden 246 tienoilla piispojen kokouksessa kirkkoisä Origenes vetosi piispoihin, etteivät he sekoittaisi eukaristian rukouksiin omia ajatuksiaan. Vaikka oli olemassa sääntöjä ja sopimuksia eukaristisen rukouksen sisällöstä, niin niiden noudattamista ei pidetty pakollisena. Origeneen mukaan oli tärkeää, että eukaristinen rukous osoitettiin Isälle Pojan kautta. Karthagon kolmannessa synodissa (397) todettiin, ettei tule puhutella rukouksissa Isää Pojan asemasta tai Poikaa Isän asemasta. Eukaristinen rukous onkin lähes poikkeuksetta osoitettu Isälle. Eukaristinen rukous on Jumalakeskeinen rukous, jonka seurakunta osoittaa Isälle Pojan kautta ja Pyhässä Hengessä. Eukaristinen rukous heijastaa trinitaarista Jumala-uskoa.⁵

Eukaristiseen rukoukseen kuuluu useita erilaisia osia. Sekä antiokialaisessa länsisyrialaisiin liturgioihin kuuluvassa että aleksandrialaisessa egyptiläisiin liturgioihin kuuluvassa anaforassa molemmista löytyvät johdantodialogi, prefaatio, sanctus, ehtoollisnarraatio, anamneesi, esirukoukset ja doksologia. Antiokialaisessa anaforassa on sanctuksen jälkeen postsanctus, kun taas aleksandrialaisessa anaforassa sanctusta edeltää presanctus. Antiokialaisessa anaforassa on vain yksi epikleesi, joka on ehtoollisnarraation ja anamneesin jälkeen, ennen esirukouksia. Aleksandrialaisessa anaforassa on kaksi epikleesiä, joiden väliin sijoittuvat ehtoollisnarraatio sekä anamneesi.⁶

Moderni ekumeeninen anafora muodostaa eräänlaisen kompromissin antiokialaisesta ja aleksandrialaisesta anaforasta. Siihen kuuluu johdantodialogi, prefaatio, sanctus, postsanctus (sisältää joko prefaatioissa alkaneen ylistyksen jatkoa, ensimmäisen epikleesin tai yhdistelmän näistä), ehtoollisnarraatio, anamneesi, (toinen) epikleesi, esirukoukset ja doksologia. Postsanctus voi olla prefaatioissa alkaneen ylistyksen jatkoa, ensimmäinen epikleesi tai molempia.⁷

Postsanctukseen sisältyvää epikleesiä nimitetään ensimmäiseksi epikleesiksi. Sen sisältönä on pyyntö, että Jumala lähettäisi Pyhän Hengen toteuttamaan ehtoollisen asetussanat niin, että leivästä ja viinistä tulee Kristuksen ruumis ja veri. Myös sanctusta seuraava epikleesi korostaa pyhyiden teemaa. Anamneesia ja uhrirukousta seuraava epikleesi on käytännöllisesti katsoen

⁵ Kotila 1996, 113, 141, 156 160, 173; Kotila 2004, 101–102.

⁶ Kotila 1996, 307.

⁷ Kotila 1996, 307–308.

kaikissa vanhakirkollisissa eukaristisissa rukouksissa. Muotoilut poikkeavat toisistaan, mutta yhteistä ja olennaista on, että epikleesissä pyydetään Jumalaa vastaamaan siihen kuuliaisuuden tekoon, jonka kirkko on suorittanut toteuttaessaan Kristuksen käskyn mukaisen anamneesin. Vaikka epikleesien painotukset poikkeavat toisistaan, intentio on sama. Itäisten anaforien epikleeseissä lausutaan selkeästi pyyntö Isälle, että hän lähettäisi Henkensä esille kannettujen lahjojen päälle, jotta ne pyhittyisivät ja niistä tulisi Kristuksen ruumis ja veri. Tähän konsektioivaan eli pyhittävään osaan liittyy lisäksi seurakunnan kommuuniota koskeva pyyntö. Sen sisältönä on se, että seurakunta liittyisi yhteen Pyhässä Hengessä, kun se ottaa vastaan pyhitetyn leivän ja viinin. Hippolytoksen epikleesi on yksinkertaisempi. Siinä pyydetään Jumalaa lähettämään Henkensä seurakunnan uhrin ylle ja siten liittämään yhteen ne, jotka ottavat sen vastaan. Rukouksen kohteena on pyhitetyn leivän ja viinin välityksellä tapahtuva ehtoollisvieraiden pyhittäminen. Lännessä sellainen epikleesi, jossa pyydetään ehtoollisaineitten pyhittämistä, tunnetaan gallialaisissa ja vanhaespanjalaisissa liturgioissa. Jos epikleesi määritellään ahtaasti siten, että sitä pidetään rukouksena, jossa Isää pyydetään lähettämään Henkensä seurakunnan ja sen uhrin ylle, se sulkee roomalaisen kaanonin *Quam oblationem- Supplices te-* ja *Supra quae – rukoukset* ulkopuolelle. Tosin näillä edellä mainituilla rukouksilla on sama intentio kuin idän liturgioitten epikleeseillä. Asiaa sotkee entisestään lännen ehtoollisteologian asetussanoja korostava konsekraationäkemys.⁸

2.2 Epikleesi

Epikleesi (kr. Ἐπίκλησις) tulee sanasta Ἐπικαλέω ja se merkitsee 'huutaa avuksi', 'kutsua'. UT:ssa ja vanhan kirkon kirjoituksissa huudetaan Jumalaa tai Kristusta avuksi. Tällaiset avuksi huutamiset ovat eskatologisesti vaikuttuneita ja niissä on kyse persoonan paikalle kutumisesta sekä eskatologisesti ymmärretystä ateriyhteydestä. Epikleesillä tarkoitetaan Isälle osoitettua rukousta, jossa pyydetään Pyhää Henkeä. Pyhää Henkeä ei pyydetä laskeutumaan alas, vaan Isää pyydetään lähettämään Henkensä. Epikleesirukous kiinnittää huomiota Hengen pyhittävään tehtävään pelastushistoriassa.⁹

Epikleesi on kirkon perusrukous, joka on vanhastaan kuulunut erityisesti toimitusten, esimerkiksi kasteen, ehtoollisen, konfirmaation ja ordinaation

⁸ Kotila 1996, 166, 168–169.

⁹ Felmy 1999, 1364; Gerhards 1995, 715; Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus 2000, 223; Kotila 1996, 173–175; Kotila 2004, 228.

yhteyteen. Epikleesiä on ensin käytetty kasteveden pyhittämisessä. Kasteveden pyhittämisessä epikleesi rukoillaan vielä nykyisinkin vanhan mallin mukaan samalla tavalla sekä itäisissä että läntisissä kirkoissa, kuin ortodoksisissa kirkoissa lisäksi edelleen myös ordinaation ja vihkimysten yhteydessä. Eukaristisessa epikleesissä Jumala kutsutaan ehtoollisaineiden ylle, jotta ne pyhittyisivät tai muuttuisivat.¹⁰

Eukaristisessa rukouksessa epikleesi on ylistävän puhuttelun (anakleesi) ja kiittolisen muistamisen (anamneesi) jälkeen tuleva pyhitysrukous. Se on merkittävä puhetoiminnan askel, jonka kautta Jumalaa pyydetään suomaan pyhyytensä. Eukaristisessa pyhitysrukouksessa epikleesi muodostaa yhteyden Kristuksen uhria kuvaavan leivän ja viinin antamisen sekä ehtoollisen muuttuneiden aineiden välillä. Ehtoollisliturgiassa epikleesi on eukaristisen rukouksen osa, jossa pyydetään Jumalaa lähettämään Henkensä ehtoollisaineiden ja/tai seurakunnan päälle. Eukaristinen rukous on yksi messun eli ehtoollisjumalanpalveluksen osa. Eukaristisen epikleesin erityisluonne liittyy sen ehtoollisen viettoon ja sen erityisfunktio määräytyy eukaristisen rukouksen kokonaisuudesta käsin.¹¹

Kaikista tärkeimmät epikleesien tarkasteluun liittyvät käsitteet ovat konsekraatio- ja kommuunioepikleesi. Konsekraatioepikleesin muita nimiä ovat elementtiepikleesi ja muuttumisepikleesi, mutta sitä kutsutaan myös ensimmäiseksi epikleesiksi. Se sisältää pyynnön ehtoollisaineiden konsekraatiosta eli pyhittämisestä, siitä, että ehtoollisaineista tulisi Kristuksen ruumis ja veri. Kommuunioepikleesin eli toisen epikleesin pyynnön kohteena on seurakunta. Kommuunioepikleesissä pyydetään Jumalaa valmistamaan seurakuntaa ehtoollisen arvolliseen vastaanottamiseen tai vaikuttamaan siten, että ehtoolliselle osallistuminen koituisi seurakunnalle siunaukseksi ja hyödyksi.¹² Luvussa kuusi paneudutaan tarkemmin epikleesien konsekraatio- ja kommuunioepikleesisiin.

Saksankielisessä kirjallisuudessa esiintyvät käsitteet Geist-Epiklese ja Logos-Epiklese, jotka merkitsevät käännettynä Henki-epikleesi ja Sana-epikleesi. Näitä käsitteitä ei käytetä suomenkielisessä liturgisessa kirjallisuudessa. Logos-epikleesin käännöksestä huolimatta tässä työssä käytetään suomeksi termiä Logos-epikleesi, sillä se on teologisesti selkeämpi sekä yksiselitteisempi ilmaus.

¹⁰ Felmy 1999, 1364; Gerhards 1995, 715; Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus 2000, 223; Kotila 1996, 162.

¹¹ Gerhards 1995, 715–716; Kotila 1996, 162–163; Kotila 2004, 228–229, 240, 265.

¹² Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus 2000, 223; Kotila 1996, 307–308, 311; Kotila 2004, 240; McKenna 1975, 9.

Henki-epikleesillä tarkoitetaan epikleesiä, jossa pyydetään Pyhää Henkeä. Logos-epikleesi puolestaan on epikleesi tai avuksihuutaminen, jossa pyydetään Logosta eli Sanaa. Kirjallisuudessa todetaan hyvin selkeästi, että ennen *Catecheses mystagogieaa*, jossa on ensimmäistä kertaa todistettavasti löydettävissä konsekroiva Henki-epikleesi, pyhittymistä pidettiin Logoksen ansiona. Kun tietää, että jaottelu Henki- ja Logos-epikleeseihin kuului aikaan ennen Ambrosiusta, joka ensimmäisenä yhdisti ehtoollisaineiden muuttumisen ehtoollisen asetussanoihin epikleesin sijaan, niin jaottelua ei voida pitää epikleesin ja asetussanojen vastakkainasettelun erinimisenä muotona. Serapionin *Eukhologian* toista epikleesiä tarkkaan lukiessa ei voi olla päätyvästi siihen johtopäätökseen, että logoksella tarkoitetaan siinä Kristusta. Logos tosin kirjoitetaan pienellä, mutta epikleesissä pyydetään, että totuuden Jumalan pyhä sana tulisi leivän päälle, että leivästä tulisi sanan ruumis ja viinin päälle, että siitä tulisi totuuden verta.¹³ Konsekraation tarkoitus on, että ehtoollisleivästä tulee Kristuksen ruumis ja olisi erityisen outo yhteensattuma, että mainittu sanan ruumis ei tarkoittaisi tässä Kristuksen ruumista. Oletettavaa on, että ensin ei oltu yhtä mieltä siitä, kuka jumaluuden persoonista konsekroi ehtoollisaineet ja kun oli päästy yhteisymmärrykseen siitä, että konsekroiminen on Pyhän Hengen tehtävä, alkoi pohdinta konsekroimistapahtuman hetkestä, eli siitä, tapahtuuko se epikleesin vai asetussanojen aikana.

2.3 Epikleesi varhaiskristillisyydessä

Didakhe, jonka varhaisimmat osat ajoitetaan ensimmäiselle vuosisadalle, jopa vuosien 50–70 tienoille, edustaa siirtymää juutalaisen *beraka*-siunauksen sovelluksista selkeästi kristilliseen eukaristiseen rukoukseen. *Beraka* merkitsee yleisesti siunausta ja termillä *beraka*-siunaus viitataan laajasti juutalaiseen siunaavaan rukousperinteeseen. *Didakhen* teksti tuo voimakkaasti esille kaksi varhaiskristillisen ehtoollisopin tärkeää motiivia, kiitoksen ja yhteyden. Kirkon universaalisuus näkyy myös tekstissä. Näiden muiden teemojen rinnalle nousee myös ajatus ehtoollisesta uhrina.¹⁴

Toisella vuosisadalla elänyt Justinus Marttyyri kuvaa keisarille omistetussa puolustuskirjoituksessa, *Apologiassa*, kristittyjen jumalanpalvelusta vuoden 150 tienoilta. Ehtoollisrukous on siinä vielä vapaamuotoinen. Justinos piti ehtoollisaineiden pyhittymistä rukouksen ansiona. Lyonin piispa, kirkkoisä

¹³ Felmy 1999, 1364–1365; Gerhards 1995, 715–716; Kotila 1996, 121–122; McKenna 1975, 9.

¹⁴ Kotila 1996, 96, 101–102, 104.

Irenaeus, yhdisti ehtoollisaineiden muuttumisen pyyntöön, jonka hän ymmärsi mahdollisesti Logos-epikleesiksi, koska hänen mukaansa sekoitettu malja ja valmistettu leipä ottavat vastaan itseensä Jumalan sanan.¹⁵

Roomalaisen piispa Hippolytoksen kirjoittamana pidetty *Traditio apostolica* 200-luvulta on kirkkojärjestys, jonka piispanvihkimystä käsittelevään jaksoon sisältyy eukaristinen rukous. Se on vanhin kirjallisessa muodossa säilynyt eukaristinen rukous. *Traditio apostolica*n epikleesissä rukoillaan nimenomaan Pyhän Hengen lähettämistä kirkon uhrin ylle. Sen sisällöllinen yhteys juutalaiseen *beraka*-rukoukseen perustellaan epikleesin sisältämällä kirkon yhteyteen liittyvällä pyynnöllä. Epikleesin konsekraatioteeman olemassaolosta ollaan kahta mieltä. Koska epikleesi ei sisällä suoraa ja selkeää konsekraatiopyyntöä, sen nähdään puuttuvan epikleesistä. Toisaalta taas ollaan sitä mieltä, ettei epikleesin ehtoollisaineisiin kohdistuvan pyynnön konsekraatioluonnetta tunnisteta. Syyksi tähän oletetaan se, että kolmannella vuosisadalla oli vielä vierasta yhdistää epikleesin pyyntö ja ehtoollisaineiden muuttuminen toisiinsa.¹⁶ Tässä tutkimuksessa kallistutaan jälkimmäiselle kannalle, eli päädytään siihen, että *Traditio apostolica*n epikleesi sisältää konsekraatioteeman.

Epikleesi Traditio apostolicassa

Me rukoilemme: lähetä Pyhä Henkesi pyhän kirkkosi uhrin päälle. Kokoa kirkkosi yhteen. Lahjoita kaikille, jotka tulevat osallisiksi näistä pyhistä lahjoista, Pyhän Hengen täyteys vahvistamaan uskoa totuudessa, että ylistäisimme ja kunnioittaisimme sinua Poikasi Jeesuksen Kristuksen kautta.¹⁷

Apostoliset konstituutiot, *Constitutiones apostolorum*, on kirkkojärjestys, jonka lähteinä on käytetty *Didaskaliaa*, *Didakhea* ja *Traditio apostolicaa*. Se kuvaa 300-luvun lopun antiokialaisen anaforan rakennetta ja sisältöä luotettavasti. Epikleesi kohdistuu selkeästi ehtoollisaineisiin ja se sidotaan oblaatioon, eli leivän ja viinin edeskantoon. Epikleesissä pyydetään Pyhää Henkeä tekemään ehtoollislahjat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Epikleesin elementtiosaan liittyy välittömästi kommuunio-osa, eli rukous ehtoollisen arvollisen nauttimisen puolesta. Kehittyneen eukaristisen epikleesin elementtejä antiokialaisessa anaforassa ovat pyyntö lähettää Pyhä Henki ihmisten ja ehtoollisaineiden päälle,

¹⁵ Felmy 1999, 1364–1365; Kotila 1996, 105–106.

¹⁶ Felmy 1999, 1364; Gerhards 1995, 716; Kotila 1996, 107, 109.

¹⁷ Kotila 1996, 109.

leivän ja viinin muuttaminen tai pyhittäminen ja ehtoollisen koituminen
autuudeksi niille, jotka sen vastaanottavat.¹⁸

Epikleesi Constitutiones apostolorumissa

Lähetä Pyhä Henkesi tämän uhrin ylle, Herramme Jeesuksen Kristuksen kärsimysten todistajan ylle, niin että Hän (i.e. Pyhä Henki) tekisi (*apofene*) tästä leivästä sinun Kristuksesi ruumiin ja tästä maljasta sinun Kristuksesi veren niin että ne, jotka tulevat osallisiksi niistä, vahvistuisivat hartaudessa, saisivat syntinsä anteeksi, vapautuisivat perkeleestä ja hänen erheistään, täytyisivät Pyhällä Hengellä, tulisivat sinun Kristuksesi arvoisiksi, saavuttaisivat ikuisen elämän ja tulisivat sovitetuiksi kanssasi, kaikkivaltias Jumala.¹⁹

2.4 Epikleesi idän kirkossa

Itäiset liturgiat ja niiden mukaiset anaforat eli eukaristiset rukoukset Kotila jakaa neljään pääryhmään. Näitä ovat egyptiläiset, syyrialaiset eli länsisyyrialaiset, itäsyrialaiset ja bysanttilaiset liturgiat.²⁰

Ainoa varhaisen kirkon liturginen todistus Logos-epikleesistä on egyptiläisen piispa Serapionin *Eukhologion* noin vuodelta 350. Logos-epikleesin rinnalla liturgiassa on myös Henki-epikleesi. Serapionin anaforaa ei voida pitää aikansa tyypillisen käytännön edustajana. Egyptiläinen traditio tuntee epikleettisiä elementtejä myös ennen asetussanoja, kuten esimerkiksi juuri tässä Serapionin *Eukhologian* liturgiassa.²¹

Postsanctus ja ensimmäinen epikleesi Serapionin Eukhologiassa

Taivas ja maa ovat täynnä sinun loistavaa kunniaasi, sinä valtojen Herra. Täytä myös tämä uhrimme voimallasi ja osallisuudellasi; sillä sinulle me olemme uhranneet tämän elävän uhrin, verettömän uhrilahjan.²²

Toinen epikleesi Serapionin Eukhologiassa

Tulkoon sinun pyhä sanasi (*logos*), sinä totuuden Jumala, tämän leivän päälle, että leivästä tulisi sanan ruumis (*soma tou logou*); ja tämän maljan päälle, että siitä tulisi totuuden verta (*haima tes alethias*); ja anna kaikkien, jotka tulevat osallisiksi näistä lahjoista, ottaa vastaan elämän lääke kaikkien sairauksien parantamiseksi ja kaikkien oikeiden pyrkimysten ja hyveiden vahvistamiseksi; ei tuomioksi, sinä totuuden Jumala, ei loukkaukseksi eikä herjaksi.²³

Pyhittävä Henki-epikleesi on todistettavasti löydettävissä ensimmäistä kertaa Kyrillos Jerusalemlaisen kirjoittamaksi arvellusta teoksesta *Catecheses mystagogiea*, joka on kirjoitettu neljännen vuosisadan toisella puoliskolla. Ennen

¹⁸ Gerhards 1995, 716; Kotila 1996, 110, 113.

¹⁹ Kotila 1996, 112.

²⁰ Kotila 1996, 113.

²¹ Felmy 1999, 1364; Gerhards 1995, 716; Kotila 1996, 118.

²² Kotila 1996, 120.

²³ Kotila 1996, 121–122.

sitä itäiset liturgiaformulat sisälsivät yhden epikleesin, jossa pyydettiin Pyhää Henkeä sekä ehtoollisaineiden että uskovien päälle. *Catecheses mystagogieassa* ehtoollisaineiden pyhittäminen liitettiin ensimmäistä kertaa yksinomaan epikleesiin, eli se on luonteeltaan selvästi konsekraatioepikleesi. Aiemmin pyhittävän vaikutuksen uskottiin johtuvan Logoksesta. Epikleesin konsekroivan roolin korostamisen myötä anamneesi ja asetussanat menettivät siinä merkityksensä.²⁴

Epikleesin kuvaus Catecheses mystagogieassa

Sen jälkeen kun olemme pyhittäneet itsemme näiden hengellisten hymnien kautta, rukoilemme ihmisiä rakastavaa Jumalaa, että hän lähettäisi Pyhän Hengen esille tuotujen lahjojen päälle tehdäkseen (*hina poiese*) leivän Kristuksen ruumiiksi ja viinin Kristuksen vereksi. Sillä kaikki, mitä Pyhä Henki koskettaa, pyhittyy ja muuttuu (*metabebletai*).²⁵

Aleksandrian patriarkaatin käyttämän Markuksen liturgian vanhin säilynyt papyrusfragmentti, *Papyrus Strasbourg*, ajoitetaan v. 300–500. Yhdistämällä se 500-luvulle ajoitettuun *Papyrus Manchesteriin*, saadaan kuva 500-luvun Markuksen liturgiasta. Käsikirjoituksen teksti katkeaa kesken toisen epikleesin. Nykyisessä koptilaisessa kirkossa käytetään Markukseen liturgiaan pohjautuvaa koptilaista Markuksen liturgiaa.²⁶

Markuksen liturgian ensimmäinen epikleesi

Täytä, oi Jumala, myös tämä uhri siunauksellasi Pyhän Hengen kautta.²⁷

Markuksen liturgian toinen epikleesi

Lähetä Pyhä Henkesi näiden silmillä nähtävien lahjojen päälle, tämän leivän ja tämän maljan päälle, että hän tekisi (*poiese*) tästä leivästä Jeesuksen Kristuksen ruumiin ja tästä maljasta Herramme ja Jumalamme ja Vapahtajamme ja kaikkien kuninkaan Jeesuksen Kristuksen uuden liiton veren. Aamen. Suo, että ne lahjoittaisivat meille kaikille, jotka tulemme niistä osallisiksi, uskon, kohtuullisuuden, terveyden, ilon, pyhityksen, sielun, hengen ja ruumiin uudistumisen, ikuisen elämän osallisuuden, viisauden ja kuolemattomuuden...²⁸

Basileios Suuri kutsui koko eukaristista anaforaa epikleesiksi, ei ainoastaan pyyntöä Pyhälle Hengelle. Basileioksen anafora oli Konstantinopolin tärkein eukaristinen rukous, ennen kuin Johannes Khrysostomoksen anafora syrjäytti sen. Basileioksen anaforaa käytetään edelleen idän ortodoksisessa kirkossa, joskin vain kymmenenä sunnuntaina kirkkovuodessa. Basileios-liturgian epikleesissä käytetään verbiä (ὄψαδελξαί), joka on suomennettu tekemiseksi, kun taas saksaksi

²⁴ Felmy 1999, 1364; Gerhards 1995, 716; Kotila 1996, 123.

²⁵ Kotila 1996, 124.

²⁶ Kotila 1996, 114–117.

²⁷ Kotila 1996, 116.

²⁸ Kotila 1996, 117.

se on ymmärretty verbiksi *erweisen*, joka voidaan tekemisen lisäksi kääntää myös osoittamiseksi ja todistamiseksi.²⁹

Epikleesi Basileios Suuren liturgiassa

Siksi, kaikkein pyhin Herra, myöskin me sinun syntiset ja kelvottomat palvelijasi, jotka olet katsonut arvollisiksi palvelemaan pyhän alttarisi edessä, ei oman vanhurskautesi tähden – sillä emme ole tehneet mitään hyvää maan päällä – vaan armonsi ja laupeutesi tähden, jotka olet runsaasti vuodattanut meihin, lähestymme luottamuksella pyhää alttariasi. Asetettuumme sille lahjat, jotka kuvaavat Kristuksen ruumista ja verta, rukoilemme ja anomme sinua, oi pyhien Pyhä, hyvyytesi tähden: tulkoon Pyhä Henkesi meidän päällemme ja näiden esillä olevien lahjojen päälle ja siunatkoon, pyhittäköön ja tehköön ne: (*pappi siunaa lahjat ristinmerkillä kolme kertaa lausuen:*) tämän leivän meidän Herramme, Jumalamme ja Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen kalliiksi ruumiiksi – Aamen – ja tämän maljan meidän Herramme, Jumalamme ja Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen kalliiksi vereksi – Aamen – joka vuodatettiin maailman elämän edestä – Aamen. Liitä meidät kaikki, jotka olemme osalliset yhdestä leivästä ja yhdestä maljasta, yhden Pyhän Hengen yhteyteen. Älä salli osallisuuden Kristuksesi pyhään ruumiiseen ja vereen koitua kenellekään meistä tuomioksi tai moitteeksi, vaan anna meidän löytää lapeus ja armo yhdessä kaikkien pyhien kanssa, jotka ovat aikojen alusta asti sinua uskollisesti palvelleet, esi-isien, patriarkkojen, profeettojen, apostolien, saarnaajien, evankelistojen, marttyyrien, tunnustajien, opettajien ja kaikkien uskossa täydellisiksi tulleiden, vanhurskasten sielujen kanssa.³⁰

Jerusalemien seurakunnan käyttämä Jaakobin liturgia nykyisin tunnetussa muodossaan on syntynyt egyptiläisen Basileioksen liturgian ja vanhan jerusalemilaisen liturgian sulautuessa yhteen. Jerusalemien seurakunnan käyttämässä Jaakobin liturgiassa puhutaan tekemisestä (ποίησις).³¹

Epikleesi Jaakobin liturgiassa

Piispa seisoo ja lausuu hiljaa: Armahda meitä, kaikkivaltias Isä Jumala. Armahda meitä, Jumala, meidän Vapahtajamme. Armahda meitä, Jumala, sinun suuresta armostasi ja lähetä meidän ja näiden olevien pyhien lahjojen päälle Pyhä Henkesi (*piispa kumartuu ja lausuu ääneen*), Herra ja elämän antaja, joka istuu valtaistuimella yhdessä sinun, Isän Jumalan, ja ainosyntyisen Poikasi kanssa ja yhdessä sinun kanssasi hallitsee ollen kanssasi yhtä olemusta ja yhtä iankaikkinen ja joka on puhunut laissa ja profeetoissa ja uudessa liitossasi ja joka kyyhkysen muodossa laskeutui Herramme Jeesuksen Kristuksen päälle Jordanin virralla ja jäi hänen päälleen ja joka myös laskeutui pyhien apostoliesi päälle tulisten kielten muodossa pyhän ja kunniakkaan Siionin yläsalissa pyhänä helluntaipäivänä. (*Piispa seisoo ja lausuu hiljaa*) Valtias, lähetä sama Pyhä Henkesi meidän ja näiden esillä olevien lahjojen päälle, (ääneen) jotta se tultuaan niiden päälle pyhällä, hyvällä ja kunniakkaalla läsnäolollaan pyhittäisi ne ja tekisi tämän leivän Kristuksen pyhäksi ruumiiksi (*kansa: Aamen*) ja tämän maljan Kristuksen kalliiksi vereksi (*kansa: Aamen*). *Piispa lausuu seisten hiljaa:* että ne tulisivat kaikille niistä osallistuville syntien anteeksiantamiseksi ja iankaikkiseksi elämäksi, sielujen ja ruumiitten pyhitykseksi, hyvien töitten hedelmäksi, pyhän, katolisen ja apostolisen kirkkosi vahvistukseksi, sen kirkon, jonka sinä perustit uskon kalliolle, niin etteivät tuonelan portit sitä voittaisi. Sinä päästät sen kaikista harhaopeista ja laittomuutta harjoittavien pahenuksesta ja säilytät sen aikojen loppuun saakka. (*Papisto vastaa: Aamen.*)³²

²⁹ Felmy 1999, 1364; Kotila 1996, 125, 129.

³⁰ Kotila 1996, 128–129.

³¹ Felmy 1999, 1364; Kotila 1996, 129.

³² Kotila 1996, 133.

Johannes Khrysostomoksen tekstien löytö on ristiriitainen. *De sacerdotiossa* hän painottaa Henki-epikleesin ja *De Proditione Iudaessa* asetussanojen konstitutiivista merkitystä. Johannes Khrysostomoksen liturgiasta tuli ortodoksisen kirkon tärkein liturgia vuoden 1000 tienoilla. Se muistuttaa rakenteeltaan Apostolisten konstituutioiden, Basileios Suuren, Jaakobin ja noin kahdeksankymmenen säilyneen länsisyyrialaisen anaforaa. Khrysostomos-liturgia huipentuu selkeästi konsektroivaan epikleesiin, jossa pyydetään, että Jumala muuttaisi (μεταβάλλειν) (tätä verbiä käyttivät Justinus Marttyyri ja Kyrillos Jerusalemlainen epikleeseissään) ehtoollisaineet Kristuksen ruumiiksi ja vereksi.

33

Epikleesi Khrysostomoksen liturgiassa

Pappi rukoilee salaisesti (mystikos legei): Vielä kannamme eteesi tämän hengellisen (logiken latreain) ja verettömän palveluksen sekä pyydämme, rukoilemme ja nöyrästi anomme: Lähetä sinun Pyhä Henkesi alas meidän päällemme ja näiden esillä olevien lahjojen päälle, ja tee tämä leipä sinun Kristuksesi kalliiksi ruumiiksi muuttaen (metabalon) se Pyhällä Hengelläsi, aamen, ja se mitä tässä maljassa on, sinun Kristuksesi kalliiksi vereksi, aamen, muuttaen sen Pyhällä Hengelläsi, että ne niistä osallisiksi tuleville koituisivat sielun valppaudeksi, syntien anteeksi antamiseksi, osallisuudeksi Pyhään Henkeen, taivaan valtakunnan saavuttamiseksi ja luottamukseksi sinua kohtaan, mutta eivät syytteeksi eivätkä tuomioksi.³⁴

Itäsyrialainen eli kaldealainen Addain ja Marin liturgia on peräisin Edessasta Koillis-Syyriasta ja on yksi vanhimmista säilyneistä liturgioista. Edessan alueesta tuli Efeson kirkolliskokouksen jälkeen nestoriolainen ja myöhemmin se joutui arabien haltuun. Näistä syistä bysanttilainen perinne ei päässyt vaikuttamaan liturgiaan. Addain ja Marin liturgia on edelleen käytössä nestoriolaisessa kirkossa. Eukaristinen rukouksen nykyisen muodon perusteella oletetaan, että se on osoitettu alkujaan Kristukselle eikä jumaluuden ensimmäiselle persoonalle. Tästä oletuksesta tosin kiistellään. Käytettävissä olevan suomennoksen perusteella on todettavissa, että esirukousosiossa puhutellaan selkeästi Isää ja kuten alla olevasta epikleesistä näkyy, siinä puhuttelun kohteena on Jumala. Nämä huomiot eivät sulje pois sitä mahdollisuutta, että koko rukous olisi alun perin osoitettu Kristukselle.³⁵

Addain ja Marin liturgian epikleesi

Saapukoon Pyhä Henkesi, Jumala, ja levätköön tämän palvelijoidesi uhrin yllä ja siunatkoon ja pyhittäköön sen niin, että siitä koituisi meille, oi Jumala, velkojen hyvitys ja

³³ Felmy 1999, 1364; Kotila 1996, 133–134.

³⁴ Kotila 1996, 136.

³⁵ Kotila 1996, 138, 140.

syntien anteeksiantaminen, ylösnousemuksen suuri toivo ja uusi elämä taivaan valtakunnassa kaikkien niiden kanssa, jotka ovat eläneet tahtosi mukaan.³⁶

Anamneesia eli Kristuksen pelastustekojen muistamista seurasi klassisissa liturgioissa rukous, jossa pyydettiin, että ehtoolliseen osallistuminen koituisi seurakunnalle siunaukseksi ja hyödyksi. Rukoukseen liittyi Pyhän Hengen avuksi kutsuminen. Pyhää Henkeä rukoiltiin joko ehtoollislahjojen tai seurakunnan päälle tai sitten molempien päälle. Epikleesirukouksen sijoittaminen ehtoollisen asetussanojen edelle on aleksandrialaisen liturgian erityispiirre, antiokialaisessa perinteessä se sijoittuu asetussanojen jälkeen. Melkein kaikki varhaisen kirkon ehtoollisrukoukset sisälsivät ”eukaristisen epikleesin”.³⁷

Origenes erottaa sielua ruokkivan Sanan (λόγος), joka on todellinen ruoka ja juoma, huolellisesti ehtoollisen elementeistä, irrottamatta niitä molempia kokonaan ehtoollisen nauttimiseen tapahtumasta. Tästä erottamisesta huolimatta Origenes tiedostaa ehtoolliseen liittymättömän vaikutuksen, ettei Kristuksen verta oteta vastaan ainoastaan sakramentaalisessa aktissa, vaan myös yksin Kristuksen sanoissa. Tämä on hieman epäloogista, sillä ei voi olla, että ensin oletetaan kahden tekijän vaikuttavan johonkin ja sen jälkeen todetaan toisen vaikuttavan yksinään. Sanallinen akti antaa ehtoollisaineille ehtoollisella niiden erityisen merkityksen ja vaikutuksen. Ehtoollisaineet tulevat sanojen kautta pyhitetyiksi ja pyhittävät ne, jotka niitä nauttivat. Leivän materia ei siis ole se, mikä tuo hyödyn, vaan leivän ylle lausuttu rukous.³⁸

Bysanttilaisista teologeista 1300-luvulla elänyt Nikolaos Kabasilas painotti vahvasti epikleesiä. Hänelle epikleesi on se kohta, jossa kirkon lahjauhri eroaa todellisesti läsnä olevasta Kristuksen uhrista. Epikleesi on hänelle rukous, ei mikään sanamuoto, kaava tai formula. Koska epikleesin tarkka sanamuoto on hänelle merkityksetön, hän pystyi löytämään roomalaisen messun rukouksesta *Supplices* olennaiset epikleesin elementit.³⁹

Ortodoksinen kouluteologia on määritellyt Khrysostomoksen liturgian epikleesin loppulauseen *forma sacramentiksi*. *Forma sacramenti* merkitsee sakramentin muotoa, hahmoa, formaalista syytä ja formaavaa prinssiippiä.⁴⁰

³⁶ Kotila 1996, 141.

³⁷ Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus 2000, 223; Kotila 2004, 229, 240.

³⁸ Markschie 1998, 17.

³⁹ Felmy 1999, 1364.

⁴⁰ Felmy 1999, 1365; Teinonen 1999, 113.

Nikean toisessa kirkolliskokouksessa (787) ehtoollisesta puhuttiin verettömänä uhrina, koska on kyse Kristuksen todellisesta ruumiista ja verestä. Soterichos Panteugenes oli sitä mieltä, ettei Kristus uhraa itseään ehtoollisessa todellisesti vaan ainoastaan kuvaannollisesti ja symbolisesti. Häntä vastaan argumentoitiin liturgisilla sanoilla: ”Sinä olet se, joka uhraa itsensä, joka uhrataan ja otetaan vastaan.“. Soterichoksen oppi tuomittiin kahdessa Konstantinopolin kirkolliskokouksessa. Kirkolliskokous muotoili ehtoollisoppia seuraavasti: ”Uhri, joka silloin uhrattiin ja nykyään uhrataan, oli silloin ja on nykyisin ainoa ihmiseksi tulleen Logoksen uhri.”. Keskusteluissa reformaatioon liittyen puolustettiin eukaristiaa uhrina sekä Herran todellista läsnäoloa leivässä ja viinissä. Ortodoksit hylkäävät transsubstantiaation käsitteenä, koska se ei vastaa patristista käsitettä μεταβολή ja vaikuttaa liian rationaaliselta. Zizioulas viittaa pneumatologiseen perspektiiviin. Uudempi ortodoksinen teologia ymmärtää epikleesin rukoukseksi ja viittaa koko liturgian epikleettiseen luonteeseen.⁴¹

2.5 Epikleesi lännen kirkossa

2.5.1 Epikleesejä ennen keski-ajan päättymistä

Läntiset liturgiat jaetaan roomalaisiin liturgioihin, pohjoisafrikkalaisiin liturgioihin, ambrosiaanisiin liturgioihin, gallialaisiin liturgioihin, mozarabialaisiin liturgioihin ja kelttiläisiin liturgioihin. Vanhat läntiset messuformulat sisältävät tosin epikleettisiä elementtejä, mutteivät Henki-epikleesiä, joka olisi verrattavissa itäisiin liturgioihin.⁴²

Kristillinen Pohjois-Afrikka oli latinankielisen liturgian kehittymisen kannalta edelläkävijä. Pohjoisafrikkalaisten anaforien tekstimuotoja ei ole säilynyt, mutta kirkkoisien kirjoitukset sisältävät niin runsaasti viittauksia kirkon liturgisiin käytäntöihin, että messun kulku voidaan rekonstruoida ja eukaristisen rukouksen rakenteet pääpiirteissään voidaan selvittää. Cyprianuksen mukaan ehtoollisaineet siunataan, pyhitetään ja murretaan jaettavaksi eukaristisella rukouksella, Augustinuksen mukaan eukaristisen rukouksen ydin rakentui evankeliumien sanojen ja salaisuuksien varaan, mikä lienee oletettavasti tarkoittanut ehtoollisnarraation keskiössä olemista. Augustinuksen käyttämässä eukaristisessa rukouksessa ehtoollisaineet siunattiin ristinmerkillä ja niiden yli luettiin ehtoollisrukous: ”Tämä leipä, jonka näette alttarilla, on pyhitetty Jumalan

⁴¹ Garijo-Guembe 1995, 953; Felmy 1999, 1365.

⁴² Felmy 1999, 1365; Kotila 1996, 113, 141; Kotila 2004, 102.

sanalla, ja tämä malja – tai oikeastaan se mitä siinä on – on pyhitetty Jumalan sanalla.”⁴³

Ambrosiuksen vuoden 390 tienoille ajoitetun teoksen *De sacramentis* sisältämä liturginen katkelma kuvaa messun kaanonin kehitystä 300-luvun loppupuolella. Ambrosiuksen teksti alkaa lyhyellä rukouksella, jota voidaan pitää epikleesirukouksen vastineena. Roomalainen kaanon on rekonstruoitu eri lähteistä ja siihen on lisätty pyyntö Pyhän Hengen lähettämiseksi, mikä ei sisälly eksplisiittisesti roomalaiseen kaanoniin. Kommuunioepikleesi on muotoiltu varsin väljästi. Roomalainenkin traditio tuntee egyptiläisen tradition tavoin epikleettisiä elementtejä myös ennen asetussanoja. *Canon Romanuksen* katkelmassa *Quam oblationem* oli luultavasti alun perin pyyntö siunausrikkaasta uhraamisesta, tosin kysymykset alkuperästä ja yhteydestä eivät ole kokonaan selitetyt. Ambrosius milanolainen yhdisti ensimmäisenä eukaristisen rukouksen muuttumisen asetussanoihin. Häntä seuraa pääosa länsimaisista teologeista. Keskiajalla länessä vakiintui näkemys, että ehtoollisnarraation toistaminen vaikutti konsekraatioon. Niinpä lännen kirkoissa epikleesirukouksen asema ei ole samalla tavalla korostunut kuin idässä, koska asetussanojen lukemista pidettiin ehtoollisliturgian konsekroivana osana.⁴⁴

Vagganinin roomalaisen kaanonin rekonstruktion ensimmäinen epikleesi (Quam oblationem)

(Lähetä, Herra, taivaasta Pyhä Henkesi ja) siunaa ja ota vastaan tämä uhrimme, joka on Poikasi Jeesuksen Kristuksen, meidän Lunastajamme, ruumiin ja veren kuva ja kaltaisuus.⁴⁵

Vagganinin roomalaisen kaanonin rekonstruktion toinen epikleesi (Supra quae)

Pyydämme sinua, että Pyhän Hengen armon kautta rakkautesi lahja vahvistuisi meissä ja että saisimme omistaa kerran ikuisessa kunniassa sen, minkä jo nyt otamme vastaan hyvyttesi tähden.⁴⁶

Roomalainen liturgia syrjäytti muut paikalliset liturgiat länessä. Ambrosiaaninen liturgia ja vanhaespanjalainen liturgia säilyivät tosin elävinä, mutta hyvin marginaalisina. Ambrosiaaninen liturgia jäi elämään Milanon seudulla ja espanjalais-mozararabialainen missale puolestaan Toledon katedraaliin. Roomalainen liturgia syrjäytti gallialaisen liturgian vuoden 800 tienoilla. Gallialaisessa eukaristisessa rukouksessa on useita kirkkovuoden mukaan vaihtuvia osia, epikleesi on usein mukana gallialaisessa eukaristisessa

⁴³ Kotila 1996, 141–143.

⁴⁴ Felmy 1999, 1364; Gerhards 1995, 716; Kotila 1996, 144–147, 167; Kotila 2004, 229.

⁴⁵ Kotila 1996, 148.

⁴⁶ Kotila 1996, 149–150.

rukouksessa. Gallialaisessa ja vanhaespanjalaisessa aineistossa epikleesin asema ja muotoilu on voitu ratkaista monin eri tavoin, yhtenäistä linjaa ei löydy.⁴⁷

Vanhaespanjalainen arkipäivänä käytettävä postsanctus

Totisesti on pyhä, totisesti on siunattu sinun Poikasi, meidän Herramme Jeesus Kristus, jonka nimessä me uhraamme sinulle, Herra, nämä pyhät uhrilahjat ja pyydämme sinua ottamaan vastaan sen, mitä uhraamme, ja pyhittämään sen Pyhän Henkesi vuodattamisen kautta.⁴⁸

Vanhaespanjalainen arkipäivänä käytettävä postpridie

Siunaa, Herra, tämä uhrilahja, joka on uhrattu sinulle nimesi kunniaksi, ja pyhitä niiden mielet ja puhdista niiden tahdot, jotka ottavat sen vastaan.

Kansa: Aamen.

Lahjasi kautta, Pyhä Herra, sinä luot, pyhität, teet eläväksi, siunaat ja lahjoitat meille arvottomille palvelijoillesi kaikki hyvät työsi, että he siunaisivat sinua, meidän Jumalaamme, iankaikkisesta iankaikkiseen.

Kansa: Aamen.⁴⁹

2.5.2 Ehtoollisteologioita

Tapaa, miten leipä ja viini muuttuvat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi tyydyttiin ensin pitämään salaisuutena, jota ei voitu selittää. 800-luvulla läntisessä kirkossa syntyi predestinaatio-oppiin ja reaalipreesenssin luonteeseen liittyvä suuri kiista. Gorbien luostarin kaksi munkkia, Paschasius Radbertus ja Ratramnus esittivät teoksissaan näkemyksensä. Radbertuksen mukaan leipä ja viini tulevat ehtoollisella todella Kristuksen ruumiiksi ja vereksi, mutta hän ei osannut selittää tarkalleen, miten tämä muuttuminen tapahtui. Ratramnus puolestaan esitti, että ehtoollisaineet ovat vain ruumiin ja veren symboleja. Hänen mukaansa ero tavallisen ja konsekroidun leivän välillä oli siinä tavassa, miten uskova ne ymmärsi. Candidus Fuldalainen Fuldin luostarista esitti kolmannen tulkintavaihtoehdon. Hänen mukaansa lause ”tämä on minun ruumiini” viittaa Kristuksen ruumiiseen tarkoittaen kristillistä kirkkoa. Näin ehtoollisen tarkoitus on ruokkia kirkkoa Kristuksen ruumiina ja tehdä se täydelliseksi.⁵⁰

Neljäs lateraalikonsiili (1215) muotoili virallisesti ehtoollisaineiden muuttumiseen liittyvän transsubstantiaatio-opin, jonka Trenton kirkolliskokous (1551) vahvisti. Transsubstantiaatio-oppi perustuu Aristoteleen tekemään eroon substanssin ja aksidenssin välillä. Substanssilla tarkoitetaan olennaista olemusta, aksidensseilla ulkoisia ominaisuuksia. Transsubstantiaatioteorian mukaan leivän ja viinin aksidenssit (esim. ulkonäkö, tuoksu, maku) eivät konsekraation hetkellä

⁴⁷ Kotila 1996, 151–153

⁴⁸ Kotila 1996, 154.

⁴⁹ Kotila 1996, 155.

⁵⁰ McGrath 1996, 553–555.

muutu, mutta niiden substanssi muuttuu. Ehtoollisaineiden ulkoiset ominaisuudet pysyvät siis alkuperäisinä, mutta ehtoollisaineet muuttuvat olennaisella olemukseltaan Kristuksen ruumiiksi ja vereksi.⁵¹

Lutherin tulkintaa reaaliapresenssistä kutsutaan konsubstantiaatioksi. Sen mukaan sekä leipä että Kristuksen ruumis ovat samanaikaisesti läsnä. Substansseissa ei tapahdu muutosta, vaan sekä leivän että Kristuksen ruumiin substanssit ovat yhtä aikaa läsnä. Ehtoollisaineet ovat Kristuksen ruumiin ja veren kanssa sakramentaalisesta yhtä. Lutherin mukaan olennaisinta on, että uskotaan Kristuksen olevan todella läsnä eukaristiassa, teorit ja selitykset ovat toissijaisia. Jumala ja ihminen eivät ole enää etäisiä ja erossa toisistaan, vaan yhteydessä toisiinsa, yhdistyneenä Jumalan ja ihmisen välisessä uniossa. Tämän Henki antaa Sanan kautta ja usko ottaa sen vastaan.⁵²

Reformaatioissa syntyi kaksi reformoitua ehtoollisoppia, Zwinglin ja Calvinin. Jälkimmäisestä syntyi useita seka- ja välimuotoja. Niinpä ei ole yksinkertaista puhua yhtenäisestä reformoidusta ehtoollisopista, vaikka löytyykin helposti pari pääaspektia, jotka ovat erilaisille reformoitujen ehtoollisoppien versioille tyypillisiä. Sekä reformoidut että luterilaiset ehtoollisopit hylkäävät katolilaisen messu-uhri ja transsubstantiaatio-opin. Reformoidulta puolelta terävin kritiikki kohdistuu katolilaiseen armoon liittyvään sakramentalismiin.⁵³

Zwingli, yksi Sveitsin uskonpuhdistajista, tulkitsi ehtoollisen muistoateriaksi, jossa muistellaan Jeesuksen ainutkertaista ristinuhria. Hänen mukaansa Jeesuksen sanat ”tämä on minun ruumiini”, tulee tulkita ”tämä merkitsee (symboloi) minun ruumistani”. Tämän näkemyksen mukaan Kristus ei siis ole todellisesti läsnä ehtoollisaineissa, vaan ehtoollinen on anamneettinen symbolis-metaforinen ateria.⁵⁴

Calvin puolestaan yritti selviytyä Zwinglin tiukasta symbolistisesta näkemyksestä ja välttää Lutherin sakramentalismia. Tätä yritystä arvostettiin ja niinpä reformoiduissa kirkoissa saksankielisen Sveitsin ulkopuolella näkyi pikemminkin kalvinistinen vaikutus ehtoollisopin suhteen. Calvinin mukaan ehtoollistapahtuma on ymmärrettävä kompleksisena tapahtumana, jossa ristiinnaulittu ja ylösnoussut Kristus lahjoittaa leivän ja viinin kanssa seurakunnalle ja tarjoaa itsensä hengellisenä ravintona, jotta voimme ottaa hänet

⁵¹ Jorissen 2001, 180; McGrath 1996, 555; Steiger 2005, 539.

⁵² Baur 1998, 34–35; McGrath 1996, 557.

⁵³ Beintker 1998, 36.

⁵⁴ Beintker 1998, 36; McGrath 1996, 558.

vastaan ja hänessä tulemme osallisiksi kaikessa täyteydessä hänen armonantimistaan. Tähän uskossa vahvistettuun Kristuksen huomionosoitukseen, jonka Calvin ymmärtää efektiiviseksi tapahtumaksi, ehtoollisvieraat vastaavat kiitoksella ja ylistyksellä Jumalan hyvyttä kohtaan (eukaristia), tulevat vahvistetuiksi uskossa ja liikutetuiksi uskon mukaiseen toimintaan.⁵⁵

2.5.3 Ekumeeninen liike ja liturginen uudistus

Kristilliset kirkot ja kristityt ovat pyrkineet 1900-luvun alkupuolelta lähtien aiempaa läheisempään yhteistyöhön ja muodostaneet näin ekumeenisen liikkeen. Ekumeeninen liike alkoi lähetyksiä liikkeestä. Lähetykseseuroilla oli keskeinen rooli ekumeenisen liikkeen synnyssä. Lähetykseseurat onnistuivat toimimaan keskenään paremmin, kuin niiden taustalla olevat kirkot. Lähetyksjärjestöt alkoivat keskustella vakavissaan yhteistyöstä mm. kahdessa vuonna 1900 järjestetyssä suuressa lähetykskokouksessa. Vuonna 1910 järjestetty Edinburghin lähetykskonferenssi on historiankirjoituksessa saanut kunnian toimia ekumeenisen liikkeen alkuna. Edinburghin lähetykskonferenssi antoi alkusysäyksen kirkkojen oppiin ja järjestysmuotoon keskittyvälle pohdinnalle, joka kanavoitui Faith and Order –liikkeeseen. Käytännöllisemmin suuntautunutta ekumeniaa edustaa Life and Work –liike. Kirkkojen maailmanneuvosto syntyi vuonna 1948 Faith and Order ja Life and Work –liikkeiden sulautuessa yhteen ja Kansainvälisen Lähetyksneuvoston (KLN) myötävaikutuksella.⁵⁶

Liturginen uudistus alkoi Vatikaanin toisesta kirkolliskokouksesta 1963–1965 katolisessa kirkossa, josta se levisi vähitellen muihin kirkkoihin. Liturginen uudistus voi liittyä vanhojen liturgioiden entistä syvempään käsittämiseen, uusien jumalanpalvelusmuotojen etsimiseen tai perinteisten ja nykyaikaisten elementtien yhdistämiseen. Varhaisiin liturgioihin perehtyminen ja tutkiminen modernin liturgisen uudistustyön yhteydessä liittyvät liturgian historian ja liturgisen teologian tutkimukseen. Vanhoista liturgisista teksteistä saattaa löytyä sellaista materiaalia, jota voidaan joko sellaisenaan tai muokattuna soveltaa uudistettujen liturgioiden yhteydessä. Parhaimpia esimerkkejä tästä on Hippolytoksen *Traditio apostolica* eukaristinen rukous, jonka pohjalta on muokattu *Missale Romanum 1970:n* II eukaristinen rukous, Amerikan luterilaisten entisen käsikirjan *Lutheran Book of Worshipin* IV eukaristinen rukous ja Englannin anglikaanisen kirkon *The Alternative Service Book 1980:n* III eukaristinen rukous. Myös Saksan

⁵⁵ Beintker 1998, 36–37.

⁵⁶ Hallensleben 2000, 458–459; Saarinen 1994, 69–72, 227; Saarinen 1998, 9.

evankelisten kirkkojen *Erneuerte Agendessa on Traditio apostolica*n tekstin pohjalta laadittu rukous. Eri kirkkokuntien uudistettujen eukaristisen liturgian tekstien sisältöjen lähentymisellä on ekumeenista merkitystä ja eukaristian viettäminen yhteisin muodoin ja rukoileminen yhteisin sanoin auttaa niitä lähestymään toisiaan myös ehtoollisopin tulkinnoissa.⁵⁷

Liturgisen liikkeen vaikutuksesta ehtoollisen viettämisestä on tullut jälleen seurakunnan kokoontumisen keskus. Messua vietetään liturgisen uudistuksen myötä eri kirkkokunnissa entistä useammin. Ehtoollisen tulkintaan liturginen liike on vaikuttanut siten, että eukaristian vietto nähdään kollektiivisena tapahtumana, yhteisön juhlana. Tätä eukaristian painotuksen muutosta perustellaan varhaiskristillisen kirkon esimerkillä, siten uudistaminen onkin oikeastaan paluuta vanhaan.⁵⁸

Katolisessa kirkossa oli 400 vuoden ajan käytössä paavi Pius V:n vuonna 1570 käyttöön hyväksymä *Missale Romanum*. Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen käynnistämän liturgisen uudistuksen seurauksena Paavali VI:n aikana vuonna 1970 otettiin käyttöön uusi *Missale Romanum*. Uuteen *Missale Romanumiin* lisättiin entisen vanhan roomalaisen kaanonin (*canon missaen*) lisäksi kolme uutta eukaristista rukousta. Vatikaanin toisen konsiilin jälkeen luotuihin eukaristisiin rukouksiin otettiin Henki-epikleesi, mutta perinteisen läntisen teologian merkityksessä ennen asetussanoja. *Missale Romanum 1970:n II* eukaristinen rukous perustuu Hippolytoksen epikleesiin. *Missale Romanum 1970:n III* eukaristisen rukouksen sanotaan perustuvan vanhaespanjalaisiin ja erityisesti gallialaisiin malleihin, mikä ei pidä paikkaansa, sillä espanjalais-gallialaiset liturgiat koostuivat itsenäisistä vaihtuvista komponenteista. Tämän eukaristista rukousta leimaa uhriteema. *Missale Romanum 1970:n IV* eukaristisen rukouksen erityispiirteenä on se, että siinä kuvataan pelastushistoria kokonaisuudessaan maailman luomisesta Kristuksen toiseen tulemiseen saakka.⁵⁹

Missale Romanum 1970:n (vanhan roomalaisen kaanonin, canon missaen) I ensimmäinen epikleesi (Quam oblationem)

Pyydämme sinua, Jumala: tee uhristamme pyhä ja otollinen, Tulkoon siitä meille sinun rakkaan Poikasi, Jeesuksen Kristuksen, ruumis ja veri.⁶⁰

Missale Romanum 1970:n (vanhan roomalaisen kaanonin, canon missaen) I toinen epikleesi (Supplices te)

⁵⁷ Kotila 1996, 15–16, 179.

⁵⁸ Kotila 1996, 20.

⁵⁹ Felmy 1999, 1365; Kotila 1996, 179, 182, 191, 195, 201.

⁶⁰ Kotila 1996, 185.

Nöyrästi rukoilemme sinua, kaikkivaltias Jumala, kantakoon pyhä enkelisi tämän uhrilahjan taivaalliselle alttarillesi sinun kirkkautesi eteen, jotta me kaikki, jotka tältä alttarilta nautimme sinun Poikasi ruumiin ja veren, täytyisimme armolla ja siunauksella. (Kristuksen, Herramme, kautta. Aamen.)⁶¹

Missale Romanum 1970:n II ensimmäinen epikleesi

Sen tähden pyydämme sinua: pyhitä Hengelläsi nämä lahjat, että niistä tulisi meille Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis (+) ja veri.⁶²

Missale Romanum 1970:n II toinen epikleesi

Nöyrästi rukoilemme sinua: lahjoita meille osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen ja kokoa meidät yhteen Pyhässä Hengessä.⁶³

Missale Romanum 1970:n III ensimmäinen epikleesi

Sen vuoksi rukoilemme sinua nöyrästi, kaikkivaltias Jumala, pyhitä Hengelläsi nämä lahjamme, että niistä tulisi Poikasi, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen, ruumis (+) ja veri, sillä hänen käskystään vietämme tätä salaisuutta.⁶⁴

Missale Romanum 1970:n III toinen epikleesi

Rukoilemme sinua: katso kirkkosi uhrin puoleen ja tunne siinä Poikasi, joka sinun tahtosi mukaisesti on kuolemallaan sovittanut meidät sinun kanssasi. Suo, että hänen ruumiinsa ja verensä ravitsemina ja Pyhän Hengen täyttämänä olisimme yksi ruumis ja yksi henki Kristuksessa.⁶⁵

Missale Romanum 1970:n IV ensimmäinen epikleesi

Sen vuoksi me rukoilemme sinua, Isä: pyhittäköön sinun Henkesi nämä lahjat, että niistä tulisi Herramme Jeesuksen Kristuksen, ruumis ja (+) veri. Hän jätti meille tämän suuren salaisuuden viettämisen ikuisen liiton merkiksi..⁶⁶

Missale Romanum 1970:n IV toinen epikleesi

Katso tämän uhrin puoleen, jonka sinä itse olet valmistanut kirkollesi, ja suo kaikkien, jotka ovat osalliset tästä yhdestä leivästä ja maljasta, olla yksi ruumis Pyhässä Hengessä ja elävä uhri Kristuksessa sinun kirkkautesi kiitokseksi.⁶⁷

Uusissa länsimaisissa liturgioissa on usein noudatettu aleksandrialaisen eukaristisen rukouksen mukaista mallia, jolloin ehtoollisen asetussanoja edeltää ainakin jossakin muodossa oleva epikleesirukous. Tuplaepikleesin, eli ensin muuttumisepikleesi, sitten kommuunioepikleesi asetussanojen ja erityisen anamneesin jälkeen, yleinen käyttöönotto uusissa roomalais-katolilaisen kirkon eukaristisissa pyhitysrukouksissa vaikuttaa ongelmalliselta, sillä se erottaa loogisesti pyhittämisen ja kommuunion. Konsekraatioepikleesi ennen asetussanoja on kyseenalainen siksi, koska läntisessä teologiassa periaatteellisesti ajatellaan, että ehtoollisen asetussanoilla on ehtoollisaineet pyhittävä vaikutus. Muuttumisepikleesi ennen asetussanoja vahvistuu vielä epikleettisistä eleistä, kun

⁶¹ Kotila 1996, 189.

⁶² Kotila 1996, 193.

⁶³ Kotila 1996, 194.

⁶⁴ Kotila 1996, 197.

⁶⁵ Kotila 1996, 199.

⁶⁶ Kotila 1996, 203.

⁶⁷ Kotila 1996, 205.

kädet ojennetaan aineiden ylle. Mitä ilmeisimmin kyse ei kuitenkaan ole perustavaa laatua olevasta ongelmasta. Mozarabialainen ja ambrosialainen messukirja sisältävät pyhitysrukouksia ilman edelle asetettua epikleesiä ja toisaalta roomalais-katolisen dialogiasiakirjan mukaan koko juhla katsotaan epikleesiksi, koska kirkko on lakkaamatta epikleesin tilassa. Tämä tulee nimenomaisesti esille eukaristisessa pyhitysrukouksessa.⁶⁸

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjat koostuvat Evankeliumikirjasta, Jumalanpalvelusten kirjasta ja Kirkollisten toimitusten kirjasta. Ehtoollisrukouksen eli eukaristisen rukouksen eri vaihtoehdot löytyvät Jumalanpalvelusten kirjasta. Eukaristiseen rukoukseen kuuluvia osia ovat Vuorolaulu, Prefaatio, Pyhä (Sanctus) sekä Rukous ja asetussanat. Epikleesirukous sisältyy Rukoukseen ja asetussanoihin. Rukousta ja asetussanoja on tarjolla neljää eri vaihtoehtoa, jokaisella on oma epikleesinsä. I, II, IV ovat yhtenäisiä epikleesirukouksia, III on jaettu kahdeksi epikleesiksi.⁶⁹

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan I epikleesi

Lähetä Pyhä Henkesi siunaamaan meitä, että ottaisimme uskossa vastaan Poikasi ruumiin ja veren. Yhdistä meidät häneen ja toisimme. Auta meitä antamaan itsemme eläväksi uhriksi Kristuksessa, sinulle kiitokseksi ja kunniaksi.⁷⁰

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan II epikleesi

Lähetä Pyhä Henkesi, että ottaisimme uskossa vastaan Kristuksen ruumiin ja veren. Auta kansaasi valvomaan, rukoilemaan ja pysymään uskossa ja rakkaudessa, kunnes Jeesus Kristus, suuri esirukoilijamme, saapuu kunniassaan.⁷¹

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan III ensimmäinen epikleesi

Me rukoilemme sinua: Lähetä Pyhä Henkesi ja siunaa nämä lahjat, leipä ja viini, joiden kautta tulemme osallisiksi Kristuksen ruumiista ja verestä, kun vietämme pyhää ehtoollista niin kuin hän itse on meitä käsenyt.⁷²

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan III toinen epikleesi

Anna meille Pyhä Henkesi, että ottaisimme uskossa vastaan ehtoollisen lahjan. Tee meistä yksi ruumis Kristuksessa ja johdata meidät rakkauden tekoihin, sinulle kiitokseksi ja kunniaksi.⁷³

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan IV epikleesi

Me rukoilemme sinua: Lähetä Pyhä Henkesi, niin että luotamme lupaukseen syntien anteeksiantamisesta ja otamme uskossa vastaan Poikasi ruumiin ja veren pelastukseksenne, kunnes kerran saamme kohdata hänet valtakunnassasi.⁷⁴

⁶⁸ Gerhards 1995, 716; Kotila 2004, 229.

⁶⁹ KK 14.3.2010; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 27–32.

⁷⁰ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 29.

⁷¹ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 30.

⁷² Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 31.

⁷³ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 31.

⁷⁴ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 32.

Manner-Euroopan protestanttiset ehtoollisjärjestykset eivät perinteisesti sisällä Henki-epikleesiä, mutta kylläkin yksittäisiä rukouksia, joilla on epikleettinen luonne. Nykyisissä luterilaisissa järjestyksissä kohdataan usein Henki-epikleesi, yleisesti ottaen, mutta ei kuitenkaan poikkeuksetta ennen asetussanoja. Vain yhdessä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon epikleesissä Henki-epikleesi on ennen asetussanoja. Epikleettiset elementit voivat myös puuttua täysin. Protestit epikleesin tai epikleettisten elementtien omaksumiseen ja vastaanottoon luterilaisessa jumalanpalveluksessa kohdistuvat epikleesin ja ehtoollisaineiden suhteeseen sekä mielikuvaan sanan voimalla toimivasta Hengen vaikutuksesta. Yksinomaan asetussanojen painotus korostaa Kristuksen vaikutusta suhteessa kirkon vaikutukseen. Toki ehtoollisen eulogia, joka merkitsee mm. ylistystä ja siunausta, on lähtökohdistaan käsin pyyntö, yhtäläillä kuin myöhempi Henki-epikleesi, jonka täyttymistä voi odottaa yksin Jumalalta. Kuten asetussanat, myöskään epikleesi ei kuulu alkuperäiseen ehtoolliseulogiaan. Epikleesi viittaa paitsi ehtoolliseulogian pyyntöluonteeseen kuten myös jatkuvassa suhteessa olemiseen Kristuksen hyvyiden ja lahjoituksen kanssa. Eukaristisessa rukouksessa epikleesi tuo mukaan Pyhän Hengen työn merkityksen lunastustyön nykyistäjänä ja kaiken pyhityksen täyttäjänä.⁷⁵

3. Sveitsiläinen kirkkokäsikirja

3.1 Taustatietoa Sveitsin reformoiduista kirkoista

Sveitsin eri kantonien reformoidut kirkot ovat järjestäytyneet Sveitsin evankeliseksi kirkkoliitoksi (Schweizerischer Evangelischer Kirchenbund, SEK). SEKiin kuuluu 25 reformoitua kirkkoa ja Sveitsin evankelis-metodistinen kirkko. Kantoni-kirkoilla on itsehallinto ja demokraattinen synodaalinen järjestys, jotka ovat tärkeitä kirkon itseymmärryksessä.⁷⁶

Sveitsin saksankielisten reformoitujen kirkkojen internetsivuilla todetaan, että reformoitu kirkko on tunnustukseton historiallisista syistä, vaikka nyt käydäänkin keskustelua siitä, pitäisikö reformoiduilla olla yhteinen tunnustus. Keskeisiksi reformoitujen uskonelämän teksteiksi nimetään Isä meidän, kymmenen käskyä ja apostolinen uskontunnustus. Reformoitujen kirkkojen itseymmärryksen kannalta tärkeiksi asiakirjoiksi mainitaan Barmenin julistus ja Leuenbergin konkordia. Reformoituja kirkkoja kuvaillaan tunnustuksettomiksi

⁷⁵ Felmy 1999, 1365; Kotila 2004, 245; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 29–32; Teinonen 1999, 100.

⁷⁶ Saarinen & Pokki 2005, 258; SEK 14.3.2010.

kirkoiksi muun muassa siksi, että ne eivät vaadi jäsenkirkoiltaan julkista tunnustusta. Liberalismin tuloksena Sveitsin reformoidut kirkot irrotettiin siteestä tunnustuksiin.⁷⁷ Niinpä ei siis ole ollenkaan selvää, mikä on tarkalleen ottaen Sveitsin reformoitujen kirkkojen tunnustus pohja, etenkin kun kantoni-kirkoilla on itsehallinto. Sveitsin kirkollista kenttää kirjavoittaa useiden tunnustuskuntien lisäksi kielellinen jako saksan-, ranskan-, italian- ja retoromaniankieliseen Sveitsiin.

3.2 Epikleesirukous kirkkokäsikirjassa

3.2.1 Käsikirjan yleisiä piirteitä

Saksankielisessä Sveitsissä voimassa oleva evankelis-reformoitujen kirkkojen kirkkokäsikirja sisältää useita eri niteitä, joista on myös koottu taskukokoinen versio olemassa. Erillisiä niteitä ovat Nide I: Sunnuntaijumalanpalvelus, Nide II: Juhlajumalanpalvelus, Nide III: Ehtoollinen, Nide IV: Kaste, Nide V: Hautajaiset. Taskukokoinen kokoelmanide sisältää sunnuntaijumalanpalveluksen, kasteen, ehtoollisen, vihkimisen ja hautajaiset. Lisäksi on olemassa reformoitu laulukirja, joka sisältä tekstejä luettavaksi ja lausuttavaksi sekä jumalanpalvelusjärjestyksen.⁷⁸

Liturgiakomitean oli tarkoitus julkaista uusi kokoelmanide vuonna 2009, mutta julkaiseminen viivästyy, koska liturgia- ja laulukirjakonferenssi päätti hyväksyttää kokoelmaniteen virallisesti kirkoilla. Niteen III: Ehtoollinen esipuheessa todetaan, että teos on saksankielisen Sveitsin liturgiahistorian ensimmäinen yritys ponnistella ehtoollisliturgian hyväksi yli kantonirajojen ja että työskentely kesti kymmenen vuotta. Esipuheessa todetaan painokkaasti, ettei työn tavoitteena ollut löytää sitä yhtä ainoaa oikeaa reformoitua ehtoollistyyppiä, sillä vaikka se olisi onnistunutkin teorian tasolla, niin sitä ei olisi saatu siirrettyä käytäntöön.⁷⁹

Edellisestä seuraa, että eri kantoneissa kehittyneiden ehtoollisliturgioiden kokoamisesta yksiin kansiin ei voi tulla kovin selkeää loogista esitystä. Ehtoollisliturgioiden rakenteet poikkeavat toisistaan melkoisesti, eikä läheskään kaikissa ole epikleesiä, ei edes sisällöllisesti epikleettistä ainesta. Niteestä III: Ehtoollinen löytyy hyvin erilaisia epikleesejä, kaiken kaikkiaan 17 kappaletta, joista osa on keskenään identtisiä. 11 näistä on sellaisia, joita ei ole nimetty

⁷⁷ SEK 14.3.2010; REF1 14.3.2010; REF2 14.3.2010.

⁷⁸ LK 14.3.2010.

⁷⁹ LK 1983, 7–8; LK 14.3.2010.

epikleeseiksi, mutta koska ne selvästi ovat sekä sanavalinnoiltaan että sisällöltään epikleesejä, niitä ei voi ohittaa. Niteen eri teksteistä löytyy epikleesinomaisia sisältöjä, mutta mikäli niissä ei selkeästi huudeta Pyhää Henkeä avuksi ehtoollistapahtumaan liittyen, vaan Pyhän Hengen työ tai läsnäolo ilmenee epäsuorasti, niin ne on jätetty pois. Yhden rakkaudenaterian, *Agapen*, rukouksesta löytyy sisällöllisesti selkeä epikleesi, mutta koska se liittyy seurakunnan yhteiseen ruokailuun, eikä ehtoolliseen, niin se ei kuulu tarkasteltavien epikleesien joukkoon. Siinä Jumalaa pyydetään antamaan Pyhä Henki, joka tekee ihmiset valmiiksi ja halukkaiksi olemaan yhdessä Jumalan palveluksessa avoimesti ja iloiten. Kuusi epikleesiä on nimetty epikleeseiksi, mutta näistä vain kolme on erillistä ja täysin itsenäistä epikleesiä.⁸⁰

Tässä työssä epikleesit on numeroitu juoksevasti sen mukaan, missä järjestyksessä ne kirkkokäsikirjassa esiintyvät. Numeroinnin jälkeen epikleesit on luokiteltu eri luokkiin ja koko työn läpi säilytetään luokiteltu järjestys siten, että epikleesejä ei käsitellä numerojärjestyksessä vaan luokitellussa järjestyksessä. Luokiteltu epikleesien järjestys on 1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 7, 8, 11, 13, 14, 15, 17, 9, 12 ja 16. Jotta epikleesit löytyisivät helpommin tekstistä, myös epikleesit 1-10 on kirjoitettu numeroin vastoin oikeinkirjoitussääntöjä.

3.2.2 Kuusi rakenteellisesti erityistä epikleesiä

Kirkkokäsikirjan ensimmäisessä liturgioita sisältävässä osassa on ehtoollisliturgioita kirkkovuoden juhlapyyhiä ja erityisiä tilaisuuksia varten. Liturgioita on tarjolla adventtia, joulua, pitkäperjantaina, pääsiäistä, taivaaseen astumisen päivää, helluntaita, kiitos-, katumus- ja rukouspäivää, sadonkorjuuta, uskonpuhdistuksen päivää, leipää veljille -päivää, konfirmaatiota ja kirkkoa/ekumeniaa/liittoa varten. Joulun, pitkäperjantain, pääsiäisen, taivaaseen astumisen päivän, helluntain ja konfirmaation liturgioista ei löydy selkeää epikleettistä Pyhän Hengen avuksihuutamista. Kaikissa tämän kirkkokäsikirjan osan liturgioissa on erikoinen rakenne, jossa ehtoollisavustajat saavat nauttia ehtoollista ennen ehtoollisvieraita ja liturgiaan sisältyy useita lyhyitä rukouksia. Liturgiasta ei selviä, milloin ehtoollisen asettanut liturgi nauttii ehtoollista. Koko vuonna käytettävien liturgioiden kaavasta VII joka on Zürichin vuoden 1969 kirkkokäsikirjasta, löytyy epikleesi 10, joka on varsinaisen epikleesin osalta lähes

⁸⁰ LK 1983, 92, 97–98, 102–103, 107–108, 116, 136, 157, 168, 211, 256, 278, 282–285, 289–290, 360.

identtinen epikleesin 2 kanssa. Näissä epikleeseissä on samankaltaisia osia, mutta toisistaan poikkeavassa järjestyksessä.⁸¹

Epikleeseissä 1-6 asetussanojen ja ehtoollisen jakamisen välissä on neljä lyhyttä rukousta. Nämä lyhyet rukoukset, joista ensimmäinen on epikleesirukous, on otsikoitu *Austeilung* eli jakaminen. Epikleesirukouksen jälkeen on toinen lyhyt rukous, jonka jälkeen avustajalle annetaan leipä, sitten seuraa kolmas lyhyt rukous, jonka jälkeen avustajalle jaetaan viini ja neljännen rukouksen jälkeen on ehtoollisväen vuoro. Tällaista ehtoollisliturgista mallia löytyy yhteensä kuusi ja viisi epikleesirukousta on keskenään täysin identtistä. Näitä epikleesejä on siis kahdenlaisia. Ensimmäinen esiintyy yhden kerran, jälkimmäinen viisi kertaa. Näissä kaikissa Herraa pyydetään pyhittämään ja uudistamaan ihmisiä Pyhän Hengen kautta. Epikleesissä 10 on kolme rukousosiota, mutta aivan kuin epikleeseissä 1-6, avustajille jaetaan ensin leipä, sitten viini ja lopuksi ehtoollisväki saa nauttia ehtoollista.⁸² Tällainen osiin jaettu useita rukouksia sisältävä rakenne, johon liittyy tiettyihin kohtiin tietynlaisia akteja, muistuttaa juutalaista rukousperinnettä, erityisesti *Qiddusta* sekä UT:n eukaristista aktia.

Tätä seuraavaa epikleesiä käytetään osioissa *Advent*, *Erntedank*, *Reformationssonntag*, *Brot für Brüder ja Kirche/Ökumene/Allianz*, eli siis osioiden adventti, sadonkorjuu, uskonpuhdistuksen päivä, leipää veljille -päivä ja kirkko/ekumenia/liitto liturgioissa. Rukouksen muista osista on erilaisia muunnelmia ilman suuria sisällöllisiä eroja, mutta epikleesi säilyy identtisenä näissä kaikissa viidessä rukouskokonaisuudessa. Nämä vaihtoehtoiset osat on merkitty vaihtoehtoisiksi sekä alkuperäisessä että suomennetussa tekstissä käyttämällä merkkiä /.⁸³

1, 3, 4, 5,6

Austeilung

Herr, gib uns die Gabe deines Heiligen Geistes und heilige und erneuere uns durch ihn.

Wandle du durch deinen Geist diese Welt zum Reiche deines Sohnes. Amen.

Das Brot, das wir brechen, ist Gemeinschaft mit dem Leibe Christi. Nehmet und esset vom Brot des Lebens.

Wie es ein Brot ist, sind wir alle ein Leib, denn wir sind alle des einen Brotes teilhaftig.

Austeilung des Brotes an die Helfer

Der Kelch der Danksagung⁸⁴/Der Kelch für den wir danksagen,⁸⁵ ist Gemeinschaft mit dem Blute Christi. Nehmet und trinket vom Kelch des Heils.

Jesus spricht: Ich bin das Licht der Welt; wer mir nachfolgt, der wird nicht wandeln in der Finsternis, sondern wird das Licht des Lebens haben.⁸⁶/Jesus spricht: Ich bin der

⁸¹ LK 1983, 63–118, 201–202.

⁸² LK, 1983, LK 1983, 65–66, 92, 97–98, 102–103, 107–108, 116, 201–202.

⁸³ LK 1983, 65–66, 97–98, 102–103, 107–108, 116–117.

⁸⁴ Epikleeseissä 1, 5 ja 6.

⁸⁵ Epikleeseissä 3 ja 4.

Weinstock, ihr seid die Reben. Wer in mir bleibt und ich in ihm, der trägt viel Frucht; denn ohne mich könnt ihr nichts tun.⁸⁷/Jesus spricht: Ich bin der Weg und die Wahrheit und das Leben; niemand kommt zum Vater denn durch mich.⁸⁸

Austeilung des Weines an die Helfer

Jesus⁸⁹/Christus⁹⁰ spricht: Selig sind, die hungern und dürsten nach der Gerechtigkeit, denn sie sollen satt werden.⁹¹

So kommt denn zum Tisch des Herrn. Kommet und esset⁹²/Kommet, esset⁹³ von seinem Lebensbrot und trinket aus dem Becher des Heils. Nehmet aus seiner Fülle Gnade um Gnade!

*Austeilung an die Gemeinde*⁹⁴

1, 3, 4, 5, 6

Jakaminen

Herra, anna meille Pyhän Henkesi lahja ja pyhitä ja uudista meidät hänen kauttaan. Muuta tämä maailma Henkesi kautta sinun Poikasi valtakunnaksi. Aamen.

Leipä, jonka murramme, on yhteys Kristuksen ruumiiseen. Ottakaa ja syökää elämän leivästä.

Kuten on yksi leipä, olemme kaikki yksi ruumis, sillä me kaikki olemme osallisia yhdestä leivästä.

Leivän jakaminen avustajille

Kiitoksen malja⁹⁵/Malja, josta kiitämme,⁹⁶ on yhteys Kristuksen vereen. Ottakaa ja juokaa pelastuksen maljasta.

Jeesus sanoo: Minä olen maailman valo; joka seuraa minua, ei vaella pimeydessä, vaan hänellä on elämän valo.⁹⁷/Jeesus sanoo: Minä olen viinipuu, te olette oksat. Joka pysyy minussa ja minä hänessä, se kantaa paljon hedelmää; sillä ilman minua te ette voi tehdä mitään.⁹⁸/Jeesus sanoo: Minä olen tie, totuus ja elämä; ei kukaan pääse Isän luo muuten kuin minun kauttani.⁹⁹

Viinin jakaminen avustajille

Jeesus¹⁰⁰/Kristus¹⁰¹ sanoo: autuaita ovat ne, joilla on vanhurskauden nälkä ja jano, sillä heidät ravitaan.¹⁰²

Siis tulkaa Herran pöytään. Tulkaa ja syökää¹⁰³/Tulkaa, syökää¹⁰⁴ hänen elämänleipäänsä ja juokaa pelastuksen maljasta. Ottakaa hänen täyteydestään armoa armon päälle.

*Jakaminen seurakunnalle*¹⁰⁵

Epikleeseissä pyydetään Jumalaa antamaan ihmisille Pyhän Hengen lahja ja pyhittämään ja uudistamaan ihmiset Pyhän Hengen kautta. Tässä ei voi tulkita, että pyhittämisessä ja uudistamisessa Jumalan apuna olisi Pyhän Hengen lahja, sillä sana lahja on feminiini, kun taas pronomini *ihn* eli hänet/häntä/sitä/sen, on

⁸⁶ Epikleesissä 1.

⁸⁷ Epikleeseissä 3, 4 ja 5.

⁸⁸ Epikleesissä 6.

⁸⁹ Epikleeseissä 1 ja 6.

⁹⁰ Epikleeseissä 3 ja 4.

⁹¹ Tämä lause puuttuu kokonaan epikleesistä 5.

⁹² Epikleesissä 1.

⁹³ Epikleeseissä 3, 4, 5 ja 6.

⁹⁴ LK 1983, 65–66, 97–98, 102–103, 107–108, 116.

⁹⁵ Epikleeseissä 1, 5 ja 6.

⁹⁶ Epikleeseissä 3 ja 4.

⁹⁷ Epikleesissä 1.

⁹⁸ Epikleeseissä 3, 4 ja 5.

⁹⁹ Epikleesissä 6.

¹⁰⁰ Epikleeseissä 1 ja 6.

¹⁰¹ Epikleeseissä 3 ja 4.

¹⁰² Tämä lause puuttuu kokonaan epikleesistä 5.

¹⁰³ Epikleesissä 1.

¹⁰⁴ Epikleeseissä 3, 4, 5 ja 6.

¹⁰⁵ Käännös tekijän.

maskuliini, kuten sana Henki. Sana *durch* tarkoittaa suunnasta puhuttaessa läpi, kautta, poikki. Erilaisia käännösmahdollisuuksia ovat hänen/sen (Pyhän Hengen) kauttaan/välityksellään/ avullaan. Hänen kauttaan kuulostaa suomeksi parhaimmalta liturgisen tekstin ollessa kyseessä ja jättää tulkinnanvaraa sen suhteen, onko Pyhä Henki varsinainen toimija, jolle on annettu tehtävä vai onko Pyhä Henki kanssatoimija tai jopa ainoastaan Jumalan väline. *Erneuern* voi merkitä vaihtaa (uuteen), uudistaa, korjata, herättää eloon, elvyttää ja refleksiivipronominin *sich* kanssa merkitys on uudistua ja elpyä. Uskonnollisessa kontekstissa uudistaa on paras käännösvaihtoehto. Sanan *der Kelch* sanakirjakäännöksiä ovat pikari ja kalkki, mutta tässä yhteydessä paras käännös on malja, koska se kuuluu suomenkieliseen uskonnolliseen sanastoon. Sana *das Heil* merkitsee autuutta ja onnea. Adjektiivi *heil* merkitsee terve, vahingoittumaton, ehjä. *Das Heil* liittyy myös pyhyyteen, sillä se sisältyy sanoihin *heilig* eli pyhä ja *heiligen* eli pyhittää. *Das Heil* sisältää siis autuuden ja onnen lisäksi vivahteita terveydestä, vahingoittumattomuudesta, eheydestä ja pyhydestä. Niinpä suomennokset autuus ja onni eivät tee sille täyttä oikeutta. Sanaa *der Heiland*, joka merkitsee vapahtajaa, pelastajaa ja auttajaa, käytetään Jeesuksesta, eli se kuuluu selvästi uskonnolliseen kieleen. Paras käännösvaihtoehto on pelastuksen malja ja se sopii elämän leivälle paremmin pariksi kuin autuuden tai onnen malja. Jeesuksen sanojen ensimmäisessä lainauksessa lienee kyse Johanneksen evankeliumin kahdeksannen luvun jakeesta 12. Oikeastaan sekä vaeltamisessa että elämän valon omistamisessa on kyse futuurista, mutta koska suomenkielessä futuuria ilmaistaan yleensä preesensillä, tämän voi kääntää preesensiksi. Vanhemmassa Raamatun suomennoksessa käännös on futuurissa ”...vaan hänellä on oleva elämän valkeus...”, kun taas uudemmassa käytetään preesensia ”... vaan hänellä on elämän valo...”. Toisessa Jeesuksen sanojen lainaamisessa lienee kyseessä Johanneksen evankeliumin 15. luvun jakeen 5 lainaus. Kolmannessa lainauksessa puolestaan Johanneksen evankeliumin 14. luvun kuudes jae. Kun Kristuksen sanoja lainataan epikleeseissä neljännen kerran, kyseessä lienee jokin vuorisäärän käännösversio, sillä Zwinglin käännökseen perustuvassa Zürichin Raamatussa vuodelta 1955 Matteuksen evankeliumin viidennen luvun kuudes jae on lähes identtinen epikleesin kanssa. Epikleeseissä on ainoastaan korvattu *werden gesättigt werden* ilmauksella *sollen satt werden*. Sisällön kannalta on yhdentekevää, kumpaa ilmausta käyttää. Vanhassa suomennoksessa kyseinen jae kuuluu: ”Autuaita ovat

ne, jotka isoavat ja janoavat vanhurskautta, sillä heidät ravitaan”, uudessa käännöksessä se on käännetty: ”Autuaita ne, joilla on vanhurskauden nälkä ja jano: heidät ravitaan.” *Hungern* on samanlainen ilmaus nälkään liittyen, kuin janoaminen janoon liittyen, mutta suomenkielessä ei ole olemassa tarkkaa vastaavaa käännöstä, jolla ilmaistaisiin nälkää. *Esset von seinem Lebensbrot* merkitsee syökää hänen elämänleivästään, mutta suomeksi on parempi sanoa syökää hänen elämänleipäänsä, vaikka se sisältääkin hienoisen merkityseron alkuperäiseen tekstiin nähden. *Die Fülle* voidaan kääntää sanoilla määrä, paljous, täyteläisyys, runsaus, moninaisuus ja rehevyys. Mikään näistä käännöksistä ei ole niin sopiva liturgiseen tekstiin kuin sanan täyteys. *Um* voidaan kääntää useilla eri tavoilla. Se merkitsee akkusatiivin kanssa käytettynä liittyen paikkaan ympäri, ympärillä ja ympärille, se voi liittyä aikaan, sen avulla voi ilmaista mittaa ja kohdetta. Adverbina se tarkoittaa paikkeilla, noin ja lopussa. Konjunktiona se puolestaan voidaan kääntää lauseenvastikkeena. Mikään näistä käännösmahdollisuuksista ei ole järkevästi sovellettavissa tähän käännettävänä olevaan tekstiin. Niinpä täytyy keksiä ihan toisenlainen käännösratkaisu. Parhaita vaihtoehtoja kääntää *Gnade um Gnade* ovat armoa armosta tai armoa armon päälle. Nämä molemmat sopivat myös niitä edeltävään osaan lausetta, jossa puhutaan Kristuksen täyteydestä.

Tätä toista rukousta käytetään osiossa Dank-, Buss- und Bettag, eli kiitos-, katumus ja rukouspäivän liturgioissa.¹⁰⁶

2

Austeilung

Sende deinen Heiligen Geist auf uns, o Herr. Durch ihn heilige und erneuere uns. Durch ihn wandle diese Welt zum Reiche deines Sohnes. Amen.

Das Brot, das wir brechen, ist Gemeinschaft mit dem Leibe Christi. Nehmet und esset vom Brot des Lebens.

Austeilung des Brotes an die Helfer

Der Kelch, für den wir dank sagen, ist Gemeinschaft mit dem Blute Christi. Nehmet und trinket vom Kelch des Heils.

Austeilung des Weines an die Helfer

So nehmet und esset vom Brot des Lebens, nehmet und trinket vom Kelch des Heils.

Empfangt aus Christi Fülle Gnade um Gnade.

*Austeilung an die Gemeinde*¹⁰⁷

2

Jakaminen

Oi Herra, lähetä Pyhä Henkesi päällemme. Pyhitä ja uudista meidät hänen kauttaan. Muuta tämä maailma sinun Poikasi valtakunnaksi hänen kauttaan. Aamen.

Leipä, jonka murramme, on yhteys Kristuksen ruumiiseen. Ottakaa ja syökää elämän leivästä.

¹⁰⁶ LK 1983, 92.

¹⁰⁷ LK 1983, 92.

Leivän jakaminen avustajille

Malja, josta kiitämme, on yhteys Kristuksen vereen. Ottakaa ja juokaa pelastuksen maljasta.

Viinin jakaminen avustajille

Ottakaa ja syökää elämän leipää, ottakaa ja juokaa pelastuksen maljasta. Ottakaa vastaan Kristuksen täyteydestä armoa armon päälle.

*Jakaminen seurakunnalle*¹⁰⁸

Herraa pyydetään lähettämään Pyhä Henki ihmisille tai ihmisten päälle.

Tässä käytetään ilmaisua *auf uns*. *Auf* voidaan kääntää monin eri tavoin, sijainnista puhuttaessa se voi tarkoittaa -lle, -llä, -ssa, -ssä, suunnasta puhuttaessa sen merkitys on –lle, ylös. Sijaintiin liittyen prepositio *auf* tarvitsee parikseen datiivimuodon, suuntaan liittyen akkusatiivimuodon. Tässä tapauksessa on vaikea päätellä, kumpi on kyseessä, sillä pronominin me sekä datiivi- että akkusatiivimuoto on sama, *uns*. *Auf* voidaan kääntää myös päällä, päälle, mutta suomennettaessa se ei välttämättä näy enää lauseessa, koska –lla, -llä sanan päätteinä, adessiivimuotona, kuvaa päällä olemista, esim. lattialla tarkoittaa lattian päällä ja allatiivimuodossa käytettäessä päätettä –lle, esim. sohvalle, merkitsee sohvan päälle. Pyyntö saada Pyhä Henki ihmisten päälle kuulostaa paremmalta ja ilmaisee Jumalan ja ihmisen välistä suhdetta, sitä kuinka Jumala on ylempänä. Epikleesi jatkuu pyynnöllä, että Jumala pyhittäisi ja uudistaisi ihmiset Pyhällä Hengellä. Vaikuttaisi epäloogiselta, jos Pyhä Henki annettaisiin ihmisille ja sen jälkeen edelleen pyydetäisiin Jumalaa toimimaan Pyhän Hengen kautta. Se, että Jumalaa pyydetään toimimaan Pyhän Hengen kautta osoittaa, ettei Pyhää Henkeä ole annettu ihmisille, ihmisten haltuun, omistettavaksi.

Myös epikleesi 10 on otsikoitu *Austeilung* eli jakaminen. Se löytyy koko vuonna käytettävien liturgioiden kaavasta VII, joka on Zürichin vuoden 1969 kirkkokäsikirjasta.¹⁰⁹

10

Austeilung

Das Brot, das wir brechen, ist Gemeinschaft mit dem Leibe Christi. Nehmet und esset vom Brot des Lebens.

Austeilung des Brotes an die Helfer

Wie es ein Brot ist, sind wir alle ein Leib, denn wir sind alle des einen Brotes teilhaftig.

Der Kelch, für den wir dank sagen, ist Gemeinschaft mit dem Blute Christi.

Nehmet und trinket vom Kelch des Heils.

Austeilung des Weines an die Helfer

Sende deinen Heiligen Geist auf uns, o Herr; durch ihn heilige und erneuere uns. Durch ihn wandle diese Welt zum Reiche deines Sohnes. Amen.

So haltet das Mahl als die Geladenen des Herrn. Es ist alles bereit.

Wir hören im Evangelium von Ostern:

Es geschah, da er mit ihnen zu Tische sass,

¹⁰⁸ Käännös tekijän.

¹⁰⁹ LK 1983, 201–202.

nahm er das Brot, dankte, brach's
und gab es ihnen.
Da wurden ihre Augen geöffnet,
und sie erkannten ihn.
Herr, lass auch uns nach deiner Barmherzigkeit deine Gegenwart erfahren.
Herr, wir glauben, hilf unserem Kleinglauben.
*Austeilung an die Gemeinde*¹¹⁰

10

Jakaminen

Leipä, jonka murramme, on yhteys Kristuksen ruumiiseen. Ottakaa ja syökää elämän leivästä.

Leivän jakaminen avustajille

Kuten on yksi leipä, olemme kaikki yksi ruumis, sillä me kaikki olemme osallisia yhdestä leivästä.

Malja, josta kiitämme, on yhteys Kristuksen vereen.

Ottakaa ja juokaa pelastuksen maljasta.

Viinin jakaminen avustajille

Oi Herra, lähetä Pyhä Henkesi päällemme. Pyhitä ja uudista meidät hänen kauttaan. Muuta tämä maailma sinun Poikasi valtakunnaksi hänen kauttaan. Aamen.

Niin viettäkää ateriaa Herran kutsumina. Kaikki on valmiina.

Kuulemme pääsiäisen evankeliumissa:

Tapahtui, että istuessaan heidän kanssaan pöydässä,

hän otti leivän, kiitti, mursi sen

ja antoi sen heille.

Silloin heidän silmänsä avautuivat,

ja he tunnistivat hänet.

Herra, anna myös meidän kokea läsnäolosi laupeutesi vuoksi. Herra, me uskomme, auta meitä meidän epäuskossamme.

*Jakaminen seurakunnalle*¹¹¹

Halten voidaan kääntää useilla eri tavoilla, mutta ehtoollisaterian ollessa kyseessä, aterian viettäminen on paras käänös. Jotta lauseesta tulisi järkevä suomeksi, sana että on lisätty lauseeseen, jossa kerrotaan pääsiäisen evankeliumista. *Nach* voidaan suomentaa eri tavoin riippuen siitä, mihin se liittyy. Sisällöllisesti lähinnä on käänös jonkin mukaan, mutta se ei sovi sellaisenaan käytettäväksi tässä yhteydessä. Kyseessä on siis, että toivotaan kokemusta Herran läsnäolosta Herran armeliaisuuteen/laupeuteen vedoten. Sana vuoksi sopii tähän yhteyteen ja kuvaa toiveen ja Herran armeliaisuuden/laupeuden välistä suhdetta. Laupias sopii tähän armeliaisuutta paremmin. Periaatteessa sanatarkka käänös olisi, että auta meidän epäuskossamme, mutta suomeksi kuulostaa paremmalta, auta meitä meidän epäuskossamme. *Der Kleinglaube* on niin vanha sana, ettei sitä löydy enää sanakirjasta. *Klein* merkitsee pientä, lyhyttä, vähäistä, vähäpätöistä ja noloa. On siis selvää, että *der Kleinglaube* tarkoittaa pientä ja mitätöntä uskoa. Epäusko on hyvä käänös, sillä Markuksen evankeliumin yhdeksännen luvun jae 24 muistuttaa epikleesin tekstiä ja uudemman käänöksessä pahan hengen

¹¹⁰ LK 1983, 201–202.

¹¹¹ Käänös tekijän.

riivaamaan pojan isä sanoo Jeesukselle: ” Minä uskon! Auta minua epäuskossani.” Vanhassa käännöksessä pojan isä sanoo:” Minä uskon; auta minun epäuskoani.” Tosin Zwinglin käännökseen perustuvassa Zürichin Raamatussa vuodelta 1955 puhutaan selvästi epäuskosta käyttämällä sanaa *der Unglaube*, eikä epikleesissä käytettyä sanaa *der Kleinglaube*.

3.2.3 Pääsiäisyön juhlan epikleesi

Toinen liturgioita sisältävä kirkkokäsikirjan osa on nimeltään pääsiäisyön juhla. Se sisältää erilaisia osia, jotka ilmeisesti kuuluvat kaikki samaan tavattoman pitkään liturgiaan. Ilman lisätekstejä liturgia on 19 sivua pitkä. Ensimmäinen pääsiäisyön juhlan osa sisältää VT:n lukukappaleita joihin liittyy pitkiä rukouksia, toinen osa sisältää valon juhlan, pääsiäisevankeliumin, pääsiäisylistyksen, kolmas saarnan, kasteen/kasteen muistamisen ja kiitoksen todistajille ja neljäs pääsiäisen ehtoollisen. Lisäksi on lisäosio, jossa on lisää VT:n tekstejä ja pitkiä rukouksia. Ilmeisesti pääsiäisyön messu on todella tärkeä, sillä se on ainoa yksittäinen messu, joka muodostaa ihan oman osionsa kirkkokäsikirjassa.¹¹²

Seitsemäs epikleesi sisältyy liturgin vuorosanoihin osiossa pääsiäisen ehtoollinen, eikä sillä ole yläotsikkoa. Ehkä olisi parempi puhua epikleettisestä sisällöstä, kuin itse epikleesistä. Rukouksen alussa pyydetään Herraa täyttämään ihmiset Hengellään. Rukouksen myöhemmässä vaiheessa puhutellaan Pyhää Henkeä ja pyydetään tekemään ihmiset Kristuksen ruumiiksi, eli tästä löytyy selkeä yhteyden ja ykseyden tema. Epikleesin määritelmän täytyminen on tässä rukouksessa hieman kyseenalaista. Rukous jatkuu suoraan ehtoollisen asetussanoilla.¹¹³

7
Komm, Herr, sei unser Licht,
erfülle uns mit deinem Geist.
Lehre uns das Brot brechen,
Freude teilen von Mensch zu Mensch.
Erwecke den Hunger nach Zukunft,
die Sehnsucht nach Gottes Reich
und die Hoffnung gegen den Tod.
Hilf uns, die Erde Gottes zu bewahren;
mach aus uns Menschen des Friedens.
Komm, Heiliger Geist, sei unser Licht
und mach uns alle zum Leibe Christi.
In der Nacht, da er verraten wurde,...

¹¹² LK 1983, 121–143.

¹¹³ LK 1983, 136–137.

¹¹⁴ LK 1983, 136–137.

Tule, Herra, ole meidän valomme,
 täytä meidät Hengelläsi.
 Opetä meitä murtamaan leipää,
 jakamaan iloa ihmiseltä ihmiselle.
 Herätä nälkä tulevaisuutta kohtaan,
 kaipaus Jumalan valtakuntaa kohtaan
 ja toivo kuolemaa vastaan.
 Auta meitä varjelemaan Jumalan maapalloa:
 tee meistä rauhan ihmisiä.
 Tule, Pyhä Henki, ole meidän valomme,
 ja tee meidät kaikki Kristuksen ruumiiksi.
 Sinä yönä, jona hänet kavallettiin,...

Erfüllen olisi mahdollista kääntää myös verbiksi vallata, mutta tässä yhteydessä täyttää on parempi suomennos. *Brechen* olisi mahdollista kääntää verbeillä särkeä, murskata, taittaa, taittua, katketa, murtua, mutta käänös murtaa on ehtoollisliturgiassa selkeästi parhain mahdollinen. *Die Freude* merkitsee myös riemua, mutta ilo on luontevampi käänös. *Erwecken* voitaisiin kääntää vaihtoehtoisesti sanalla elvyttää, mutta se ei sovi ollenkaan tähän asiayhteyteen. *Nach* on mahdollista kääntää monin eri tavoin riippuen siitä, mihin se liittyy, mutta tässä se on paras kääntää jotakin kohti. *Die Sehnsucht* merkitsee kaipauksen lisäksi myös kaipuuta ja kaihoa. Verbi *bewahren* merkitsee suojella, varjella, säilyttää ja tallettaa. Varjeleminen sopii parhaiten liturgisen tekstin tyyliin. *Die Erde* merkitsee multaa, maata, maa(palloa), maailmaa, maata ja lattiaa. Ainoastaan maa(pallo) ja maailma tulevat tässä suomennoksina kysymykseen. Jos tässä olisi haluttu puhua selvästi maapalloa suuremmasta kokonaisuudesta, niin silloin olisi käytetty todennäköisimmin sanaa *die Welt*, joka tarkoittaa ensisijaisesti maailmaa, vaikka senkin yksi käänös voi olla maa(pallo). Jos olisi haluttu tehdä selväksi, että Jumalan maailma hengellisellä tasolla olisi se, joka pitäisi säilyttää, niin silloin olisi käytetty ilmaisua *Gottes Reich*, eli Jumalan valtakunta. Niinpä on perustelluinta kääntää *die Erde* maapalloksi.

3.2.4 Epikleesi ja asetussanat

Kolmannessa liturgioita sisältävässä kirkkokäsikirjan osassa on liturgioita koko vuodelle. Siinä on roomalaisin numeroin nimettyjä liturgioita, joista suurimmalle osalle on lisätty jokin lisätieto alkuperästä tai käyttötarkoituksesta. I on messujärjestyksen mukaan (GH 063), II vanhakirkollisesta perinteestä, III Zwinglin mukaan, IV Ökolampadin mukaan, V Calvinin mukaan, VI Baselin vuoden 1911 kirkkokäsikirjan mukaan, VII Zürichin vuoden 1969

¹¹⁵ Käänös tekijän.

kirkkokäsikirjan mukaan, VIII kohdalla lukee (GH 059), liturgioissa IX, X, XI, XII ei ole mitään lisätietoa, XIII on ehtoollisliturgia perhejumalanpalveluksessa I (GH 047) ja XIV on ehtoollisliturgia perhejumalanpalveluksessa II. Vain neljässä näistä liturgioista löytyy selkeä epikleesi, nimittäin liturgioista I, II, VII ja IX.¹¹⁶

Kahdeksas epikleesi löytyy I kaavasta. Siinä on useita erilaisia eri kirkkovuoden päiville tarkoitettuja vaihtoehtoja prefaatiolle ja sanctukselle. Anamneesistakin on kaksi vaihtoehtoa. Kahdeksas epikleesi on yhdistetty asetussanoihin ja otsikoitu *Epiklese und Einsetzungsworte*. Käännettynä otsikko merkitsee epikleesi ja asetussanat. Asetussanat kuuluvat samaan rukoukseen epikleesin kanssa ja seuraavat epikleesiä välittömästi. Pyhää Henkeä pyydetään ihmisiin ja välineisiin. Konsekraatioteema on selkeä.¹¹⁷

8

In Demut bitten wir dich, allmächtiger Gott:
Sende herab deinen Heiligen Geist
auf uns und diese deine Gaben.
Segne und heilige dieses Brot und diesen Wein,
damit wir teilhaben am Leib und Blut deines Sohnes.
Denn in der Nacht, da er verraten wurde, ...¹¹⁸

8

Nöyrinä me pyydämme sinua, kaikkivaltias Jumala:
Lähetä alas meidän ja näiden lahjojesi päälle
Pyhä Henkesi.
Siunaa ja pyhitä tämä leipä ja tämä viini,
jotta olisimme osallisia Poikasi ruumiiseen ja vereen.
Sillä sinä yönä, kun hänet kavallettiin, ...¹¹⁹

In Demut merkitsee sanatarkasti nöyryydessä olemista, mutta nöyrinä on sopivampi käänös. Tässä käytetään verbin *senden* kanssa prepositiota *auf*. Jos *sende auf* käännettäisiin tässä lähetä meille, niin vastaavasti täytyisi kääntää lähetä sinun lahjoillesi. On viisaampaa kääntää yhteneväisesti lähetä meidän ja lahjojesi päälle. Koska pyynnön alussa on sana *herab* eli alas(päin), on selvää, että lähettämisen suunta on ylhäältä alaspäin ja käänös meidän ja hänen lahjojensa päälle vielä korostaa sitä. Kaksiosaisen verbin *teil/haben* käänösvaihtoehtoja ovat ottaa osaa, olla osallisena ja osallistua. Paras ja sopivin käänösvaihtoehto tässä liturgisessa tekstissä on olla osallisena, vaikka meillä olisi osallisuus, olisi myös aivan kelvollinen ja oikea tapa kääntää tämä.

¹¹⁶ LK 1983, 147–244.

¹¹⁷ LK 1983, 147–163.

¹¹⁸ LK 1983, 157.

¹¹⁹ Käänös tekijän.

3.2.5 Rukous ehtoollisaineiden valmistamiseen ja epikleesi

Epikleesi 11 löytyy kirkkokäsikirjan kolmannen liturgioita sisältävän osan liturgiasta IX. Epikleesi on otsikoitu *Gebet zur Gabenbereitung und Epiklese* eli rukous ehtoollisaineiden valmistamiseen ja epikleesi. Tässä pyydetään siunausta sekä ihmisille että ehtoollisaineille. Alkuosassa on konsekraatioainesta, loppuosassa kommuunioon viittaavaa sisältöä.¹²⁰

11

Wir danken dir, Vater, für deine Gaben, Brot und Wein, die Frucht deiner Erde und unserer Arbeit. Segne mit deinem Geist uns und diese deine Gaben, und mache sie uns im Glauben zur Gemeinschaft mit Leib und Blut Christi.¹²¹

11

Me kiitämme sinua, Isä, lahjoistasi, leivästä ja viinistä, maasi ja meidän työmmme hedelmästä.
Siunaa Hengelläsi meidät ja nämä lahjasi
ja tee ne meille uskossa yhteydeksi
Kristuksen ruumiiseen ja vereen.¹²²

Die Erde merkitsee multaa, maata, maa(palloa), maailmaa, maata ja lattiaa. Maa on tässä paras käänös. Isää pyydetään siunaamaan Hengellään meidät/meitä sekä hänen lahjansa ja tekemään ne meille uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Meidät on parempi käänös, koska se osoittaa siunaamisen olevan täydellinen, ei partiaalinen. Jos käyttäisi käänöstä meitä, niin silloin olisi loogista kääntää myös lahjojen siunaus partiaaliseksi, mikä ei kuulosta ollenkaan järkevältä liturgisessa tekstissä. Epikleesin loppuosan kääntäminen uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiin ja veren kanssa olisi tarkempi käänös, mutta valittu käänösvaihtoehto vastaa paremmin suomenkielistä liturgista kielenkäyttöä.

3.2.6 Kutsu ja rukous ennen ateriala

13. epikleesi, *Einladung und Gebet vor dem Mahl*, eli kutsu ja rukous ennen ateriala, kuuluu kirkkokäsikirjan sellaiseen osioon, jossa on irrallisia liturgian osia. On johdantorukous, uskontunnustuksia, autuaaksi julistaminen, kutsu, kutsu ennen jakamista, kutsu ja rukous ennen ateriala, kutsu ja johdanto, antautumisen rukous, eukaristisia rukouksia, prefaatioita, prefaatio ja sanctus, epikleesi, epikleesi ja asetussanat, anamneesi, muistelemisia, muistelemisen ja asetussanat, synnintunnustus, esirukouksia, rukous ennen ateriala, ehtoollisen jakamisen

¹²⁰ LK 1983, 211.

¹²¹ LK 1983, 211.

¹²² Käänös tekijän.

sanamuotoja, päätössanoja, rukouksia aterian jälkeen ja lähettämissanat. Verbi *einladen* pitää sisällään paitsi kutsun, myös tarjoamisen idean. Kun kutsutaan käyttäen tätä verbiä, on selvää, että kutsuja maksaa, tarjoaa. Tässä epikleesissä ei näytä olevan yhtään konsekratioainesta, vaan pyyntö keskittyy ihmisiin ja yhteyteen.¹²³

13

Wir denken daran, wie Jesus mit seinen Jüngern das Abendmahl feierte. Wir erinnern uns, dass er sich auch mit verachteten Menschen an einen Tisch setzte und mit ihnen ass. Seine Liebe war grösser als alle Hass.

Herr, wir bitten dich:

Lass uns jetzt deine Liebe spüren. Sende uns deinen heiligen Geist, dass er uns hilft, einander anzunehmen, wie du uns angenommen hast. Das Brot verbinde uns mit dir und untereinander. Der Wein stärke uns in der Gemeinschaft und in der Liebe.

Ja, komm Herr Jesu.¹²⁴

13

Me muistellemme sitä, kuinka Jeesus vietti ehtoollista opetuslastensa kanssa. Me muistamme, että hän istui myös halveksittujen ihmisten kanssa samaan pöytään ja söi heidän kanssaan.

Hänen rakkautensa oli

suurempi kuin kaikki viha.

Herra, me pyydämme sinua:

Anna meidän nyt tuntea sinun rakkautesi. Lähetä meille Pyhä Henkesi, jotta hän auttaisi meitä hyväksymään toisemme, niin kuin sinä olet hyväksynyt meidät.

Leipä yhdistäköön meidät sinun ja

toinen toisemme kanssa. Viini

vahvistakoon meitä yhteydessä ja rakkaudessa.

Kyllä, tule Herra Jeesus.¹²⁵

Denken merkitsee ajattelemista, miettimistä, muistamista, muistelemista, luulemista, olettamista ja uskomista. Tässä se on viisainta kääntää muistelemiseksi. *Wir erinnern uns* olisi sanatarkasti käännettynä me muistutamme itseämme, mutta tässä se voitaisiin lisäksi kääntää sekä muistelemiseksi että muistamiseksi. Koska ei ole järkevää suomentaa kahta epikleesin verbiä samaksi suomenkieliseksi verbiksi, niin käänösvalinta on me muistamme. Periaatteessa olisi mahdollista kääntää nämä myös toisin päin, että muistaminen tulisi epikleesiin ensin ja muistelemisen vasta sitten, mutta sisällön kannalta valittu vaihtoehto on parempi. *Hilft* on preesens, mutta suomeksi kokonaisuus kuulostaa paremmalta, kun sen kääntää auttaisi. Verbin *an/nehmen* voi kääntää ottaa vastaan, lunastaa, hyväksyä, suostua, omaksua, olettaa ja uskoa. Tässä yhteydessä

¹²³ LK 1983, 275–313.

¹²⁴ LK 1983, 278.

¹²⁵ Käännös tekijän.

hyväksyä on selkeästi paras käännösvaihtoehto. *Einander* merkitsee toisiaan, toinen toistaan ja toisilleen. Tähän yhteyteen sopisivat sekä toisemme että toinen toisemme. *Untereinander* on mahdollista kääntää keskenään, toinen toisilleen ja alakkain. Sekä keskenämme että toinen toisemme kanssa ovat molemmat hyviä käännöksiä. Jälkimmäinen vaihtoehto kuulostaa juhlavammalta ja siten liturgisemmalta, mutta keskenämme on puolestaan selkeämpi ja yksinkertaisempi ilmaisu. Kokonaisuutena leipä yhdistyköön meidät sinun kanssasi ja keskenämme kuulostaa vähemmän hyvältä liturgisesti, kuin leipä yhdistyköön meidät sinun ja toinen toisemme kanssa. Niinpä tässä valitaan jälkimmäinen vaihtoehto. Jotta samaa sanaa ei toistettaisi eikä kahta eri sanaa suomennettaisi samalla sanalla, tekstissä aiemmin esiintyvä *einander* käännetään toisemme.

3.2.7 Eukaristinen rukous

Kirkkokäsikirjasta löytyy kaksi epikleesiä yläotsikon *Eucharistisches Gebet* eli Eukaristinen rukous alta, siitä kirkkokäsikirjan osiosta, joka sisältää irrallisia liturgian osia. Epikleesi numero 14 on jaettu ja numero 15 on yhtenäinen. Tässä kirkkokäsikirjan osassa on ainoastaan irrallisia osia, ei kokonaisia liturgioita. Jaettu epikleesi löytyy melko pitkästä ja moniosaisesta rukouksesta. Sen ensimmäinen osa on konsekroiva ja jälkimmäisessä on yhteyden tema. Yhtenäinen epikleesi on lyhyt ja ytimekäs sisältäen konsekraatio- ja kommuunioteeman. Siunausta pyydetään sekä ehtoollisaineille että ehtoollisen nauttijoille.¹²⁶

14

...

Darum bitten wir dich, allmächtiger Gott:
Sende deinen Geist;
lass Christus in den Zeichen von Brot und Wein
in unserer Mitte gegenwärtig sein.
Denn am Abend vor seinem Leiden
nahm er beim Mahl das Brot
und sagte dir Dank,
brach das Brot,
reichte er seinen Jüngern und sprach:
Nehmet und esset alle davon.
Das ist mein Leib,
der hingegeben wird für euch.
...

Barmherziger Gott, schenke uns den Geist der Liebe,
den Geist deines Sohnes.
Stärke uns durch seinen Leib und sein Blut,
und lass uns eins werden im Glauben und in der Liebe,
in Gemeinschaft mit deiner Kirche

¹²⁶ LK 1983, 281–285.

in allen Konfessionen und Erdteilen.
Öffne uns die Augen für jede Not.
Gib uns das rechte Wort,
wenn andere sich einsam und verloren fühlen.
Gib uns den Mut, tatkräftig zu helfen,
wo Menschen arm und unterdrückt sind.
Mach deine Kirche zu einem Ort der Wahrheit und Freiheit,
der Gerechtigkeit und des Friedens,
damit die Menschen neue Hoffnung schöpfen.

¹²⁷
...

14

...
Sen vuoksi me pyydämme sinua, kaikkivaltias Jumala:
Lähetä sinun Henkesi;
anna Kristuksen olla leivän ja viinin merkissä
meidän keskellämme läsnä olevana.
Sillä illalla ennen kärsimystään
hän otti aterialla leivän
ja kiitti sinua,
mursi leivän,
ojensi sen opetuslapsilleen ja sanoi:
Ottakaa ja syökää tästä kaikki.
Tämä on minun ruumiini,
joka annetaan teidän puolestanne.

...

Laupias Jumala, lahjoita meille rakkauden Henki,
sinun Poikasi Henki.
Vahvista meitä hänen ruumiinsa ja verensä kautta
ja anna meidän tulla yhdeksi uskossa ja rakkaudessa,
sinun kirkkosi yhteydessä
kaikissa uskontokunnissa ja maanosissa.
Avaa meidän silmämme kaikelle hädälle.
Anna meille oikeat sanat,
kun toiset tuntevat olevansa yksinäisiä ja eksyksissä.
Anna meille rohkeutta auttaa tarmokkaasti
siellä missä ihmiset ovat köyhiä ja sorrettuja.
Tee kirkkosi totuuden ja vapauden,
oikeudenmukaisuuden ja rauhan paikaksi,
jotta ihmiset ammentaisivat uutta toivoa.

¹²⁸
...

Darum voidaan kääntää sen ympäri, ympärillä, siitä, siksi, sen vuoksi ja tähden. Liturgisessa tekstissä sen vuoksi sopii parhaiten tyyllisesti. *Gegenwärtig* merkitsee nykyistä, tämänhetkistä, läsnä(olevaa), läheistä. Läsnä oleva sopii tähän parhaiten. Läsnä oleminen leivän ja viinin merkissä kuulostaa kömpelöltä, mutta sanaa *das Zeichen* ei voi oikein suomentaa muulla sanalla. *Das Zeichen* lienee sukua verbille *zeichnen* eli piirtää sekä substantiiveille *die Zeichnung* eli piirros ja *der/die ZeichnerIn* eli piirtäjä. Jollakin tavalla *das Zeichen* on paitsi merkki merkitsemisen mielessä, myös merkki visuaalisessa kuvaannollisessa mielessä. Jos kyseessä ei olisi reformoidun vaan esimerkiksi luterilaisen kirkon epikleesi,

¹²⁷ LK 1983, 282–284.

¹²⁸ Käännös tekijän.

olisi luontevaa suomentaa pyyntö siten, että Jeesusta pyydetään olemaan läsnä leivässä ja viinissä. Koska tuo käänösvaihtoehto on hyvin ristiriitainen reformoidun ehtoollisteologian kanssa, se on liian uskalias käytettäväksi tässä. Ilmeisesti epikleesissä pyritään painottamaan sitä, ettei Jeesus ole varsinaisesti itsenään, kokonaan ja todellisesti läsnä ehtoollisaineissa, ainoastaan leivän ja viinin merkissä. *Das Leiden* tarkoittaa sairautta, kärsimystä ja tuskaa. Tässä yhteydessä kärsimys on selvästi sopivin käänös. *Die Konfession* on mahdollista kääntää uskontokunnaksi, uskontunnustukseksi, uskoksi ja konfessioksi. Kun saksankielisissä dokumenteissa kysytään ihmisen uskontokuntaa, niin silloin käytetään sanaa *die Konfession* ja *konfessionslos* merkitsee uskonnotonta. Tässä sanaa *die Konfession* tuskin käytetään sen laajassa merkityksessä, sillä silloin se tarkoittaisi myös muita kuin kristillisiä kirkkoja. Pikemminkin lienee niin, että tässä tarkoitetaan koko Kristuksen kirkkoa kaikkine eri tunnustuskuntiin kuuluvine jäsenkirkkoineen. *Das Wort* on yksikkö, mutta koska suomeksi ei pyydetä antamaan oikeaa sanaa vaan oikeita sanoja, niin monikko on parempi suomennos. *Verloren* merkitsee hukassa sekä eksyksissä, jälkimmäinen sopii paremmin uskonnolliseen kielenkäyttöön. Sanan *tatkräftig* käänöksiä ovat tarmokas sekä energinen. Jälkimmäinen on tyyliltään turhan moderni liturgiseen tekstiin. *Wo* merkitsee missä, jolloin ja vaikka. Mikään niistä ei sovi suoraan ja yksin tähän lauserakenteeseen, joten siihen on lisätty sana siellä. Sanayhdistelmä siellä missä vastaa saksankielistä tekstin sisältöä parhaiten. Verbi *unterdrücken* merkitsee alistaa, sortaa, nujertaa, kukistaa, vaientaa, tukahduttaa ja pidätellä. Sanan *unterdrückt* hyviä käänöksiä tässä yhteydessä ovat sekä alistettuja että sorrettuja. Sorrettuja sopii tyylillisesti hieman paremmin liturgiseen tekstiin. *Schöpfen* merkitsee ammentaa, äyskäröidä ja luoda. Tässä yhteydessä ammentaa sopii parhaiten tekstiin, vaikka toivon luominenkin kuulostaisi melko järkevältä. Lauseen kokonaisuudessa on kyse siitä, että Jumala tekisi kirkkonsa totuuden ja vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan paikaksi, eli joksikin, jolla olisi annettavaa. Siksi siitä ammentaminen on parempi vaihtoehto kuin toivon luominen. Toivon luominen olisi parempi käänös, mikäli kyse olisi siitä, että ihmisille oltaisiin tarjoamassa tätä ihmeellistä totuuden, vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan paikkaa toivon luomiseksi. *Schöpfen* on preesens, mutta jotta ihmiset ammentaisivat kuulostaa huomattavasti paremmalta kuin jotta ihmiset ammentavat.

15

Wir erheben unsere Herzen zu dir, Vater aller Güte, und bitten dich um deinen Heiligen Geist: Segne diese Gaben, segne uns selbst und die ganze Gemeinde, wenn wir jetzt dieses Mahl feiern im Namen deines Sohnes, unseres Herrn Jesus Christus.¹²⁹

15

Me ylennämme sydämemme sinun puoleesi, kaiken hyvyyden Isä, ja pyydämme sinulta sinun Pyhää Henkeäsi: Siunaa nämä lahjat, siunaa meidät itsemme ja koko seurakunta, kun me nyt vietämme tätä ateriaa Poikasi, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen nimessä.¹³⁰

Zu dir olisi tarkkaan suomennettuna sinun luoksesi, sinua kohtaan, mutta tässä on valittu suomenkieliselle liturgialle tuttu ilmaus, sinun puoleesi. *Die Güte* voidaan kääntää hyvyys, ystävällisyys, laatu ja taso. Kaiken hyvyyden Isä kuulostaa parhaimmalta. *Feiern* merkitsee juhlia ja viettää, ehtoollisaterian viettämisessä on mukana juhlan tuntua.

3.2.8 Epikleesi asetussanojen jälkeen

17. epikleesirukous löytyy otsikon *Epiklese nach den Einsetzungsworten* eli epikleesi asetussanojen jälkeen alta ja sijaitsee siinä kirkkokäsikirjan osiossa, jossa on irrallisia liturgian osia. Se on melko pitkä rukous ja sisällöltään monipuolinen. Siitä löytyy konsekraation elementtejä. Siunausta ja pyhitystä pyydetään molemmille, niin ehtoollisaineille kuin ihmisille.¹³¹

17

Herr, allmächtiger Gott, sende herab auf uns den Heiligen Geist und belebe deine Kirche mit dem Hauch deines Mundes. Mit ihm segne und heilige diese deine Gaben zum Brot des Lebens und zum Kelch des Heils. Mit ihm segne und heilige auch uns zu deinem Dienst.

Und wie du deinen Christus auferweckt hast vom Tode und den irdischen Leib verwandelt hast in himmlisches Wesen, so wandle uns, Herr, und schaffe diese Welt neu nach seiner Verheissung. Und wie dies Brot zerstreut war auf den Feldern und zusammengebracht eins wurde, so bringe zusammen sein Volk aus aller Welt Enden in deinem Reich.

Durch Christus, mit ihm und in ihm bringen wir dir, Vater, in der Einheit des Heiligen Geistes Ehre und Anbetung jetzt und in Ewigkeit. Amen.¹³²

17

Herra, kaikkivaltias Jumala, lähetä alas päällemme Pyhä Henki ja elävöitä kirkkosi suusi henkäyksellä.

Siunaa ja pyhitä sillä nämä lahjasi elämän leiväksi ja autuuden maljaksi. Siunaa ja pyhitä sillä myös meidät sinun palvelukseesi.

Ja niin kuin herätit sinun Kristuksesi kuolleista ja

¹²⁹ LK 1983, 285.

¹³⁰ Käännös tekijän.

¹³¹ LK 1983, 289–290.

¹³² LK 198 3289–290.

muutit ajallisen ruumiin taivaalliseksi olemukseksi, niin muuta meidät, Herra, ja luo tämä maailma uudeksi hänen lupauksensa mukaan. Ja niin kuin tämä leipä oli viljana hajaantuneena pelloilla ja koottuna tuli yhdeksi, niin tuo yhteen hänen kansansa kaikkialta maailman ääristä sinun valtakuntaasi. Kristuksen kautta, hänen kanssaan ja hänessä tuomme sinulle, Isä, Pyhän Hengen yhteydessä kunnian ja kiitoksen nyt ja ikuisesti. Amen.¹³³

Kaikkivaltiasta Jumalaa pyydetään lähettämään Pyhä Henki alas meidän päällemme. Tässä suunta on aivan selvä, koska käytetään sanoja *sende herab auf uns*, eli lähetä alas(päin) meidän päällemme. Verbi *beleben* voidaan kääntää elävöittää, elvyttää, elähdyttää ja virkistää. Elävöittää on paras käänös. Sanan *Der Hauch* voidaan suomentaa hengähdykseksi, henkäykseksi ja (tuulen)vireeksi. Henkäys on selkeästi parhain suomennos. Suusi henkäyksellä viitataan epäsuorasti Pyhään Henkeen. Seuraava lause alkaa *mit ihm*. *Ihm* on persoonapronominin datiiivimuoto maskuliineista sekä neutreista ja merkitsee hänelle tai sille. Mitä todennäköisimmin sanalla *ihm* viitataan tässä suusi henkäykseen, sillä se on edellinen maskuliininen sana. Henki on myös maskuliini, mutta se on kauempana edellisessä lauseessa. Sanalla *mit* on useita erilaisia käänösvaihtoehtoja. Niitä ovat jkn kanssa, kera, ohessa, jkn mukaisesti, suuntaisesti, jhk kuuluen, -sti, -lla, -llä. Hyviä vaihtoehtoja käänökseksi ovat sen kanssa tai adessiivimuoto sillä. Suun henkäys ei ole sana, jota voisi suomeksi ymmärtää häneksi. Pyhän Hengen voi ymmärtää olevan joko hän tai se, mutta tässä Pyhä Henki ei ole todennäköisesti se sana, johon viitataan. *Irdisch* merkitsee maallista ja ajallista. Ajallinen on sisällöllisesti ehkä hieman sopivampi liturgiseen tekstiin. *Das Wesen* on mahdollista kääntää olemukseksi, ominaislaaduksi ja olennoiksi. Olemus on paras vaihtoehto. Sanalle *schaffen* on olemassa suuri määrä suomennosvaihtoehtoja, mutta luoda on niistä selkeästi paras tässä yhteydessä. *Zerstreuen* merkitsee hajottamista, taittamista ja häivyttämistä. Mikään näistä ei vastaa oikein hyvin epikleesin saksankielistä sisältöä. Epikleesissä on ajatus, että leipä on ollut viljana levällään ympäriinsä pelloilla, ei siis yhdessä kasassa tai kohdassa, joilta se on kerätty, puitu ja jauhettu ja jauhosta on valmistettu leipä. Parasta on kääntää tämä rohkeasti lisäten sellaisia sanoja, joita ei alkuperäisessä epikleesissä ole, jotta ajatus pääsisi selkeästi esiin. *Zusammen/bringen* merkitsee saada kasaan, saada aikaan, yhdistää ja saattaa yhteen. Tässä yhteydessä on fiksuinta kääntää se kokoamiseksi, jotta alkuperäinen ajatus säilyisi käänöksessä

¹³³ Käänös tekijän.

kirkkaana. *Die Welt* tarkoittaa maailmaa ja maapalloa, *das Ende* puolestaan loppua, päätöstä, (loppu)päätä, pätäkää ja häntää. Ideana on, että Kristuksen kansa kootaan kaikkialta. Hyviä käännöksiä ovat kaikkialta maailman ääristä sekä jokaisesta maankolkasta. *Die Anbetung* on niin vanhahtava ilmaus, ettei sitä löydy sanakirjasta. Verbi *an/beten* voidaan kääntää rukoilemiseksi, palvomiseksi, jumaloimiseksi ja suureksi ihailuksi. Kunnian ja kiitoksen kuulostaa paitsi liturgisemmalta, myös paremmalta kuin mikään näistä muista vaihtoehdoista.

3.2.9 Pelkiksi epikleeseiksi nimetyt epikleesirukoukset

Epikleesit 9, 12 ja 16 nimetään selkeästi epikleeseiksi. Ensimmäisessä näistä pyydetään Pyhä Henki ihmisten ylle ja osallisuutta Pojan ruumiiseen ja vereen. Toisessa Pyhää Henkeä pyydetään siunaamaan sekä ihmiset että lahjat ja viimeisessä painottuu ehtoollislahjojen siunaus, vaikka Pyhän Hengen toiminnan seurauksia toivotaan myös ihmisiin liittyen. Yhdeksäs epikleesi kuuluu kolmanteen liturgioita sisältävään osioon, jossa on koko vuodelle tarkoitettuja kaavoja. Se löytyy kaavasta II, joka perustuu vanhakirkolliseen perinteeseen. 12. epikleesi kuuluu pienessä piirissä vietettävien juhlien kaavoihin. 16. epikleesi sisältyy irrallisia liturgian osia olevaan kirkkokäsikirjan osaan.¹³⁴

9

Lasset uns beten:

Wir danken dir Herr, dass du uns würdigst, vor dich zu treten und dir zu dienen. Siehe wohlgefällig auf uns und diese deine Gaben Brot und Wein, Frucht unserer Arbeit. Erfülle uns mit jener Herrlichkeit, die von dir kommt. Sende deinen Heiligen Geist auf uns und lass uns teilhaben am Leib und Blut deines Sohnes. Schenke uns Vergebung der Sünden. Erlöse uns vom Bösen und allem Blendwerk der Verführung. Lass uns das ewige Leben erlangen durch Jesus Christus. Amen.¹³⁵

9

Rukoilkaamme:

Me kiitämme sinua Herra, että pidät meitä sen arvoisina, että saamme astua sinun eteesi ja palvella sinua. Katso hyvántahtoisesti meidän ja näiden lahjojesi puoleen, leipään ja viiniin, meidän työmme hedelmään. Täytä meidät sillä ihanalla autuudella, joka tulee sinulta. Lähetä Pyhä Henkesi päällemme ja anna meidän olla osallisia Poikasi ruumiista ja verestä. Lahjoita meille syntien anteeksiänto. Päästä meidät pahasta ja kaikesta kiusauksen häikäisy-/sokaisutyöstä. Anna meidän saavuttaa ikuinen elämä Jeesuksen Kristuksen kautta. Aamen.¹³⁶

¹³⁴ LK 1983, 164, 168, 256, 289.

¹³⁵ LK 1983, 168.

¹³⁶ Käännös tekijän.

Das Wohlgefallen merkitsee hyvänsuopaisuutta, hyväntahtoisuutta ja mieltymystä. Hyväntahtoisuus kuulostaa vähän paremmalta kuin hyvänsuopaisuus tässä yhteydessä. *Auf* voidaan kääntää monin eri tavoin, suunnasta puhuttaessa sen merkitys on –lle, ylös. Suuntaan liittyen prepositio *auf* tarvitsee parikseen akkusatiivimuodon. *Auf* voidaan kääntää myös päällä ja päälle. Suomeksi ei voida sanoa, että katso meille tai meidän päällemme, sillä katsominen on katsomista johonkin. Liturgisessa tekstissä katsoa jonkin puoleen on vielä parempi käännösvaltioehto. Demonstratiivipronomini *jener* on maskuliinimuoto sanasta tuo, mutta tässä sillä on parempi vaihtoehto kuin tuolla. *Die Herrlichkeit* merkitsee ihanuutta, suurenmoisuutta ja uskonnollisessa kielenkäytössä kunniaa. On vaikea tietää, mitä tässä alun perin on tarkoitettu, sillä lauseessa ei ole muita vihjeitä kuin se, että se tulee Herralta ja Herra täyttää ehtoollisvieraat sillä. Mitä Herralta saadaan ensisijaisesti? Kunniaa, ihanuutta vai suurenmoisuutta? Herralla on tietysti kunniaa tarjottavana, mutta se, että ehtoollisvieraat täytettäisiin kunnialla, kuulostaa omituiselta. Ehkä tässä on pikemminkin kysymys ihmeellisen ihanasta autuudesta. *Erlösen* merkitsee vapauttaa, vapahtaa, päästää (pahasta) ja lunastaa. Tässä on kysymys pahasta päästämisestä. *Das Blendwerk* on niin vanha ilmaus, ettei sitä löydy enää sanakirjasta. Verbi *blenden* merkitsee häikäistä ja sokaista, adjektiivi *blendend* merkitsee häikäisevää ja loistavaa ja substantiivi *die Blende* kaihdinta, varjostinta, himmennintä sekä koristenauhaa. *Blendfrei* puolestaan tarkoittaa häikäisemätöntä. *Das Werk* voidaan kääntää työksi, teoksi, teokseksi, verstaaksi, työpajaksi, tehtaaksi, tuotantolaitokseksi sekä koneistoksi. Sanaa *die Verführung* ei myöskään löydy hakusanana sanakirjasta. Verbi *führen* voidaan kääntää lukuisilla eri tavoilla, se merkitsee mm. viemistä, saattamista ja johtamista. Etuliite *ver* muuttaa usein verbin sisällön alkuperäistä negatiivisemmaksi tai tietyllä tavalla negatiivisessa merkityksessä päinvastaiseksi alkuperäisen verbin merkitykseen nähden. Niinpä *verführen* merkitsee jonkun viettelemistä, viekoittelemista ja houkuttelemista, eli negatiivisen sävyn saanutta viemistä, saattamista ja johtamista, harhaan viemistä. Adjektiivi *verführerisch* tarkoittaa viettelevää, kiehtovaa, lumoavaa sekä houkuttelevaa. *Die Verführung* löytyy sanakirjasta saksannoksena, toisena vaihtoehtona sanalle *die Versuchung* ja merkitsee kiusausta. Kokonaisuus *das Blendwerk der Verführung* merkitsee sisällöllisesti kiusauksen/viettelyn/viekoittelun/houkutusken häikäisy-/sokaisutyötä. On todella haasteellista keksiä tälle mitään luontevalta kuulostavaa suomennosta. *Erlangen* merkitsee saada ja saavuttaa. Jälkimmäinen kuulostaa

paremmalta liturgisessa tekstissä. Tämän epikleesin monet vanhanaikaiset ilmaukset selittyvät sillä, että tämä epikleesi kuuluu vanhakirkolliseen perinteeseen perustuvaan liturgiaan.

12

Komm, heiliger Geist, segne uns und diese Gaben zur Gemeinschaft mit Jesus Christus und miteinander. Amen.¹³⁷

12

Tule, Pyhä Henki, siunaa meidät ja nämä lahjat yhteydeksi Jeesukseen Kristukseen ja toisiimme. Aamen.¹³⁸

Miteinander merkitsee yhdessä ja keskenään, mutta tässä yhteydessä suomenos toisiimme on myös toimiva ja sopii paremmin kielellisesti jatkoksi lauseeseen.

16

Allmächtiger Gott, himmlischer Vater, der du alle guten Gaben schaffst, segnest und uns darreichst, wir bitten dich um Jesu Christi, deines lieben Sohnes, willen, den du uns gesandt hast als das rechte Brot, das vom Himmel kommt und der Welt das Leben gibt: Verleihe uns deinen Heiligen Geist, dass wir durch ihn Glieder seien am Leibe Christi. Durch ihn segne und heilige uns diese Gaben, Brot und Wein, zur wahren Gemeinschaft seines Leibes und Blutes. Und wie du deinen Sohn auferweckt hast von den Toten, so mach auch uns teilhaftig des ewigen Lebens durch die Kraft deines Heiligen Geistes.¹³⁹

16

Kaikkivaltias Jumala, taivaallinen Isä, joka luot, siunaat ja tarjoat kaikki hyvät lahjat, me pyydämme sinua, Jeesuksen Kristuksen, sinun rakkaan Poikasi vuoksi, jonka olet lähettänyt meille oikeaksi leiväksi, joka tulee taivaasta ja joka antaa maailmalle elämän: Varusta meidät sinun Pyhällä Hengelläsi, jotta me hänen kauttaan olisimme jäseniä Kristuksen ruumiissa. Siunaa ja pyhitä meille hänen kauttaan nämä lahjat, leipä ja viini, todelliseksi yhteydeksi hänen ruumiiseensa ja vereensä. Ja niin kuin olet herättänyt Poikasi kuolleista, niin tee myös meidät osallisiksi ikuisesta elämästä Pyhän Hengen voimalla.¹⁴⁰

Reichen merkitsee ojentamista, tarjoamista, riittämistä, yltämistä ja ulottumista. Etuliite *dar* on hyvin vaikeasti selitettävissä, mutta jollakin tavalla se liittyy suuntaan. Tässä tarjoaminen on paras käänös. *Um* voidaan kääntää useilla eri tavoilla. Tässä se on viisainta kääntää vuoksi, sillä *willen* preposition sekä genetiivissä olevan sanan kanssa merkitsee jonkun takia/tähden tai vuoksi. *Verleihen* merkitsee vuokrata, lainata, antaa, myöntää ja ojentaa, mutta tässä se käännetään varustamiseksi. Lisää tämän valinnan syistä ja perusteluista kerrotaan

¹³⁷ LK 1983, 256.

¹³⁸ Käänös tekijän.

¹³⁹ LK 1983, 289.

¹⁴⁰ Käänös tekijän.

luvussa 5.1.10. *Erwecken* merkitsee herättää, elvyttää ja herättää tunteita. *Auf* merkitsee suuntaan liittyen ylös. Se, että tässä käytetään etuliitteellistä verbiä, vaikka saman olisi voinut sanoa verbillä *erwecken*, tekee herättämisen suunnan näkyvämmäksi.

3.3 Epikleesien tarkastelua kokoavasti

Sveitsiläisen kirkkokäsikirjan epikleesit ovat melko vaikeasti löydettävissä ja niitä on 17. Ne on sijoitettu paksun teoksen eri osiin eikä niitä kaikkia ole nimetty epikleeseiksi. Ne poikkeavat toisistaan melkoisesti niin sisällöllisesti kuin rakenteellisestikin. Ehtoollisliturgiassa on useita eri kohtia, joissa epikleesi voi olla. Epikleesi voi myös olla yhdistettynä kiinteästi ehtoollisliturgian eri osiin. Epikleeseistä vain yksi on jaettu epikleesi (14), loput ovat yhtenäisiä. Joissakin yhtenäisistä epikleeseistä epikleettinen aines on eri kohdissa rukousta, mutta koska kyse ei ole kokonaan eri rukouksiin sijoitetuista epikleeseistä, niin ne luokitellaan tässä yhtenäisiksi epikleeseiksi.

Epikleesien suomentamisessa on ollut useita haasteita. Vaikeinta on ollut kääntää sellaista ilmausta, jota ei ole suomenkielessä. Haasteellista on ollut myös silloin, kun hyviä lähes samanveroisia käänkösvaihtoehtoja on ollut useita tai tarjolla on vain huonoja käänkösvaihtoehtoja. Oman lisänsä käänköstyön monimutkaisuuteen ovat tuoneet kielten rakenteelliset erot. Esimerkiksi saksaksi omistusmuoto ilmaistaan erillisellä artikkelisanalla ennen omistettavaa, mikäli omistettava ilmaistaan, kun taas suomeksi voidaan käyttää joko possessiivipronominia ja omistusliitettä tai ainoastaan omistusliitettä sanan lopussa.

4. Objektit epikleesirukouksissa

4.1 Epikleesirukouksen objekti sveitsiläisissä epikleeseissä

Tässä luvussa tarkastelun kohteena on erityisesti se, kuka on epikleesirukouksen pyynnön objektina, kenelle epikleesirukous siis suunnataan. Tämä epikleesirukouksen pyynnön objekti on toiminnan alulle paneva subjekti. Pyhä Henki on usein se varsinainen toimija joko itsenäisesti, Jumalan kanssa tai Jumalan välineenä, mutta pyyntöä ei yleensä kohdisteta suoraan Pyhälle Hengelle.

Epikleeseissä 8, 11, 14, 15, 17 ja 16 puhuttelussa käytetään sellaista sanaa, joka on ymmärrettävissä epäilyksittä jumaluuden ensimmäiseksi persoonaksi. Käytettyjä nimiä ovat kaikkivaltias Jumala (8, 14, 17), Isä (11), laupias Jumala (14), kaiken hyvyiden Isä (15) ja taivaallinen Isä (16).

Epikleeseissä 1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 7, 12 ja 9 puhuttelun kohteena on Herra. Uskonnollisessa kielenkäytössä Herralla voidaan tarkoittaa sekä jumaluuden ensimmäistä että toista persoonaa. Suurimmassa osassa epikleeseistä, joissa puhuttelun kohteena on Herra, käy epikleesin muusta osasta selville, että Herralla tarkoitetaan jumaluuden ensimmäistä persoonaa. Tällaisia selviä vihjeitä ovat, että ilman puhuttelun kohteen vaihtumista viitataan sinun Poikasi valtakuntaan (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10) tai Poikasi ruumiiseen ja vereen (9).

On hieman epäselvää, ketä sanalla Herra tarkoitetaan epikleesissä 7. Siinä puhutaan myöhemmin Jumalan valtakunnasta ja Jumalan maapallosta ilman omistusmuotoa, joka olisi todennäköinen, mikäli puhuttelun kohteena olisi Jumala. Epikleesissä 7 pyydetään Herraa täyttämään Hengellään, mutta sekään ei anna täyttä varmuutta, koska Pyhästä Hengestä saatetaan puhua tällä tavalla myös jumaluuden toisen persoonan ollessa kyseessä. Syynä tähän tulkintamahdollisuuteen on se, että läntisessä teologiassa Hengen katsotaan lähtevän sekä Isästä että Pojasta. Todennäköisintä kuitenkin on, että tässäkin Herralla tarkoitetaan jumaluuden ensimmäistä persoonaa, mutta sitä ei voida aukottomasti todistaa eikä perustella. Epikleesissä 13 puhutellaan Herraa, mutta vaikuttaisi siltä, että Herralla tarkoitetaan tässä jumaluuden toista persoonaa, Poikaa. Epikleesin alku on anamneettinen ja siinä puhutaan Jeesuksesta kolmannessa persoonassa. Sitten puhutellaan suoraan Herraa. ”Herra, me pyydämme sinua”. Herraa pyydetään lähettämään meille hänen Pyhä Henkensä, jotta hän auttaisi meitä hyväksymään toisemme, kuten sinä (Herra) olet hyväksynyt meidät. Epikleesissä myös pyydetään, että leipä yhdistäköön meidät sinun kanssasi ja toinen toisemme kanssa. Tässä sinä on edelleen rukouksen alkupuolella puhuteltu Herra ja on loogista olettaa, että kun ehtoollisleipä yhdistää ihmiset Jumaluuden jonkin persoonan kanssa, niin kyseessä on Poika, Jeesus. Lisäksi epikleesin lopussa Herra Jeesusta pyydetään tulemaan, mikä myös viittaa selkeästi Jeesukseen. Epikleesissä 12 puhutellaan suoraan Pyhää Henkeä. Häntä pyydetään tulemaan ja siunaamaan ehtoollislahjat.

Epikleesien puhuttelun ja pyynnön objektina on siis 14:ssä selvästi kysymys jumaluuden ensimmäisestä persoonasta, yhdessä kyse on todennäköisesti jumaluuden ensimmäisestä persoonasta, yhdessä mitä ilmeisimmin jumaluuden toisesta persoonasta ja yhdessä ihan selvästi kyseessä on jumaluuden kolmas persoona.

4.2 Vertailu muiden kirkkojen epikleeseihin

*Constitutiones apostolorum*in epikleesissä puhuttelun kohteena on kaikkivaltias Jumala. Serapionin *Eukhologian* ensimmäisessä epikleesissä puhutellaan valtojen Herraa ja toisessa totuuden Jumalaa. *Catecheses mystagogiean* epikleesin kuvauksesta ilmenee, että epikleesin pyyntö esitetään Jumalalle. Markuksen liturgian ensimmäisessä epikleesissä puhutellaan Jumalaa. Toisessa epikleesissä ei käytetä puhuttelusanaa, mutta sitä edeltävässä anamneesissa puhuttelun kohteena on kaikkivaltias Isä. Basileios Suuren liturgian epikleesissä puhutellaan kaikkein pyhintä Herraa ja puhutaan Kristuksestasi. Puhuttelun kohteena on siis jumaluuden ensimmäinen persoona. Jaakobin liturgian epikleesissä puhuttelussa käytetään useita erilaisia nimiä ja nimityksiä, joista osalla tarkoitetaan selkeästi jumaluuden ensimmäistä persoonaa, mutta osa voisi merkitä myös jumaluuden toista persoonaa. Tässä epikleesissä Pyhää Henkeä kutsutaan Herraksi ja elämän antajaksi, mikä on melko yllätyksellistä. Addain ja Marin eukaristisen rukouksen sanotaan olevan osoitettu alkujaan Kristukselle, eikä jumaluuden ensimmäiselle persoonalle, mutta esirukousosio on ihan selvästi osoitettu Isälle ja anamneesin muotoilut antavat myös syyn olettaa, että se on suunnattu jumaluuden ensimmäiselle persoonalle. Epikleesissä puhutellaan Jumalaa ja vaikei siinä ole mitään, minkä perusteella oletus vahvistuisi, ei siinä myöskään ole mitään, mikä antaisi syyn olettaa, että puhuttelun kohteena olisi joku muu kuin jumaluuden ensimmäinen persoona. Koska epikleesiä välittömästi edeltävissä osioissa puhutellaan jumaluuden ensimmäistä persoonaa, on oletettavaa, että niin tehdään epikleesissäkin. Vagganinin roomalaisen kaanonin rekonstruktion ensimmäisessä epikleesissä puhutellaan Herraa ja koska siinä viitataan Poikaasi Jeesukseen Kristukseen, sillä tarkoitetaan jumaluuden ensimmäistä persoonaa. Tosin se osa, jossa käytetään puhuttelusanaa Herra, on epikleesiin lisätty osa. Toisessa epikleesissä ei puhutella suoraan ketään eikä epikleesistä ole muutenkaan pääteltävissä, kuka on puhuttelun kohde. Todennäköisintä on, että epikleesin molemmissa osissa puhutellaan jumaluuden ensimmäistä persoonaa. Vanhaespanjalaisessa arkipäivänä käytettävässä postsanctuksessa ja postpriediessä puhutellaan Herraa. Koska postsanctuksessa Jeesuksesta puhutaan puhuteltavan Poikana, on selvää, että puhuttelun kohteena olevalla Herralla tarkoitetaan jumaluuden ensimmäistä persoonaa. *Missale Romanum 1970:n* I ensimmäisessä epikleesissä puhutellaan Jumalaa ja toisessa osassa kaikkivaltiasta Jumalaa. *Missale Romanum 1970:n* III ensimmäisessä epikleesissä puhuttelun kohteena on

kaikkivaltias Jumala. Toista epikleesiä välittömästi edeltävässä anamneesissa puhutellaan pyhää Isää. Toisessa epikleesissä puhuttelun kohdetta ei mainita, mutta koska epikleesissä viitataan Poikaan omistusmuodon kera siten, että kyse on puhuttelun kohteena olevan Pojasta, niin on selvää, että jumaluuden ensimmäinen persoona on puhuttelun kohteena. *Missale Romanum 1970:n* IV ensimmäisessä epikleesissä puhutellaan Isää. Toista epikleesiä välittömästi edeltävässä anamneesi-oblaatiossa puhuttelun kohteena on kaikkivaltias Jumala. Toisessa epikleesissä ei puhutella suoraan ketään, mutta kirkosta käytetään omistusliitettä siten, että kyse on selvästi puhuttelun kohteena olevan kirkosta. Epikleesissä myös puhutaan Pyhästä Hengestä ja Kristuksesta siten, että on selvää, ettei niistä kumpikaan ole puhuttelun kohteena. Niinpä on päädyttävä siihen, että toisessakin epikleesissä puhutellaan jumaluuden ensimmäistä persoona.¹⁴¹ Näille kaikille 11 epikleesille on yhteistä se, että niissä puhutellaan jossakin kohtaa selkeästi jumaluuden ensimmäistä persoona. Jaettujen epikleesien ollessa kyseessä tämä selkeä puhuttelu liittyy useimmiten vain jompaankumpaan osaa.

*Traditio apostolica*n epikleesissä ei puhutella selvästi ketään, mutta koska edellinen suora puhuttelu, joka löytyy prefaatiosta, kohdistuu Jumalaan ja epikleesissä puhutaan Jeesuksesta Kristuksesta puhuttelun kohteena olevan Poikana, niin epikleesissä puhutellaan epäilemättä jumaluuden ensimmäistä persoona. Khrysostomoksen liturgian epikleesissä ei käytetä mitään suoraa puhuttelua, mutta Kristuksesta puhutaan omistusmuodossa sinun Kristuksesi, mikä viittaa siihen, että puhuttelun kohde olisi jumaluuden ensimmäinen persoona. Epikleesiä edeltävässä anamneesissa ja oblaatiossa puhutellaan Herraa, meidän Jumalaamme. On siis erittäin todennäköistä, että tässä epikleesissä puhuttelun kohteena on jumaluuden ensimmäinen persoona. *Missale Romanum 1970:n* II puhuttelun kohdetta ei mainita nimeltä. Välittömästi ennen ensimmäistä epikleesiä on sen tavoin myös postsanctukseen kuuluva ylistys, jossa puhutellaan Herraa. Sitä edeltävässä kiinteässä prefaatiossa puhuttelun kohteena on pyhä Isä. Ennen toista epikleesiä välittömästi olevassa anamneesissa puhutaan Pojastasi viitaten omistusmuodolla puhuttelun kohteeseen. On siis ymmärrettävissä, että tässä epikleesissä puhuttelun kohteena on jumaluuden ensimmäinen persoona. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan epikleeseissä missään ei

¹⁴¹ Kotila 1996, 112, 116–117, 120–122, 124, 128–129, 133, 138, 140–141, 148–150, 154, 155, 185, 189, 197–198, 203–205.

puhutella ketään suoraan, mutta epikleeseissä käytetyistä omistusliitteistä voi päätellä, että puhuttelun kohteena on jumaluuden ensimmäinen persoona. I epikleesissä omistusliitettä käytetään Pojasta, II epikleesissä Pyhästä Hengestä, III ensimmäisessä epikleesissä sekä toisessa epikleesissä Pyhästä Hengestä ja IV epikleesissä sekä Pyhästä Hengestä että Pojasta. Liturgian edellisen suoran puhuttelun voidaan katsoa vahvistavan käsitystä siitä, että puhutellaan Isää, jumaluuden ensimmäistä persoonaa. I epikleesissä edellinen suoran puhuttelun kohde on pyhä Isä, II epikleesissä laupias Isä, III epikleesin ensimmäistä sekä toista epikleesiä edeltävä suora puhuttelu kohdistuu Herraan, meidän Jumalaamme ja toista epikleesiä edeltävässä osassa puhutaan Pojasta omistusliittein siten, että sen puhuttelun kohteena on oltava Isä ja IV epikleesissä edeltävä puhuttelun kohde on armollinen Isä.¹⁴² Näille seitsemälle epikleesille on yhteistä se, ettei niissä puhutella selkeästi ketään, mutta joko käytetyistä omistusliitteistä, edellisestä suoran puhuttelun kohteesta tai molemmista vihjeistä on pääteltävissä, että epikleesissä puhutellaan mitä todennäköisimmin jumaluuden ensimmäistä persoonaa.

Kun vertaa Sveitsin evankelis-reformoitujen kirkkojen 17 epikleesiä muiden aikojen ja kirkkojen 19 epikleesiin, niin merkittävin havainto on, että sveitsiläisissä epikleeseissä kahdessa puhuttelun kohteena ei ole jumaluuden ensimmäinen persoona, toisin kuin kaikissa muiden kirkkojen epikleeseissä, vaan yhdessä mitä ilmeisimmin jumaluuden toinen persoona ja yhdessä selvästi jumaluuden kolmas persoona. Toinen tärkeä havainto on, että sveitsiläisissä epikleeseissä on aina selkeästi olemassa puhuttelun kohde, vaikka se onkin kymmenessä epikleesissä toisinaan hieman vaikeasti tulkittava Herra. Suuresta osasta muiden kirkkojen epikleesejä tällainen suora puhuttelu puuttuu kokonaan.

4.3 Pyhän Hengen toiminnan objekti sveitsiläisissä epikleeseissä

Tässä luvussa tarkastelun kohteena on erityisesti se, mikä on epikleeseissä toivotun ja tilatun Pyhän Hengen toiminnan objektina. Kyse on siis siitä, mihin Pyhää Henkeä pyydetään ja suhteessa mihin sen toivotaan ja oletetaan toimivan.

Useimmissa epikleeseissä ihmiset ovat Pyhän Hengen toiminnan objektina (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 7, 13, 9). 10:ssä 17:stä, kahdessa kolmasosassa kaikista epikleeseistä Pyhää Henkeä pyydetään toimimaan suhteessa ihmisiin,

¹⁴² Kotila 1996, 108–109, 136, 192–194; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 28–32.

seurakuntalaisiin tai ehtoollista vastaanottaviin. Kolmanneksessa epikleeseistä (8, 11, 15, 17, 12, 16), kuudessa 17:stä, Pyhän Hengen toiminnan kohteena ovat sekä ehtoollisaineet että ihmiset. Epikleesissä 14 Pyhän Hengen toiminta ei kohdistu suoraan ihmisiin eikä suoraa ehtoollisaineisiin, vaan toivotun toiminnan kohteena on ehtoollistilanne. Yhdessäkään epikleesissä ehtoollisaineet eivät ole pelkästään toivotun Pyhän Hengen toiminnan kohteena.

Eri kirkoissa sakramentteihin ja siunaamiseen suhtaudutaan eri tavoin. Roomalaiskatolisella kirkolla on seitsemän Kristuksen itsensä asettaman sakramentin lisäksi sakramentaalioita, jotka ovat kirkon asettamia siunaus- ja vihkimystoimituksia. Sakramenttien vaikutus perustuu Jumalan niille antamaan voimaan, sakramentaaliat vaikuttavat puolestaan kirkon rukouksen ja siunauksen kautta. Sakramentit kohdistuvat aina ihmisiin, kun taas sakramentaalioiden kohteena voi olla myös esineitä tai jumalanpalveluksessa käytettäviä aineita. Roomalaiskatolisella kirkolla on omat kaavansa yli sataa erilaista siunaustoimitusta varten.¹⁴³

Ortodoksisella kirkolla on seitsemän sakramenttia eli mysteeriota, joiden lisäksi käytössä on suuri määrä sakramentaalioihin verrattavia siunauksia ja eksorsismeja.¹⁴⁴

Luterilaisessa kirkossa on kaksi sakramenttia. Sakramenttien lisäksi on vihkimys- eli initaatiotoimituksia, joissa kirkko asettaa henkilöitä tai esineitä uuteen suhteeseen itseensä nähden sekä siunaus- eli benediktiotoimituksia, joiden tarkoituksena on siunaus ja esirukous tietyssä tilanteessa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko pyrkii erottamaan toisistaan siunaamistoimitukset ja vihkimiset. Vihkiminen koskee liturgiseen käyttöön tulevien kirkollisten rakennusten vihkimiseen ja kirkon viranhaltijoiden tehtäviinsä vihkimiseen tai siunaamiseen. Siunaamistoimituksissa on kysymys siunauksen tuomisesta ihmisten elämään sekä Jumalan lahjojen vastaanottamisesta. Esineitä, rakennuksia ja tiloja ei tarvitse niiden itsensä vuoksi siunata, sillä Jumala on niissä jo lahjoittajana läsnä ja pitää niitä sanallaan yllä. Mahdollista ja perusteltua ovat sellaiset käyttöönottolaisuudet, joissa otetaan vastaan Jumalan lahjat, kiitetään niistä ja tunnustetaan Jumala kaiken hyvän antajaksi.¹⁴⁵

Evankelinen teologia on sakramenttiopin kohdalla hajalla, mielipiteet vaihtelevat vertauskuvallisesta tulkinnasta sakramenttirealismiin ja näiden väliltä

¹⁴³ Lempiäinen 2004, 15.

¹⁴⁴ Lempiäinen 2004, 15–16.

¹⁴⁵ Lempiäinen 2004, 16, 336.

löytyy erilaisia yhdistelmiä. Sveitsiläisen Karl Barthin mukaan sakramenteja ei oikeastaan edes ole, koska Kristus on kirkon ainoa sakramentti. Niinpä kaste on kuuliaisuuden ja tunnustuksen ilmaus, ehtoollinen kiitoksen ja toivon juhlahetki.¹⁴⁶

4.4 Vertailu muiden kirkkojen epikleeseihin

Serapionin *Eukhologian* ensimmäisessä epikleesissä pyydetään valtojen Herraa täyttämään tämä uhrimme voimallasi ja osallisuudellasi. Serapionin *Eukhologian* toisessa epikleesissä totuuden Jumalan pyhää sanaa pyydetään ehtoollisaineiden päälle.¹⁴⁷ Siinä siis Pyhä Henki ei ole toimijana, vaan Jumalan pyhä sana.

Kyseessä on siis Logos-epikleesi. Toivottu toiminta kohdistuu ehtoollisaineisiin.

Traditio apostolican epikleesissä Pyhä Henki pyydetään kirkon uhrin päälle. *Constitutiones apostolorum* epikleesissä Pyhä Henki pyydetään tämän uhrin ylle, jota kutsutaan Herramme Jeesuksen Kristuksen kärsimysten todistajaksi. *Catecheses mystagogiean* epikleesin kuvauksesta ilmenee, että toivottuna Pyhän Hengen toiminnan kohteena ovat ehtoollisaineet. Markuksen liturgian ensimmäisessä epikleesissä Jumalaa pyydetään siunaamaan tämä uhri Pyhän Hengen kautta. Toisessa epikleesissä pyydetään, että Pyhä Henki tekisi ehtoollisaineista Jeesuksen Kristuksen ruumiin ja Herramme ja Jumalamme ja Vapahtajamme ja kaikkien kuninkaan Jeesuksen Kristuksen uuden liiton veren. Addain ja Marin liturgian epikleesissä Pyhän Hengen toivotun toiminnan kohteena ovat ehtoollisaineet. Vagganinin roomalaisen kaanonin rekonstruktion ensimmäisessä epikleesissä pyydetään siunaamaan ja ottamaan vastaan uhrimme.¹⁴⁸ Näille kaikille kuudelle epikleesille on yhteistä se, että toivottu Pyhän Hengen toiminta kohdistuu ainoastaan ehtoollislahjoihin. Ensimmäiset kaksi ovat varhaiskristillisyyden ajan epikleesejä, seuraavat kolme idän kirkon epikleesejä, joista myöhäisin ajoitetaan 500-luvulle ja viimeinen on läntisen kirkon epikleesin rekonstruktio jonka arvellaan kuvaavan roomalaista kaanonia ennen vuoden 400 loppua. Vaikka näissä varhaisissa epikleesinsä Pyhä Henki kutsutaan ainoastaan ehtoollisaineiden päälle, niin lähes kaikissa näissä Pyhä Henki vaikuttaa ihmisiin epäsuorasti ehtoollisen kautta, tuoden ehtoollisen nauttineille tai koko seurakunnalle monenlaista siunausta ja hyötyä. Tästä aineistosta voi päätellä vain

¹⁴⁶ Lempiäinen 2004, 16.

¹⁴⁷ Kotila 1996, 120–122.

¹⁴⁸ Kotila 1996, 109, 112, 116–117, 124, 141, 148.

sen, että Pyhää Henkeä pyydettiin historiallisesti ensin yleisimmin ainoastaan ehtoollislahjoihin.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan I epikleesissä Pyhän Hengen toivotaan siunaavan meitä, että ottaisimme uskossa vastaan Pojan ruumiin ja veren. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan II epikleesissä Pyhän Hengen lähettämiseen liittyy pyyntö, että ottaisimme uskossa vastaan Kristuksen ruumiin ja veren. Lisäksi pyydetään, että puhuttelun kohteena oleva auttaisi kansaansa valvomaan, rukoilemaan ja pysymään uskossa ja rakkaudessa Jeesuksen saapumiseen asti. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan IV epikleesissä rukoillaan Pyhän Hengen lähettämistä, niin että luotamme lupauksen syntien anteeksiantamisesta ja otamme uskossa vastaan Poikasi ruumiin ja veren pelastukseksenne.¹⁴⁹ Näitä kolmea epikleesiä yhdistää paitsi se, että näissä Pyhän Hengen toivottu toiminta kohdistuu ainoastaan ihmisiin, myös se, että nämä kaikki ovat Suomen evankelis-luterilaisen kirkon epikleesejä. Koska muiden kirkkojen epikleeseissä toiminta ei kohdistu ainoastaan ihmisiin, niin on syytä miettiä, mitä tämä havainto kertoo Suomen evankelis-luterilaisen kirkon liturgisesta perinteestä sekä ehtoollisteologiasta.

Basileios Suuren liturgian epikleesissä Pyhän Hengen toiminnan kohteina ovat sekä ihmiset että ehtoollislahjat. Jaakobin liturgian epikleesissä Pyhää Henkeä pyydetään sekä ihmisten että ehtoollisaineiden päälle. Khrysostomoksen liturgian epikleesissä Pyhää Henkeä pyydetään sekä ihmisten että ehtoollisaineiden päälle. Vanhaespanjalaisessa arkipäivänä käytettävässä postsanctuksessa pyydetään ottamaan pyhät uhrilahjat vastaan ja pyhittämään ne Pyhän Hengen vuodattamisen kautta. Postpridiessä pyydetään siunaamaan uhrilahja ja pyhittämään niiden mielet sekä niiden tahdot, jotka ottavat uhrilahjan vastaan. Herran todetaan luovan, pyhittävän, tekevän eläväksi siunaavan ja lahjoittavan arvottomille palvelijoilleen kaikki hänen hyvät työnsä, että ne siunaisivat Jumalaa iankaikkisesta iankaikkiseen. *Missale Romanum 1970:n* I ensimmäisessä epikleesissä Jumalaa pyydetään tekemään uhristamme otollinen ja pyydetään vielä, että siitä tulisi meille Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri. Toisessa epikleesissä pyydetään, että kaikkivaltiaan Jumalan pyhä enkeli kantaisi uhrilahjan taivaalliselle alttarille Jumalan kirkkauden eteen, jotta kaikki ehtoollista nauttivat täytyisivät armolla ja siunauksella. *Missale Romanum 1970:n* II ensimmäisessä epikleesissä pyydetään, että jumaluuden ensimmäinen

¹⁴⁹ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 29–30, 32.

persoonaa pyhittäisi Hengellään ehtoollislahjat, jotta niistä tulisi meille Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri. Toisessa epikleesissä pyydetään, että meille lahjoitettaisiin osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen ja että meidät koottaisiin yhteen Pyhässä Hengessä. *Missale Romanum 1970:n* III ensimmäisessä epikleesissä kaikkivaltiasta Jumalaa pyydetään pyhittämään lahjamme Hengellään, että niistä tulisi Poikasi, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri. Toisessa epikleesissä pyydetään, että olisimme Pojan ruumiin ja veren ravitsemina ja Pyhän Hengen täyttäminä yksi ruumis ja yksi henki Kristuksessa. *Missale Romanum 1970:n* IV ensimmäisessä epikleesissä Isää pyydetään pyhittämään Hengellään lahjat, että niistä tulisi Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri. Toisessa epikleesissä pyydetään, että kaikki ehtoollisaineista osalliset olisivat yksi ruumis Pyhässä Hengessä ja elävä uhri Kristuksessa kirkkautesi kiitokseksi. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan III ensimmäisessä epikleesissä Pyhän Hengen lähettämiseen liittyy pyyntö siunata ehtoollisaineet, joiden kautta tulemme osallisiksi Kristuksen ruumiista ja verestä. Toisessa epikleesissä pyydetään antamaan Pyhä Henki, että ottaisimme uskossa vastaan ehtoollisen lahjan. Lisäksi toivotaan, että puhuttelun kohteena oleva tekisi meistä yhden ruumiin Kristuksessa ja johdattaisi meidät rakkauden tekoihin kiitokseksi ja kunniaksi puhuttelun kohteelle.¹⁵⁰ Näille yhdeksälle epikleesille on yhteistä se, että niissä toivottu Pyhän Hengen toiminta kohdistuu sekä ehtoollisaineisiin että ihmisiin. Kolme ensimmäistä ovat idän kirkon liturgioita, joista ensimmäistä 300-luvulla elänyt Basileios lienee mahdollisesti muokannut.¹⁵¹ Basileioksen liturgia on tämän työn aineiston ajallisesti ensimmäinen liturgia, jossa Pyhää Henkeä ei pyydetä selkeästi toimimaan ainoastaan suhteessa ehtoollislahjoihin, vaan myös niiden lisäksi ihmisiin. Neljäs epikleesi on vanha läntinen liturgia ja viisi viimeistä uusia 1900-luvun liturgioita. Se, että kaikki *Missale Romanum 1970:n* epikleesit kuuluvat samaan kategoriaan, kertoo jotakin roomalaiskatolisen kirkon liturgisesta selkeydestä ja yhdenmukaisuudesta.

Vertailtaessa Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen epikleesejä ja muiden kirkkojen epikleesejä keskenään, löytyy kaksi hyvin selkeää eroa. Ensimmäinen ja merkittävämpi niistä on se, että yhdessä sveitsiläisessä epikleesissä Pyhän Hengen toivottu toiminta ei kohdistu ihmisiin eikä

¹⁵⁰ Kotila 1996, 129, 133, 136, 154–155, 185, 189, 193–194, 197–198, 203, 205; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 31.

¹⁵¹ Kotila 1996, 125.

ehtoollisaineisiin, vaan koko ehtoollistilanteeseen. Se on ehkä hienostunut yritys välttää ottamasta turhan tarkkaan kantaa siihen, mitä Pyhästä Hengeltä odotetaan tai suhteessa mihin hänen oletetaan ja toivotaan toimivan. Tai sitten tarkkojen ohjeiden ajatellaan olevan tarpeettomia, Pyhä Henki toimikoon paikalle saavuttuaan parhaaksi katsomallaan tavalla. Tällaista osoitteetonta Pyhän Hengen paikalle tilaamista ei ilmene muiden kirkkojen epikleeseissä. Toinen selkeä ero on se, ettei sveitsiläisissä epikleeseissä ole yhtään Logos-epikleesiä, vaan Pyhä Henki on aina se, jonka toivotaan toimivan. Sinänsä tämä ei ole yllättävä havainto, sillä Logos-epikleesi kuuluu kaukaiseen liturgiseen historiaan ja Pyhä Henki on syrjäyttänyt Logoksen kaikkien kristillisten kirkkojen epikleeseissä. Kolmas huomio on, että sveitsiläisissä epikleeseissä ehtoollisaineet eivät ole yhdessäkään epikleesissä ainoastaan Pyhän Hengen toivotun toiminnan kohteena, muiden kirkkojen epikleeseistä kolmanneksessa Pyhän Hengen toiminnan toivotaan kohdistuvan ainoastaan ehtoollisaineisiin. Täytyy tosin ottaa huomioon, että kaikki nämä epikleesit, joissa Pyhän Hengen toivotaan toimivan ainoastaan suhteessa ehtoollislahjoihin, ovat vanhoja, ennen 600-lukua syntyneitä. Neljäs havainto on, että sveitsiläisissä epikleeseissä ihmiset ovat useimmiten toivotun Pyhän Hengen toiminnan kohteena, noin kahdessa kolmasosassa epikleeseistä, kun taas muiden kirkkojen epikleeseistä vain kuudesosassa Pyhän Hengen toivotaan toimivan ainoastaan suhteessa ihmisiin. Mielenkiintoista on, että kaikki nämä ovat paitsi uudempia epikleesejä, myös reformaation jälkeisten kirkkojen epikleesejä. Viides toteamus on, että sveitsiläisistä epikleeseistä kolmanneksessa Pyhän Hengen toivottu ja tilattu toiminta kohdistuu sekä ehtoollisaineisiin että ihmisiin, kun taas muiden kirkkojen epikleeseistä melkein puolessa.

5. Verbit epikleesirukouksissa

5.1 Merkittävimmät epikleesien sisältämät verbit

Pyhään Henkeen liittyvissä pyynnöissä käytetään erilaisia verbejä. Tärkeimmiksi verbeiksi tässä luokitellaan ne, jotka liittyvät sellaiseen Pyhän Hengen toivottuun toimintaan, jonka objektina ovat joko ihmiset, ehtoollisaineet tai molemmat.

Yhdessä tapauksessa verbi ei liity kumpaankaan selkeästi. Tärkeimpiä ja olennaisimpia verbejä on kymmenen. Ne ovat *heiligen* eli pyhittää (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 8, 17, 16), *senden* eli lähettää (2, 10, 8, 13, 14, 17, 9), *erneuern* eli uudistaa (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10,), *segnen* eli siunata (8, 11, 15, 17, 12, 16), *geben* eli antaa (1, 3, 4,

5, 6), *machen* eli tehdä (7,11), *erfüllen* eli täyttää (9, 11), *schenken* eli lahjoittaa (14), *beleben* eli elävöittää (17) sekä *verleihen* eli varustaa (16).

5.1.1 Heiligen eli pyhittää

Verbi *heiligen* eli pyhittää esiintyy yhteensä yhdeksässä epikleesissä (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 8, 17, 16), epikleeseissä 17 *heiligen* esiintyy kaksi kertaa. Epikleeseissä 1, 3, 4, 5, 6, 2 ja 10, pyydetään Herraa pyhittämään (ja uudistamaan) Pyhän Hengen kautta. Epikleesissä 8 Jumalaa pyydetään (siunaamaan ja) pyhittämään tämä leipä ja tämä viini, jotta me olisimme osallisia hänen Poikansa ruumiista ja verestä.

Myös epikleesissä 17 siunaaminen ja pyhittäminen kuuluvat yhteen, ne esiintyvät kahdesti verbipareina. Ensin Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään nämä hänen lahjansa suunsa henkäyksellä elämän leiväksi ja pelastuksen maljaksi.

Seuraavassa epikleesin lauseessa Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään suunsa henkäyksellä myös meidät Jumalan palvelukseen. Epikleesissä 16 Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään Pyhän Hengen kautta meille nämä lahjat, leivän ja viinin todelliseksi yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen.

Merkillepantavaa on, ettei verbi *heiligen* esiinny missään epikleesissä itsenäisesti, vaan aina toisen verbin parina. Joko on kyse pyhittämisestä ja uudistamisesta tai siunaamisesta ja pyhittämisestä. Kuudessa epikleesissä pyhittäminen esiintyy verbin uudistaa parina liittyen ihmisten pyhittämiseen. Kolmessa epikleesissä siunaaminen ja pyhittäminen toimivat verbiparina, yhdessä jopa kahdesti. Siunaaminen ja pyhittäminen liittyvät kolme kertaa ehtoollisaineisiin, yhdesti myös ihmisiin. Siunaaminen ja pyhittäminen verbiparina vaikuttavat liittyvän pikemminkin ehtoollisaineisiin, kun taas pyhittäminen yksin yhdistetään ainoastaan ihmisiin.

5.1.2 Senden eli lähettää

Verbi *senden* eli lähettää esiintyy yhteensä seitsemässä epikleesissä (2, 10, 8, 13, 14, 17, 9). Epikleesissä 2 ja 10 Herraa pyydetään lähettämään Pyhä Henki ihmisten päälle. Epikleesissä 8 kaikkivaltiasta Jumalaa pyydetään lähettämään hänen Pyhä Henkensä alas meidän ja näiden hänen lahjojensa päälle. Epikleesissä 13 Herraa pyydetään lähettämään meille hänen Pyhä Henkensä, jotta hän auttaisi meitä hyväksymään toinen toisemme, kuten Herra on hyväksynyt meidät. Tässä epikleesissä vaikuttaisi siltä, että Herralla tarkoitetaan Jeesusta. Epikleesissä 14 kaikkivaltiasta Jumalaa pyydetään lähettämään Henkensä, antamaan Kristuksen olla keskellämme läsnä olevana leivän ja viinin merkissä. Tässä sanaan lähettää ei

liity mitään tarkentavia prepositioita. Epikleesissä 17 kaikkivaltiasta Jumalaa pyydetään lähettämään Pyhä Henki alas meidän päällemme. Tässä suunta on aivan selvä, koska käytetään sanoja *sende herab auf uns*, eli lähetä alas(päin) meidän päällemme. Epikleesissä 9 Herraa pyydetään lähettämään Pyhän Henkensä meidän päällemme ja antamaan meidän olla osallisia Poikasi ruumiista ja verestä.

Pyhän Hengen lähettäminen liittyy sisällöllisesti viidesti selkeästi ainoastaan ihmisiin, yhdesti molempiin ja kerran koko ehtoollistilanteeseen. Pyhän Hengen lähettämistä pyydetään kahdesti ihmisten päälle, kahteen pyyntöön sisältyy Pyhän Hengen alas(päin) lähettäminen. Se, miten Pyhästä Hengestä puhutaan ja millaisella omistusliitteellä on mielenkiintoista. Yhdessä epikleesissä puhutaan Herraa lähettämään hänen Pyhä Henkensä ja yhdessä Jumalaa pyydetään lähettämään Henkensä. Erittäin mielenkiintoisen tästä tekee se, että epikleesissä 13 lähettämisen pyynnön kohteena vaikuttaisi olevan Jeesus.

5.1.3 Erneuern eli uudistaa

Verbi *erneuern* eli uudistaa esiintyy yhteensä seitsemässä epikleesissä (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10.). Kaikissa epikleeseissä, joissa uudistaminen esiintyy, Herraa pyydetään (pyhittämään ja) uudistamaan meidät Pyhän Hengen kautta. Täytyy kuitenkin muistaa, että epikleesit 1, 3, 4, 5 ja 6 ovat keskenään varsinaisen epikleesin osalta identtiset, kuten myös epikleesit 2 ja 10. Uudistaminen toimii verbin pyhittää parina ja yhdessä nämä ainakin epäsuorasti viittaavat siihen, että ehtoollisella on annettavaa ihmisille Pyhän Hengen uutta luovan työn kautta.

5.1.4 Segnen eli siunata

Verbi *segnen* eli siunata esiintyy yhteensä kuudessa epikleesissä (8, 11, 15, 17, 12, 16), kaiken kaikkiaan yhdeksän kertaa. Epikleeseissä 8, 17 ja 16 se esiintyy verbin heiligen eli pyhittää parina, epikleesissä 17 kahdesti. Epikleesissä 8 Jumalaa pyydetään siunaamaan (ja pyhittämään) tämä leipä ja tämä viini, jotta me olisimme osallisia hänen Poikansa ruumiista ja verestä. Epikleesissä 11 Isää pyydetään siunaamaan hengellään meidät sekä nämä hänen lahjansa ja tekemään ne meille uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Epikleesissä 15 pyydetään kaiken hyvyyden Isältä hänen Pyhää Henkeään ja siunaamaan nämä lahjat ja siunaamaan meidät itsemme sekä koko seurakunnan, kun nyt vietämme tämän aterian sinun Poikasi, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen nimessä. Verbi siunata esiintyy tässä pyynnössä kaksi kertaa, mikä vahvistaa siunauksen

merkitystä ja merkityksellisyyttä sekä tekee siunaamisesta kaksi erillistä siunaustapahtumaa. Epikleesissä 17 pyydetään ensin Jumalaa siunaamaan (ja pyhittämään) nämä hänen lahjansa suunsa henkäyksellä elämän leiväksi ja pelastuksen maljaksi ja sen jälkeen häntä pyydetään siunaamaan ja pyhittämään suunsa henkäyksellä myös meidät sinun palvelukseesi. Epikleesissä 12 esitetään Pyhälle Hengelle pyyntö tulla ja siunata meidät ja nämä lahjat yhteydeksi Jeesukseen Kristukseen ja toisiimme. Epikleesissä 16 Jumalaa pyydetään siunaamaan (ja pyhittämään) Pyhän Hengen kautta meille nämä lahjat, leivän ja viinin todelliseksi yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen.

Siunata esiintyy siis kolmessa epikleesissä yhteensä neljä kertaa verbin pyhittää parina. Verbiparin kohteena on kolmesti ehtoollisaineet, yhden kerran niiden lisäksi myös ihmiset. Siunaaminen esiintyy kolmessa epikleesissä yksin yhteensä neljä kertaa. Siunaaminen asiana liittyy näissä kolmessa epikleesissä aina sekä ehtoollisaineisiin että ihmisiin, vaikka verbi siunata viittaakin epikleesissä 15 kerrallaan vain toiseen näistä, esiintyen kyseisessä epikleesissä kahdesti. Erittäin mielenkiintoista on se, että siunauspyyntö esitetään epikleesissä 11 suoraan Pyhälle Hengelle, eikä epikleesille luonteenomaisesti Isälle.

5.1.5 Geben eli antaa

Verbi *geben* eli antaa esiintyy yhteensä viidessä epikleesissä (1, 3, 4, 5, 6), jotka tosin ovat varsinaisen epikleesin osalta keskenään identtiset. Epikleeseissä pyydetään Jumalaa antamaan meille Pyhän Hengen lahja ja pyhittämään ja uudistamaan meidät Pyhän Hengen kautta. Pyhän Hengen antamiseen liittyy läheisesti jatkotoive pyhittämisestä ja siunaamisesta.

5.1.6 Machen eli tehdä

Verbi *machen* eli tehdä esiintyy kahdessa epikleesissä (7,11). Epikleesissä 7 pyydetään Pyhää Henkeä tulemaan, olemaan valomme ja tekemään meidät kaikki Kristuksen ruumiiksi. Epikleesissä 11 pyyntö siunata sinun Hengelläsi meidät ja nämä sinun (Isä) lahjasi jatkuu pyynnöllä tehdä ne meille uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Tässä tekemiseen liittyvä pyyntö kohdistuu tosin Isään, mutta vaikuttaa siltä, että Isän Henki liittyy tähän tekemiseen siunaamisen kautta ja on siten osallisena tekemiseen.

5.1.7 Erfüllen eli täyttää

Verbi *erfüllen* eli täyttää esiintyy kahdessa epikleesissä (7, 9). Toinen mahdollinen käänös verbille *erfüllen* olisi vallata, mutta täyttää on tässä

yhteydessä parempi suomennos. Epikleesissä 7 pyydetään Herraa tulemaan, olemaan meidän valomme ja täyttämään meidät hänen Hengellään. Epikleesissä 9 pyydetään Herraa täyttämään meidät sillä ihanalla autuudella, joka tulee häneltä.

Täyttämisen kohteena molemmista tapauksissa ovat siis ihmiset, mutta täyttämisen sisältö on toinen. Toisessa epikleesissä täyttämisen substanssina on Herran Henki, toisessa Herran ihana autuus.

5.1.8 Schenken eli lahjoittaa

Verbi *schenken* eli lahjoittaa esiintyy yhdessä epikleesissä (14). Se esiintyy kyllä muissakin epikleeseissä, mutta ei epikleettisessä roolissa, vaan esim. epikleesissä 8 Herraa pyydetään lahjoittamaan meille syntien anteeksianto. *Schenken* voidaan suomentaa lahjoittaa tai antaa jklle jtk. Lahjoittaa on parempi suomennos, koska verbi on samankaltainen sanan lahja eli *das Geschenk* kanssa. Epikleesissä 14 laupiasta Jumalaa pyydetään lahjoittamaan meille rakkauden Henki, sinun Poikasi Hengen.

5.1.9 Beleben eli elävöittää

Verbi *beleben* eli elävöittää esiintyy yhdessä epikleesissä (17). Muita mahdollisia käännöksiä ovat elvyttää, elähdyttää ja virkistää. Elävöittää on paras käänнос. Epikleesissä 17 Jumalaa pyydetään elävöittämään hänen kirkkonsa suunsa henkäyksellä.

5.1.10 Verleihen eli varustaa

Verbi *verleihen* eli varustaa esiintyy yhdessä epikleesissä (16). Verbin *verleihen* sanatarkkoja käännöksiä olisivat vuokrata, lainata, antaa tai myöntää jklle jtk ja ojentaa jk. Tässä työssä *verleihen* suomennetaan varustamiseksi, koska se kuvaa verbin sisältöä liturgisessa yhteydessä osuvammin ja tarkemmin kuin mikään muista käännöksistä. Antaa olisi sinänsä hyvä ja kelvollinen käännosvaihtoehto, mutta koska epikleeseissä esiintyy erikseen verbi *geben*, joka merkitsee antamista sen perusmerkityksessä ja jota ei voi näissä epikleeseissä kääntää toisin, niin ei ole mielekästä kääntää verbiä *verleihen* myös antamiseksi. Lisäys siihen, miksi ei kannata kääntää kumpaakin verbiä samaksi suomenkielen verbiksi, on se, että verbit eroavat toisistaan vahvuusasteiltaan. *Verleihen* on selkeästi vähäpätöisempää antamista kuin verbi *geben*. Verbissä *verleihen* antajan omistusoikeus annettavaan ei muutu niin täydellisesti kuin käytettäessä verbiä *geben*. Epikleesissä 16 Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään Pyhän Hengen voimalla meille nämä lahjat, leivän ja viinin todelliseksi yhteydeksi

Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Pyhän Hengen vuokraaminen, lainaaminen, myöntäminen sekä ojentaminen eivät sovi tässä ollenkaan käänkösvaihtoehdoiksi.

5.2 Verbit kussakin epikleesissä

Epikleesien 1, 3, 4, 5 ja 6 verbejä ovat antaa, pyhittää ja uudistaa. Epikleesin 2 ja 10 verbejä ovat lähettää, pyhittää ja uudistaa. Epikleesin 7 verbeinä ovat täyttää ja tehdä. Epikleesin 8 verbeinä ovat lähettää, siunata ja pyhittää. Epikleesin 11 verbeinä ovat siunata ja tehdä. Epikleesin 13 verbinä on lähettää. Epikleesin 14 verbeinä on lähettää ja lahjoittaa. Epikleesin 15 verbeinä on kaksi kertaa siunata. Epikleesin 17 verbeinä ovat lähettää, elävöittää sekä verbit siunata ja pyhittää molemmat kaksi kertaa. Epikleesin 9 verbeinä ovat täyttää ja lähettää. Epikleesin 12 verbinä on siunata. Epikleesin 16 verbeinä ovat varustaa, siunata ja pyhittää.

Epikleesi					yhteensä
1	geben eli antaa	heiligen eli pyhittää	erneuern eli uudistaa		3
3	geben eli antaa	heiligen eli pyhittää	erneuern eli uudistaa		3
4	geben eli antaa	heiligen eli pyhittää	erneuern eli uudistaa		3
5	geben eli antaa	heiligen eli pyhittää	erneuern eli uudistaa		3
6	geben eli antaa	heiligen eli pyhittää	erneuern eli uudistaa		3
2	senden eli lähettää	heiligen eli pyhittää	erneuern eli uudistaa		3
10	senden eli lähettää	heiligen eli pyhittää	erneuern eli uudistaa		3
7	erfüllen eli täyttää	machen eli tehdä			2
8	senden eli lähettää	segnen eli siunata	heiligen eli pyhittää		3
11	segnen eli siunata	machen eli tehdä			2
13	senden eli lähettää				1
14	senden eli lähettää	schenken eli lahjoittaa			2
15	segnen eli siunata x 2				2
17	senden eli lähettää	beleben eli elävöittää	segnen eli siunata x 2	heiligen eli pyhittää x 2	6
9	erfüllen eli lähettää	senden eli lähettää			2
12	segnen eli siunata				1
16	verleihen eli varustaa	segnen eli siunata	heiligen eli pyhittää		3

Verbit ja niiden esiintymisen lukumäärä	Esiintyy epikleeseissä	Liittyy ehtoollis-aineisiin	Liittyy ihmisiin	Liittyy molempiin	Ei liity kumpaankaan
Heiligen eli pyhittää 10	1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 8, 17, 16	8, 16	1, 3, 4, 5, 6, 2, 10	17	
Senden eli lähettää 7	2, 10, 8, 13, 14, 17, 9		2, 10, 13, 17, 9	8	14 liittyy ehtoollis-tilanteeseen
Erneuern eli uudistaa 7	1, 3, 4, 5, 6, 2, 10		1, 3, 4, 5, 6, 2, 10		
Segnen eli siunata 6	8, 11, 15, 17, 12, 16	8, 12		11, 15, 17, 12	
Geben eli antaa 5	1, 3, 4, 5, 6		1, 3, 4, 5, 6		
Machen eli tehdä 2	7, 11	11	7		
Erfüllen eli täyttää 2	7, 9		7, 9		
Schenken eli lahjoittaa 1	14		14		
Beleben eli elävöittää 1	17				17 liittyy kirkkoon
Verleihen eli varustaa 1	16		16		

5.3 Epikleesien verbit suhteessa toisiinsa

5.3.1 Yleistä

Vaikka kaikki tarkastelun kohteena olevat verbit liittyvät jollain tavalla Pyhään Henkeen, niin niistä voi muodostaa sisällöllisin perustein kaksi erilaista ryhmää. Ensimmäisen ryhmän verbit kuvaavat Pyhän Hengen paikalle saamista tai tilaamista, toisen ryhmän verbit puolestaan sitä, mitä Pyhän Hengen odotetaan tekävän joko itsenäisesti, Jumalan välineenä tai Jumalan kanssa yhdessä.

5.3.2 Pyhän Hengen paikalle saamiseen tai tilaamiseen liittyvät verbit

Tämän ryhmän verbejä ovat *senden* eli lähettää, *geben* eli antaa, *schenken* eli lahjoittaa ja *verleihen* eli varustaa. Tavallisessa kielenkäytössä merkitykseltään heikoin näistä verbeistä on *senden* eli lähettää, sen jälkeen tulee *verleihen* eli

varustaa, toiseksi vahvimpana *geben* eli antaa ja merkitykseltään vahvimpana *schenken* eli lahjoittaa. Teologisessa kielenkäytössä verbien vahvuusjärjestys näyttää toisenlaiselta. Siinä *senden* ei olekaan merkitykseltään heikoin verbi, vaan kaikkein vahvin ja voimakkain, liittyen mission käsitteeseen.

Vaikka sekä *geben* että *verleihen* molemmat ovat käännettävissä verbillä antaa, *verleihen* on heikompi verbi, johtuen mm. muista lähinnä väliaikaista antamista tai käyttöön antamista tarkoittavista verbeistä esim. vuokrata ja lainata. Muita mahdollisia käännöksiä ovat ojentaa ja myöntää. Verbissä *verleihen* antajan omistusoikeus annettavaan ei muutu niin selvästi kuin käytettäessä verbiä *geben*. Kun jotakin annetaan käyttäen verbiä *verleihen*, niin annettu objekti ei välttämättä kuulu objektin saajalle vaan edelleen antajalle ja voi olla, että antaja saa objektin jälleen takaisin. Tässä työssä *verleihen* käännetään varustamiseksi, ensinnäkin siksi, että se eroaisi verbistä *geben* ja toisekseen jotta verbin sisältämä väliaikaisuus pääsisi esiin suomennoksessa.

Verbi *geben* kuvaa antamista, jossa jotakin annetaan jollekulle. *Geben* on useissa eri yhteyksissä käytettävä perusantamista kuvaava verbi. Objektin omistaja voi vaihtua lopullisesti tai väliaikaisesti. Kun ruokapöydässä pyydetään antamaan suolaa, niin suolasirotin ei antamisen jälkeen kuulu hänelle, joka sitä pyysi. Jos Pyhä Henki siirtyisi epikleesien sisältämän antamispyynnön täyttymisen seurauksena ikuisesti ja lopullisesti sitä pyytäneelle liturgille, niin seuraavassa messussa sitä ei enää tarvitsisi pyytää. Tosin useimmiten kun joku antaa jotakin jollekulle, oletetaan, että antaja luopuu annettavasta.

Verbi *schenken* eli lahjoittaa on toiseksi vahvin verbi. Lahjoittaessa omistusoikeuden siirtyminen on selvä ja kiistämätön asia. Kun jotakin lahjoitetaan, niin objektin omistusoikeus muuttuu, se ei enää kuulu lahjoittajalle vaan lahjan saajalle.

Tavanomaisessa merkityksessään *senden* eli lähettää merkitsee jonkin lähettämistä paikalle ilman lähetettävän objektin omistussuhteen muuttumista. Verbiä lähettää voi pitää paikalle tilaamisena, vähän niin kuin tilataan pesukoneen korjaaja, ambulanssi tai pizza. Sille, jolla on valta lähettää toivottu objekti, esitetään tilaus. Lähettämisessä voi olla kysymys lopullisesta lähetetyn objektin siirtämisestä toiselle, mutta kyse voi myös olla väliaikaisesta siirtämisestä.

Teologisessa kielenkäytössä *senden* eli lähettää on yksi kristinuskon olennaisimpia peruskäsitteitä. Mission käsite liittyy siihen läheisesti.

Sekä VT:ssa että UT:ssa alkukieliset sanat lähettämislle ja lähetykselle on otettu tavallisesta puhekielestä teologisiin yhteyksiin. Raamatullisiin peruslausumiin kuuluu, että Jumala lähettää kansalleen lähettejä, ihmisiä, enkeleitä ja profeettoja. Vasta VT:n jälkeisistä juutalaisista kirjoituksista löytyy substantiivi, joka merkitsee lähettilästä, lähettiä, juoksupoikaa ja valtuutettua sekä siihen liittyvä periaate ”lähetetty on kuin itse lähettäjä”. Jeesuksen lähetykskäsky opetuslapsille kuvaa hierarkkista lähetettyjen ketjua, Isä lähetti Pojan, Poika lähettää ihmiset. Tässä lähettämässä on lähettäjän läsnäolo, ”Me olemme siis Kristuksen lähettiläitä, ja Jumala puhuu teille meidän kauttamme” (2. Kor. 5:20). Evankeliumin julistus perustuu vahvasti Jumalan Pojan ja siihen rinnakkaiseen Pyhän Hengen lähettämiseen.¹⁵²

Systemaattisen teologian näkökulmasta lähettäminen on raamatullisteologinen käsite, jonka rinnalla käytetään samaa tarkoittavia sanoja lähetyks sekä apostolaatti niiden raamatullisessa perusmerkityksessään. Lähettämisen teologia syntyy kirkon sakramentaalisesta olemuksesta ja liittyy trinitaariseen kirkolliseen lähettämisen alkuperään, Jeesuksen kautta lähetettyinä olemiseen Pyhässä Hengessä kirkon itseymmärryksenä. Lähettäminen ymmärretään kirkollisena sanomana koko luomakunnalle. Näistä seuraavat sekä ekumeeninen että hengellinen lähettäminen.¹⁵³

Kirkon trinitaarinen lähettämisen teologia on saanut vahvasti vaikutteita Tuomas Akvinolaisen ajattelusta, joka puolestaan perustuu Augustinuksen ajatuksiin. Tuomakselle trinitaarinen lähettäminen luo sillan jumaluus- ja luomisopin sekä ikuisuuden ja ajan välillä. Lähettäminen saattaa esiin sisätrinitaariset tapahtumat jumalallisissa persoonissa yleisessä Jumalan pelastustahdon tilassa ja edelleen luomisessa ajassa. Se ilmenee Pojassa ja Pyhässä Hengessä. Jumalallisen persoonan lähettäminen ei merkitse paikanvaihdosta eikä lähettäjän ja lähetetyn erottamista.¹⁵⁴

Pelastushistoriassa Pyhän Hengen lähettäminen Marialle edeltää Kristuksen lähettämistä. Pyhän Hengen lähettäminen Jeesuksen kuoleman ja ylösnousemuksen kautta tulee jumalanäitiyden lupaukseksi koko luomakunnalle pääsiäistapahtumien voimassa. Kun Pyhä Henki lähetetään uskoville Jeesuksen ylösnousemuksen ja taivaaseen astumisen jälkeen, se tulee uudeksi Jeesuksen läsnäolon muodoksi. Tämä lähettäminen ei ole vastakohta Jumalan kansan

¹⁵² Scholtissek 2000, 456–457.

¹⁵³ Hallensleben 2000, 458.

¹⁵⁴ Hallensleben 2000, 458.

keräämiselle, vaan sen muoto, joka saa aikaan kirkon yhteyden.

Sakramentaalisena tapahtumana lähettäminen on ilmentää elettyä lähiodotusta, lunastetun ihmiskunnan vapautusta ja uutta luomistyötä Pyhän Hengen voimassa.¹⁵⁵

Raamatullisessa todistuksessa ja varhaisen kirkon elämässä uskoville kuului lähettämisen ja lähetyksen toteuttaminen käytännössä. Lähetysliikkeen tavoitteena ei ole kääntyminen kirkkoon ja kirkon olemukseen päin, vaan Jeesuksen lähettämiseen, joka luo ja tuo kirkon esiin Pyhässä Hengessä. Lähetys ja ekumenia eivät ole toistensa vastakohtia, vaan edellyttävät toisiaan. Se näkyy 20. vuosisadan ekumeenisessa liikkeessä, joka alkoi lähetysliikkeestä. Kirkon ekumeeninen yhteys ei ole vain kristillisen lähetyksen uskottavuuden edellytys, vaan toteuttaa itseään Jeesuksen sakramentaalisena osallisuutena Pyhässä Hengessä.¹⁵⁶

Liturgisessa merkityksessä lähettäminen tarkoittaa lähettämistä messun lopussa, lähettämisenä jumalanpalveluksesta maailmaan. Ehtoollinen on olemuksestaan johtuen diakonian ja apostolaattisen kristillisen elämän perusta ja lähde. Kysymys eukaristiasta nousevasta elämäntyylistä heräsi myös liturgisessa liikkeessä 20. vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla ja on uudemman ajan eri tunnustuskuntien rajojen yli menevä tavoite ja jonka mukaan messun loppuosaa kutsutaan lähettämiseksi ja siunaamiseksi. Myös uskonnonopettajien sekä karitatiivisiin, missionaarisiin ja pastoraalisiin tehtäviin kutsuttujen maallikkojen että työntekijöiden toimeksiantojuhlaa kutsutaan lähettämiseksi.¹⁵⁷

Missio merkitsee lähetystä, lähettämistä, lähetystehtävää ja lähetystyötä. Se on Isän trinitaarisesti suorittama Pojan ja Pyhän Hengen lähettäminen. Missio on erityisesti kristillinen käsite eikä sitä voi suoraan käyttää muiden uskontojen leviämisestä. Mission käsitettä ei löydy Raamatusta, vaan Raamatussa puhutaan ilmoittamisesta/ilmoituksesta, evankeliumista, lähettamisestä/lähetyksestä, lähetetystä/apostolista ja profeetasta. Kirkko on alustaan lähtien lähetetty kaikille ihmisille. Kirkon lähetyksen syvin pohja on jumalallisen triniteetin salaisuudessa, joka ilmenee Pojan ja Pyhän Hengen lähettämässä Isän kautta. Se on laajassa mielessä osallisuutta tähän lähetyksen perustavaan universaaliin pelastusyhteisöön ilmoitukseen ja sakramentaalisen kirkkoon liittämiseen, eli kasteeseen.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Hallensleben 2000, 458.

¹⁵⁶ Hallensleben 2000, 458–459.

¹⁵⁷ Hallensleben 2000, 459.

¹⁵⁸ Bürkle 1998, 288, 292; Frankemölle 2002, 1273–1274; Teinonen 1999, 213.

5.3.3 Pyhän Hengen toivottuun toimintaan liittyvät verbit

Tämän ryhmän verbejä ovat *heiligen* eli pyhittää, *segnen* eli siunata, *erneuern* eli uudistaa, *machen* eli tehdä, *erfüllen* eli täyttää ja *beleben* eli elävöittää. *Erfüllen* eli täyttää on sisällöllisesti heikoin verbi, sillä siinä ei ole kysymys verbin objektin muuttumisesta eikä toiminnan subjektilta odoteta mitään erityisiä toimia. Jos vesipullo tai ilmapatja täytetään, niin muuta muutosta ei ole odotettavissa kuin tyhjän tulemista täydeksi. Tosin verbi *erfüllen* on vahvempi sisällöllisesti kuin verbi *füllen*, jotka molemmat voi kääntää sanalla täyttää. *Erfüllen* voi merkitä myös vallata.

Verbit *erneuern* eli uudistaa ja *beleben* eli elävöittää painivat samassa sarjassa sisällöllisen vahvuuden suhteen. Kummassakin on kyse siitä, että verbin objekti muuttuu positiiviseen suuntaan. *Erneuern* sanasta löytyy adjektiivi *neu*, uusi/tuore ja sanasta *beleben* löytyvät substantiivi *das Leben* eli elämä, verbi *leben* eli elää/olla elossa. Oikeastaan sanan uudistaa suunta on tehdä uudeksi/uudemmaksi ja sanan elävöittää tekemisen suunta on tehdä eläväksi/elävämmäksi. Ehkä tehdä uudeksi on vahvempi kuin tehdä eläväksi.

Verbin *segnen* merkityksen vahvuus riippuu siitä, mikä on siunauksen tarkoitus. Siunata sinua –ilmaisulla on heikompi lopputulos kuin siunata sinut –ilmaisulla. Ensin mainitussa osa tulee siunatuksi, eli kyse on osittaisesta siunaamisesta, jälkimmäisessä siunataan kokonaan. Vaikka epikleesien *segne uns* on mahdollista kääntää joko siunaa meitä tai siunaa meidät, niin saksaksi ei ole mahdollista ilmaista erikseen osittaisesta siunaamista käyttämällä erilaisia objektin taivutusmuotoja kuten suomenkielessä. Epikleeseissä siunaaminen esiintyy monin tavoin ja siunaamisen toivottu lopputulos vaihtelee.

Verbi *machen* eli tehdä on saksan yleinen erilaista tekemistä ilmaiseva verbi, jota voi käyttää hyvinkin erilaisissa yhteyksissä. Se on merkitykseltään vahva verbi, mutta sen todellisen sisällöllisen vahvuuden määrittelee vasta tarkempi tekemisen määrittely. Tekemiseen liittyy jonkinlainen muutos tai tuotos. ”Tehdä Kristuksen ruumiiksi” ja ”tehdä ehtoollisaineet meille uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen” ovat sisällöltään teologisesti todella merkittäviä akteja.

Verbin *heiligen* eli pyhittää sisältö on oikeastaan tehdä pyhäksi. Se on todella vahva ilmaus, liittyipä se sitten ihmisiin tai ehtoollisaineisiin.

Teologisesti siunaaminen on hyvin moniulotteinen käsite. *Benedictio* eli siunaus, vihkitoimitus on Jumalalle osoitettu pyyntö että hän antaisi siunauksensa

joko joillekuille henkilöille (personaalsiunaus) tai esineille (reaalsiunaus). Invokatiivisessa benedictiossa huudetaan Jumalaa avuksi. Konstitutiivisessa benediktiössä siunattu erotetaan profaanista käytöstä ja vihitään kultilliseen käyttöön. Benedictio apostolicalla tarkoitetaan apostolista siunausta, paavin antamaa. Benedictio domorum on kodin siunaus eli vihkimys ja benedictio mensae puolestaan pöydän siunaus eli ruokarukous. Kirkoissa on useita erilaisia siunauksia käytössä. On mm. benedictioita, aaroninen siunaus, apostolinen siunaus, sairaiden siunaus, äitien siunaus, papillinen siunaus ja Sakariaan siunaus.¹⁵⁹

Yleisellä tasolla siunaaminen merkitsee Jumalan tai jumaluuden lahjoittamaa hyvää lahjaa/antia ja emotionaalisella energialla rahdattua yksinkertaista tai monimutkaista merkkiä/symbolia, joka tapahtuu tiettyyn aikaan sopivassa paikassa uskonnollisessa tarkoituksessa. Tämä jälkimmäinen voi olla kytketty verbaaliin puheeseen tai olla sanaton tai olla sanallinen formeli, ele, ilme, riitti jne. tavallisesti enemmän tai vähemmän helposti muunneltavissa oleva. Sen avulla joku toivoo tai kommunikoi hyvää omassa kompetenssissaan tai toisen olion tai instituution nimissä/valtuutettuna, positiivisessa uskonnollisessa toimintatarkoituksessa julkisesti tai yksityisesti toisen yhden tai useamman henkilön muodossa (mahdollisesti itseensä kohdistuvana) tai yhden erikseen tai kollektiivisen asian, eli ei-ihmiselle, mutta elolliselle olenolle. Hän välittää sen toiselle peruuttamattomasti tai hän pyytää kolmatta esim. jumalallista olentoa välittämään pyydetyn asian. Kirous on päinvastainen negatiivinen uskonnollinen toiminta, jossa toiminnan tarkoituksena on pahan välittäminen toiselle. Erityisessä tarkoituksessa siunaaminen esiintyy erilaisissa kulttuurihistoriallisissa konteksteissa. Siunausta arvioidaan moraalisesti. Roomalais-hellenistisessä kulttuuriympäristössä ihmeitä tekevänä siunausinstrumenttina tunnetaan oikean käden tai yleisesti ottaen käsien päällepaneminen.¹⁶⁰

Raamatullisteologisesta näkökulmasta siunaus on toisaalta lausuma, toisaalta tosiasia, siunauksen antaminen. Puhetoimintateoria auttaa näiden aspektien erottamisessa toisistaan. Puhe panee toiminnan täytäntöön muuttaen todellisuuden. Kun siunaus on lausuttu jonkun ylle, hän on siunattu. Siunauksen lahja/anti sitä vastoin on kielen ulkopuolella oleva asiasisältö joka ymmärretään Jumalan lahjaksi. Siunauksen lahjasta/annista voi puhua ilman illokutiivisen

¹⁵⁹ Conzemijs 2000, 398–399; Teinonen 1999, 45.

¹⁶⁰ Paus 2000, 394–395.

siunauksen aktin täytöntöönpanoa. VT:n liittyvän vanhemman tutkimuksen teesi siitä, että alun perin siunaussanojen ajateltiin omaavan maagista voimaa, ei ole todistettavissa. Siunausakti toteutetaan sekä ihmisten että Jumalan toimesta, kun taas siunauksen lahja/anti on yksin Jumalan käsissä. UT:ssa siunaaminen on Jumalan lahjana/antina hänen toimintaansa Kristuksessa.¹⁶¹

Nykyisessä systemaattisessa teologiassa siunauksella ei ole omaa itsenäistä paikkaansa. Luomisteologisesti siunaus on alkuperä ja malliesimerkki Jumalan suunnitelmasta ja huolenpidosta luotujaan kohtaan. Luomissiunauksessa olemassaolo tulee luonnollisesti hyväksytyksi ja perustelluksi. Siunaus maallisen elämän käyttöönottona Jumalalle tähtää onnistuneeseen elämään uskollisuudessa maailmalle sen maallisuudessa. Siunaus on erä valinnan ja liiton alkuperä, se lahjoittaa kansan yhteyden ja identiteetin. Itsensä kirkastumisessa Jeesuksena Jumala näyttää itsensä siunauksena. Soteriologisesti Jeesus ottaa ristin kirouksen itsensä päälle ja murtaa pahan vallan. Ristissä ja ylösnousemuksessa näkyy siunauksen mahti kirouksen, tuomion ja kuoleman yli. Jumalan siunaus voittaa voimattomuutensa avulla maailmassa valtaa ja tilaa. Siunaus syntyy Jeesuksen kuoleman ja ylösnousemuksen kautta vaikutetussa pelastuksessa ja täyttyä Jumalan universaalissa pelastustahdossa eskatologisena täyttymyksenä.¹⁶²

Ekumeenisesti raamatullinen siunausmotiivi on avain teologiaan, jossa kirkon elämänyhteys liittyy juutalaiseen kansaan. Eettisesti siunattuna oleminen motivoi solidaarisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Siunattuja ovat ne, jotka ottavat kaikkein vähäisimmässä Kristuksen vastaan. Liturgiassa siunaus ymmärretään jumalallisen elämänvoiman toimintavaltaiseksi vastakaiuksi. Se ruumiillistuu yleensä kontakteissa kuten käten päällepanemisessa tai käsien ojentamisessa jonkin ryhmän ylle. Siunaus voi liittyä myös erityisesti ristin tai pyhien esineiden koskettamiseen, esim. evankeliumiin, ristin osiin ja reliikkeihin.¹⁶³

Latinalainen *benedictio*, kuten myös kreikankielinen eulogia merkitsevät vanhan testamentin heprean *berakha* sanan mukaisesti lahjoittavan ja suojelevan Jumalan ylistämistä, luottamuksen tietoisuutta Jumalan auttavaan ja pelastavaan läheisyyteen. Siunaus ei siis ole ainoastaan toivomus, vaan sillä on kielellisestä optatiivisesta muodosta huolimatta konkreettinen luonne. Siunaus ei puhu meissä

¹⁶¹ Steymans 2000, 395–396.

¹⁶² Scheuer 2000 396–397.

¹⁶³ Conzemius 2000, 397; Scheuer 2000, 397.

vaan Sinussa ja siten se yhdistää vastaanottajan ja lähettäjän siunaavasti liturgisessa tervehdyksessä.¹⁶⁴

Kaiken siunauksen lähde on Jumalan Kristuksessa olevassa pääsiäisen pelastusteossa, pääsiäismysteeriassa. Siunaus on sen vuoksi sijoitettu ennen kaikkea eukaristiseen juhlaan. Siinä jaetaan vihkimykset ja pyhittämiset, pyhitetään pyhä öljy, annetaan morsiussiunaukset, leipä on vanhoista ajoista lähtien siunattu, jotta myös ne, jotka eivät ole päässeet ripiltä voivat osallistua ylistykseen. Roomalaisessa messukaanonissa siunattiin erikseen luonnontuotteet (rypäleet, pavut, uudet hedelmät) ja sairaiden voiteluun tarkoitettun öljy siunataan edelleen. Läheisessä yhteydessä eukaristiaan on myös pääsiäisen ruoansiunaaminen, jossa leivän lisäksi siunattiin ennen kaikkea liha ja kananmunat ennen niiden ensimmäistä nauttimista paaston jälkeen.¹⁶⁵

Eukaristian loppuunkin kuuluu useimmissa jumalanpalveluksissa siunaus, päätössiunaus. Klementin puhuu siunauksesta, jonka liturgian johtaja lausuu kädet ojennettuna kirkkokansan ylle, sen jälkeen kun diakoni on kehottanut sitä kumartumaan. Apostolisten konstituutioiden liturgiassa puhutaan ihmisten poistumisesta sanajumalanpalveluksen jälkeen, vain uskovat jäävät ehtoolliselle ja poistuvat sen jälkeen. Tällaisen inkliinaatorukouksen (rukous, johon sisältyy lyhyt liturginen kumarrus) tuntevat kaikki itäiset riitit. Roomalainen liturgia tuns *oratio super populumin* (postkommuuniorukoukseen paastonaikana liittyvä rukous), jonka rinnalla paavi siunasi kulkueessa eri ryhmät ohi mennessä. Tämä käsisiunaus lähtökehotuksen jälkeen siirrettiin keskiajalla alttarille ja siitä tuli säännöllinen loppusiunaus, johon lisättiin sellaisia tekstejä, jotka poistuivat käytöstä 60-luvulla. Gallialainen perinne tuns itäisten esikuvien mukaisen kirkkokansan siunauksen ennen ehtoollista juhlallisena kolmiosaisena muotona vaihtelevin tekstein piispan toimittamana (*benedictiones episcopales*), mutta papin toimittamana vain pysyvässä yksinkertaisessa tekstimuodossa. Tämä siunaus annettiin myös, kun lähetettiin rippikoulua käymättömät jumalanpalveluksesta. Keskiajalla sitä käytettiin juhlallisen loppusiunauksen lisäksi. Jos messu jatkuu vielä jollakin muulla jutulla, niin loppusiunaus jää pois, sillä siihen liittyy lähettäminen.¹⁶⁶

VT:ssa pyhittäminen liittyi tilan, ajan, asioiden ja henkilöiden erottamiseen sakralisoimisen hengessä. Pyhittäminen tapahtuu Jumalan itsensä ja rituaalien

¹⁶⁴ Conzemiuss 2000, 397.

¹⁶⁵ Conzemiuss 2000, 397–398.

¹⁶⁶ Conzemiuss 2000, 398.

kautta. VT:ssä on pyhittämlaki ” Minä olen JHWH, joka pyhittää teidät.” UT:ssa pyhittäminen on toimintakategoria, joka perustuu pyhyiden statuskategoriaan. Ensinnäkin Jumalalla on se status, sitten pyhillä. Jumalan Henki, Pyhittämisen Henki herätti Jeesuksen kuolleista, jotta hän ilmestyy Jumalan pyhänä. Uhrikuolemassaan synnitön Jumalan Poika pyhittää itsensä ja suo seurakunnalle osan pyhyiteensä. Varhaiset seurakunnat tunsivat Jumalan pyhät lahjat, Pyhän Hengen, pyhän liiton ja pyhän kutsumuksen.¹⁶⁷

Pyhittäminen merkitsee pyhänä/pyhitettynä olemista, pois ottamisesta profaanin ja epäpuhtaan alueelta ja ottamista Jumalan alueen sisäpuolelle. Pyhittäminen on enemmänkin Jumalan kuin ihmisten teko, vaikka ihminen on haastettu mukaan ja vaikuttaa mukana. Pyhittäminen pyhittävän vihkimisen ja vihkimyksen merkityksessä voi kohdistua henkilöihin tai esineisiin, joilla on erityinen merkitys Israelin ja Jumalan välisessä liitossa. Myös UT:ssa pyhittäminen on Jumalan, Pyhän, asia. Hän pyhittää itsensä. Jeesus, Jumalan Pyhä, pyhittää itsensä ja vaikuttaa samalla meidän pyhityksemme. Jumala tekee valikoidun erottamisen kautta pyhäksi. Tämä pyhittäminen on ainutkertaista mutta myös sellaista, joka haastaa pyhitettyjä aina uudelleen uudella tavalla. Jumalan armoa ja hänen pyhyyttään vastaava ja Pyhän Hengen vaikuttama pyhittyminen on kristityn elämäntapa, hänen elämänsä päämäärä. Kristitty antaa ruumiinsa oikeudenmukaisuuden käyttöön pyhittämisen kautta.¹⁶⁸

5.3.4 Verbiin monipaikkaisuus

Kristillisessä teologiassa antamisen ilmiö on jaettu kolmeen toisiinsa suhteessa olevaan paikkaan/sijaan. Ensimmäisenä on antaja, eli toimija (A). Toisena tulee lahja (B) ja kolmantena on vastaanottaja (C). Viimeistään Augustinuksesta lähtien läntisessä teologiassa on huomioitu antamisen neljäs paikka/sija, nimittäin edunsaaja (D). Augustinuksen mukaan Jeesus oli uhrin ilmiössä jokaisessa näissä neljässä positiossa osallisena. Hän oli Jumalana sekä toimija/antaja että vastaanottaja, ihmisenä hän kuului edunsaajiin ja ristiinnaulittuna hän oli lahja eli tässä tapauksessa uhri.¹⁶⁹ On huomattava, että tämä teoria perustuu verbiin antaa, eikä ole välttämättä sovellettavissa yhtä hyvin tai ollenkaan kaikkiin mahdollisiin verbeihin. Edunsaajan positio on usein sama kun vastaanottajan positio, mutta tässä tutkimuksessa ne pidetään erillään. Vastaanottajan positio ei ole aivan

¹⁶⁷ Podella 2000, 1571–1572; Schnelle 2000, 1572.

¹⁶⁸ Zwijewski 1995, 1331–1332.

¹⁶⁹ Saarinen 2009, 75–76.

yksiselitteinen, sillä vain elolliset olennot voivat ottaa todella aktiivisesti vastaan. Toisaalta on olemassa myös passiivista vastaanottamista. Pöytä ottaa fyysisesti vastaan sille asetetut tavarat, vaikkei voida puhua aktiivisesta vastaanottamisesta. Kun pöydälle asetetaan kynttilä, sitä ei varsinaisesti anneta tai lahjoiteta pöydälle, vaan se laitetaan tai asetetaan sille. Pöydällä ei ole keinoja olla ottamatta vastaan. Ehkä vastaanottamista ja vastaanottamattomuutta täytyisi tarkastella janana, jonka toisessa päässä on vastaanottaminen ja toisessa vastaanottamattomuus. Pöytä ei voi sijoittua kumpaankaan ääripäähän, mutta ihminen voi, kuten muutkin elolliset olennot. Ihminen voi ottaa hänelle annetun lahjan aktiivisesti vastaan tai torjua sen aktiivisesti. Koira voi ottaa sille heitetyn kepin vastaan tai suhtautua keppiin välinpitämättömästi. Ihmiset voivat muita elollisia olentoja tietoisemmin valita vastaanottamisen kuin myös sen vastakohtan, torjumisen.

Epikleeseissä 1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 17 ja 16 Jumala on pyhittämisen varsinainen toimija, joka joko siunaa ja pyhittää tai pyhittää ja uudistaa vaihtoehtoisesti ihmiset, ehtoollisaineet tai molemmat Pyhän Hengen kautta/suunsa henkäyksellä. Näissä epikleeseissä Jumala on siis varsinainen toimija, A, joka toimii joko suoraan tai epäsuorasti välineenään Pyhä Henki. On mahdollista ajatella, että pyhittämisessä Pyhä Henki toimijan antama lahja, B. Toisaalta Pyhä Henki on myös toimija, yksi jumaluuden kolmesta persoonasta. Kun pyhittäminen kohdistuu ihmisiin, on selvää, että ihmiset ovat vastaanottajia, positiossa C. Myös epikleesissä 8 pyhittämisen toimija on Jumala ja vaikka Pyhällä Hengellä on kieltämättä osuutensa siunaamisessa ja pyhittämisessä, koska ennen siunaus- ja pyhityspyyntöä pyydetään Pyhän Hengen lähettämistä alas ihmisten ja ehtoollisaineiden päälle, häntä ei mainita suoraan ja selkeästi (siunaamisen ja) pyhittämisen yhteydessä. Jos ollaan tarkkoja, niin Pyhän Hengen epäsuoraa aktiin liittymistä ei ole välttämätön tulkita siten, että Pyhä Henki olisi mukana lahjana tai toimijana pyhittämisen aktissa. Tämän epikleesin kaava olisi siis pelkistetyimmillään ymmärrettävissä niin, että siinä on Jumala toimijana (A), pyhittämisen lopputulos eli yhteys Pojan ruumiiseen ja vereen on lahja (B) ja ihmiset edunsaajina (D). Jos ehtoollisaineiden ajatellaan voivan olla pyhittämisen vastaanottajia, niin kaavaan saadaan mukaan myös (C). On kuitenkin vähintään hieman kyseenalaista väittää, että pyhittämisen kohteena olevat ehtoollisaineet vastaanottaisivat pyhittämisen. Käsitteisiin anteeksianto, vapahtaminen ja lunastaminen liittyy selkeä ehto, että kysymys ei ole asioiden välisistä

tapahtumista ja suhteista, vaan elävistä persoonista,¹⁷⁰ mutta nämä käsitteet tulkintoineen liittyvät verbiin antaa, eivätkä ole välttämättä sovellettavissa yleisesti monipaikkaisuusteoriaan. Periaatteessa vastaanottamiseen liittyy elollisuus. Jos kuollut ihminen ei voi ottaa aktiivisesti vastaan, niin miten elottoman aineen, kuten leivän ja viinin, voitaisiin väittää ottavan jotakin vastaan? Jos ehtoollisaineiden ajatellaan voivan olla vastaanottajina, niin se edellyttää sitä, että vastaanottamisen täydy olla kovin aktiivista. Jos ohitetaan ratkaisemattomana ajatus siitä, voivatko ehtoollisaineet ottaa pyhittämisen vastaan ja täytyisikö pyhittäminen kyetä ottamaan vastaan, jotta pyhittämisen akti toteutuisi, niin on edelleen vaikeita kysymyksiä pohdittavana. Jos ajatellaan, että pyhitetyt ehtoollisaineet ovat Jeesuksen veri ja ruumis ja että Jeesus on ehtoollisessa todellisesti läsnä, niin miten ehtoollisaineiden elollisuuden laita lienee pyhittämisen jälkeen? Tämä kysymys ei ole kuitenkaan adekvaatti reformoidun ehtoollisliturgian ollessa kyseessä, koska reformoidut kirkot eivät periaatteessa usko reaaliapresenssiin.

Pyhittämisessä on tässä tutkimusaineistossa aina toimija (A) tai jopa kaksi toimijaa, sillä pyhittäminen voidaan ymmärtää joko Jumalan toiminnaksi tai Jumalan ja Pyhän Hengen yhteiseksi toiminnaksi. Pyhittämisen lahjaksi (B) voidaan ymmärtää Pyhä Henki tai pyhittämisen lopputulos. Ainakin jos pyhitetään ihmisiä, niin löytyy vastaanottaja (C), pyhittämisen kohdistuessa ehtoollisaineisiin johtopäätös vastaanottajan suhteen on vaikeammin ratkaistavissa. Pyhittämisen edunsaajina (D) ovat aina ihmiset, sillä kun ihmisiä pyhitetään, he pyhittyvät ja kun taas ehtoollisaineet pyhitetään, niin ihmiset nauttivat pyhityksaktin lopputuloksesta. Vaihtoehdot ovat siis joko A, B, C ja D tai A, B ja D tai A, C ja D.

Epikleeseissä 11, 17 ja 16 Jumalaa pyydetään siunaamaan (ja mahdollisesti myös pyhittämään) Hengellään/suunsa henkäyksellä/Pyhän Hengen kautta joko ihmiset ja ehtoollislahjat tai vain ehtoollislahjat. Epikleeseissä 8 ja 15 siunaajana on Jumala, siunaamisen kohteina ovat sekä ihmiset että ehtoollisaineet tai niiden lisäksi vielä koko seurakunta ja Pyhä Henki liittyy siunaamiseen epäsuorasti. Epikleesissä 12 Pyhää Henkeä pyydetään tulemaan ja siunaamaan sekä ihmiset että ehtoollislahjat. Kaikissa tapauksissa on siis toimija, A. Viidessä epikleesissä se on jumaluuden ensimmäinen persoona, yhdessä jumaluuden kolmas persoona. Tosin Pyhä Henki on tavallaan toimijanana niissäkin tapauksissa, joissa

¹⁷⁰ Saarinen 2001, 75.

varsinainen toimija on Jumala. Siunaus sinänsä voidaan ymmärtää kaikissa lahjaksi¹⁷¹, B, mutta se voi olla myös Pyhä Henki. Siunaamisessa ei välttämättä tarvita elävää vastaanottajaa, sillä eri kirkkokunnissa on mahdollista siunata sekä elollisia että elottomia kohteita. Roomalaiskatolinen¹⁷² ja ortodoksinen kirkko ovat perinteisesti olleet hanakampia siunaamaan myös elottomia kohteita, mutta myös Suomen ev.-lut. kirkon nykyiseen kirkkokäsikirjaan sisältyy kodinsiunaamisen kaava. Toisaalta siunaamista kyllä määritellään rajaamalla se elollisiin olentoihin.¹⁷³ Jos ajateltaisiin, ettei elottomia kohteina kannata ollenkaan siunata, koska ne eivät voi ottaa siunausta aktiivisesti vastaan, niin vainajien siunaaminen hautaan olisi järjetöntä. Kun siunataan ihmisiä ja seurakuntaa, niin ne ovat vastaanottajia, C. Ehtoollisaineet voidaan siunata, ilman että ne vastaanottaisivat siunauksen aktiivisesti. Se vaikuttaa aivan itsestään selvältä, eikä sitä kyseenalaisteta, vaan tämänkin työn kaikkien kirkkojen epikleeseistä löytyy esimerkkejä ehtoollisaineiden siunaamisesta, niin varhaisesta kristillisyydestä, sekä itäisestä että läntisestä vanhakirkollisuudesta, roomalaiskatolisen kirkon, Sveitsin evankelis-reformoitujen kirkkojen ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon epikleeseistä. Siunaamisen edunsaajina ovat kaikissa tapauksissa ihmiset. Ihmisiä siunattaessa saavutettu etu on siunaus sinänsä ja ehtoollisaineita siunattaessa ihmiset hyötyvät siunatuista ehtoollisaineista. Siunaamisessa on tässä aineistossa vaihtoehtoina A, B, C ja D tai A, B ja D, riippuen siitä, onko siunauksen kohde elollinen vai eloton.

Epikleesissä 2, 10, 8, 17 ja 9 Herraa/kaikkivaltiaista Jumalaa pyydetään lähettämään Pyhä Henki ihmisten ja yhdessä tapauksessa sen lisäksi myös ehtoollislahjojen päälle. Epikleesissä 13 Herraa pyydetään lähettämään ihmisille hänen Pyhä Henkensä. Epikleesissä 14 kaikkivaltiaista Jumalaa pyydetään lähettämään Henkensä. Epikleeseissä 2, 10, 14 ja 9 lähettämiseen liittyy selkeästi jatkotoimenpide, joka ajatellaan seuraukseksi Pyhän Hengen lähettämisen onnistumisesta. Epikleeseissä 2 ja 10 Pyhän Hengen lähettämisen toivottuja seurauksia ovat ihmisten pyhittäminen ja uudistaminen sekä maailman muuttaminen Pojan valtakunnaksi. Epikleesissä 13 Pyhän Hengen toivotaan auttavan ihmisiä hyväksymään toisensa Herran tavoin ja epikleesissä 14 Pyhän Hengen lähettämisen toivottu seuraus on, että Kristus on ihmisten keskellä läsnä olevana leivän ja viinin merkissä. Epikleesissä 9 osallisuus Pojan ruumiista ja

¹⁷¹ Steymans 2000, 395.

¹⁷² Conzemius 2000, 397-398.

¹⁷³ Paus 2000, 395-395.

verestä on toivottu jatkoseuraus Pyhän Hengen lähettämisestä. Kaikissa näissä epikleeseissä toimijana eli lähettäjänä (A) on jumaluuden ensimmäinen persoona. Pyhä Henki on kaikissa näissä lahja (B), eli se, mikä lähetetään. Kun Pyhä Henki lähetetään selkeästi joko ihmisten päälle tai ihmisille, niin ihmiset ovat vastaanottajan positiossa (C). Yhdessä epikleesissä Pyhä Henki lähetetään lisäksi myös ehtoollislahjojen päälle, jolloin ne ovat ihmisten lisäksi vastaanottajina, vaikkeivät varmaankaan voi olla siinä roolissa kovin aktiivisia. Yhdessä epikleesissä Pyhän Hengen vastaanottajaa ei ole mainittu, mutta koska Pyhän Hengen lähettämisen toivottuna seurauksena on, että Kristus olisi leivän ja viinin merkissä läsnä keskellämme, niin vaikka lähettämisen varsinainen osoite on ehtoollistilanne, se kohdistuu epäsuorasti myös ihmisiin ja ehtoollisaineisiin. Tai jos ihmiset eivät ole tässä vastaanottajia, niin he ovat ainakin edunsaajia. Lähetettiinpä Pyhä Henki ihmisten tai ehtoollisaineiden tai molempien päälle tai ehtoollistilanteeseen, niin edunsaajina ovat aina ihmiset. Lähettämisen kaavoja ovat siis A, B, C ja D tai A, B ja D.

Epikleeseissä 1, 3, 4, 5, 6, 2 ja 10 Herraa pyydetään uudistamaan meidät Pyhän Hengen avulla. Kaikissa epikleeseissä jumaluuden ensimmäinen persoona on varsinaisena toimijana (A), vaikka Pyhän Henki toimii tavallaan mukana, on osa toimintaa. Toisaalta voisi ajatella, että Pyhä Henki on uudistuksen aikaansaava toimija, mutta toisaalta Pyhä Henki on lahja, se mitä annetaan uudistamisessa ja toimijan käyttämä uudistamisväline. Se, millä tavalla Pyhän Hengen rooli tässä mielletään, riippuu siitä, ymmärretäänkö Pyhä Henki häneksi, yhdeksi kolminaisuuden persoonista vai ajatellaanko Pyhän Hengen olevan se, jota voi siirtää, lähettää ja käyttää välineenä. Kolminaisuudessa on mielenkiintoista se, että Isä voi käyttää sekä Poikaa että Pyhää Henkeä välineinään, Pojalla on valta Pyhän Hengen suhteen mutta Pyhä Henki ei voi käyttää Isää eikä Poikaa välineinään. Pyhällä Hengellä vaikuttaa olevan vähiten valtaa kolminaisuuden sisällä muihin persooniin nähden. Uudistamisen vastaanottajana (C) sekä edunsaajana (D) ovat selvästi ihmiset. Uudistamisen kaavoja ovat siis joko A, B, C ja D tai A, C ja D, riippuen siitä, miten Pyhän Hengen rooli ja positio mielletään.

Keskenään varsinaisen epikleesin osalta identtisisissä epikleeseissä 1, 3, 4, 5 ja 6 Herraa pyydetään antamaan ihmisille Pyhän Hengen lahja. Herra on toimija (A), Pyhän Hengen lahja on itsestään selvästi lahjan (B) positiossa ja ihmiset vastaanottajina (C) sekä edunsaajina (D). Tässä aineistossa antaminen on

nelipaikkainen verbi, jossa on kaikki positiot A, B, C ja D käytössä. Periaatteessa edunsaajan positio on hieman kyseenalainen silloin, kun vastaanottaja ja edunsaaja ovat keskenään täysin identtiset. Kuitenkin on selvää, että kun Herra antaa Pyhän Hengen lahjan ihmisille, antamiseen liittyy väistämättä etua nauttiva taho ja ihmiset ovat näitä edunsaajia.

Epikleesissä 7 Pyhää Henkeä pyydetään tekemään meidät kaikki Kristuksen ruumiiksi. Epikleesissä 11 pyydetään Isää tekemään ehtoollislahjat uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Toimijana (A) on siis joko Pyhä Henki tai Isä. Muilta osin monipaikkaisuuden kaavan soveltaminen on haasteellista. Tekeminen vaikuttaa poikkeavan muista verbeistä sisällölliseltä rakenteeltaan ja logiikaltaan vaikeasti hahmotettavalla tavalla ainakin näissä lauseissa muista analyysin kohteina olevista verbeistä. Se on ehkä niin erilainen verbi kuin antaa, ettei sitä olisi edes hyvä yrittää soveltaa samaan kaavaan. Tekemisessä ei ole niinkään kyse jonkin objektin siirtämisestä jollekulle, vaan siinä on tekemisen kohde ja tuotos. Tekemisen kohteena eli objektina ovat joko ihmiset tai ehtoollislahjat ja tekemisen lopputuloksena kuuluminen Kristuksen ruumiiseen tai yhteys Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Monipaikkaisuuden kaavassa objekti on usein vastaanottajan (C) positiossa. Voisi ajatella, että epikleesissä 7 ihmiset ovat vastaanottajina (C), Jumalan antama lahja (B) on kuuluminen Kristuksen ruumiiseen ja edunsaajina (D) ovat ihmiset. Vastaavasti epikleesissä 11 kyseenalaisessa vastaanottajan (C) roolissa ovat ehtoollislahjat, lahjana (B) on yhteys Kristuksen ruumiiseen ja vereen ja edunsaajina (D) ovat ihmiset. Kaava olisi siis muotoa A, B, C ja D, mutta jos ehtoollislahjoille ei anneta vastaanottajan asemaa, niin toinen vaihtoehto on A, B, ja D.

Epikleesissä 7 Herraa pyydetään täyttämään meidät Hengellään.

Epikleesissä 9 pyydetään Herraa täyttämään meidät sillä ihanalla autuudella, joka tulee häneltä..

Toimijana (A) molemmissa on Herra, lahjana (B) Herran Henki tai Herralta tuleva ihana autuus, vastaanottajina (C) ihmiset, kuten myös edunsaajina (D). Kaikki positiot A, B, C ja D tulevat siis täytetyiksi.

Epikleesissä 14 laupiasta Jumalaa pyydetään lahjoittamaan meille rakkauden Henki, sinun Poikasi Henki. Tästä löytyy kaikki positiot. Toimijana (A) on Jumala, lahjana (B) on rakkauden, Jumalan Pojan Henki, vastaanottajina (C) ja edunsaajina (D) ovat ihmiset.

Epikleesissä 17 Jumalaa pyydetään elävöittämään hänen kirkkonsa suunsa henkäyksellä. Jumala on toimija (A) ja lahja (B) on Jumalan suun henkäys. Vastaanottaja (C) on Jumalan kirkko. Vaikka kirkko ei ole elollinen olento, se voi olla vastaanottajana, sillä se koostuu ihmisistä, jotka ovat elollisia. Vastaanottajan roolia voi tarkastella myös siitä näkökulmasta, että jos vastaanottajan positiossa on jokin, joka voi olla ottamatta vastaan, siis kieltäytyä vastaanottamasta jotakin, niin silloin sen olisi loogisesti voitava ottaa myös vastaan. Kirkko voi kieltäytyä ottamasta Jumalan henkäystä vastaan, joten se voi olla myös vastaanottajana. Edunsaajina (D) ovat kirkko ja sen kautta epäsuorasti kirkkoon kuuluvat ihmiset. Elävöittämisestä löytyy siis tässä kaikki positiot.

Epikleesissä 16 Isää pyydetään varustamaan meidät hänen Pyhällä Hengellään. Toimijana (A) on Isä, lahjana (B) Pyhä Henki ja sekä vastaanottajina (C) että edunsaajina (D) ihmiset. Kaikki positiot täyttyvät.

Vertailtaessa aineiston verbien monipaikkaisuutta toisiinsa, on huomioitava, etteivät ne ole keskenään vertailukelpoiset, sillä eniten esiintyvät verbi pyhittää löytyy kahdeksasta epikleesistä ja verbit lahjoittaa, elävöittää ja varustaa kukin vain kerran. Jos kaikki verbit esiintyisivät yhtä monta kertaa, niin vertailun tulos olisi luotettava. Verbiin pyhittää liittyen on löydettävissä kolme erilaista sovellusta monipaikkaisuuden kaavasta (A, B, C ja D tai A, B ja D tai A, C ja D) Verbeihin siunata ja lähettää voidaan soveltaa kahta erilaista kaavaa (A, B, C, ja D tai A, B ja D). Verbeihin uudistaa ja tehdä sopivat kaksi erilaista kaavaa (A, B, C ja D tai A, C ja D). Verbit antaa, täyttää, lahjoittaa, elävöittää ja varustaa täyttävät tässä aineistossa aina kaikki neljä sijaa, eli kaava on aina muotoa (A, B, C ja D).

Verbeihin pyhittää, siunata, lähettää, uudistaa ja tehdä liittyy joko yksi tai kaksi kolmipaikkaista mahdollisuutta tarkastella niitä. Kaikissa näissä kolmipaikkaisissa kaavoissa on toimija (A) ja edunsaaja (D). Toimijana on aina jokin jumaluuden persoonista, yhdessä tapauksessa se on Poika, yhdessä Pyhä Henki ja muissa Isä. Ihmiset ovat aina tavalla tai toisella edunsaajina. Useimmiten ehtoolliselle osallistuvat ihmiset ovat edunsaajien joukko, mutta esimerkiksi epikleesin 17 pyhityspyyntöön sisältyvä ihmisten pyhittäminen Jumalan palvelukseen antaa mahdollisuuden käsittää edunsaajien epäsuoran joukon olevan laajempi kuin ehtoollista nauttivien joukko. On nimittäin oletettavaa ja jopa suotavaa, että Jumalan palveluksessa oleva hyödyttää tavalla tai toisella myös muita ihmisiä. Epikleesissä 13 Pyhän Hengen lähettämiseen liittyy pyyntö, että Pyhä Henki auttaisi meitä hyväksymään toisemme, kuten Herra on hyväksynyt

meidät. Myös tässä epikleesissä pyhittämisen lopputuloksen edunsaajien joukko ei rajoitu juuri sillä hetkellä ehtoollisella koolla oleviin ihmisiin. Ehtoollinen on luonteeltaan sellainen tapahtuma, jossa ihmiset tankkaavat itseensä hyvää ja kun se hyvä toimii heissä tuottaen hedelmää, niin ehtoollisen edunsaajien joukko laajenee ulottumaan paitsi niihin seurakuntalaisiin, jotka eivät osallistuneet ehtoolliselle, myös kaikkiin muihin kohdattuihin ihmisiin. Lahja (B) ja vastaanottaja (C) puuttuvat toisinaan näiden verbien monipaikkaisuuskaavoista. Kun lahja puuttuu, niin silloin Pyhä Henki katsotaan niin aktiiviseksi, että hän on mukana toimija, subjekti. Kun kaavoista puuttuu vastaanottaja, niin useimmiten kyse on siitä, ettei ehtoollisaineita huolita elottomina olioina vastaanottajiksi, mutta epikleesissä 14 vastaanottajan puuttuminen johtuu siitä, että toiminnan osoitteena on oikeastaan ehtoollistilanne eikä sitä voi mieltää vastaanottajaksi, vaan ainoastaan Pyhän Hengen osoitteeksi, jonne hänet on lähetetty.

Kaikki epikleesien verbit ovat siis joko nelipaikkaisia tai kolmipaikkaisia kahdella mahdollisella erilaisella kaavalla. Yhteistä kaikille on, että aina löytyy toimija (A) ja edunsaaja (D). Mitä se kertoo meille ehtoollisesta, että epikleettisen liturgian osan toimijana on aina jumaluuden jokin persoona ja edunsaajina ihmiset? Asiaa voi tietysti tarkastella useista eri näkökulmista, mutta sen voi ymmärtää Jumalan rakkauden osoitukseksi ihmisiä kohtaan. Toisinaan ei ole selkeää lahjaa, joka siirtyisi Jumalalta ihmisille tai ei ole aktiivista vastaanottajaa, mutta Jumala toimii ja ihmiset hyötyvät.

6. Teemat epikleesirukouksissa

6.1 Konsekraatio- ja kommuunioepikleesi

Moderni liturgiantutkimus jakaa epikleesit sisällöllisin perustein kahteen eri ryhmään. Puhutaan konsekraatio/elementti/muuttumisepikleesistä, eli ensimmäisestä epikleesistä ja kommuunioepikleesistä eli toisesta epikleesistä. Konsekraatioepikleesi sisältää pyynnön, että Isä lähettäisi Henkensä ja tekisi Kristuksen läsnä olevaksi ehtoollisessa. Siinä rukoillaan, että Jumala lähettäisi Pyhän Henkensä, jotta leivästä ja viinistä tulisi Kristuksen ruumis ja veri. Kommuunioepikleesissä pyydetään Isää valmistamaan Henkensä kautta seurakuntaa Herran ehtoollisen arvolliseen vastaanottamiseen. Klassisissa liturgioissa toisen epikleesin sisältönä oli pyyntö siitä, että ehtoolliseen osallistuminen koituisi seurakunnalle siunaukseksi ja hyödyksi. Kummassakin rukoillaan siis Isää lähettämään Henkensä, mutta pyydetty Hengen toiminta

kohdistuu eri asioihin. Varhaisessa kirkossa epikleesien molemmat motiivit kuuluivat kiinteästi yhteen eikä epikleesejä eroteltu toisistaan. Jaetulla epikleesillä tarkoitetaan sitä, että epikleesi on jaettu eukaristisessa rukouksessa kahteen osaan ja sijoitettu eri kohtiin. Jos epikleesi jaetaan kahteen osaan, niin yleensä niiden väliin jäävät ehtoollisnarratio ja anamneesi. Vanhakirkollisten ehtoollisrukousten epikleesien muotoilut poikkeavat toisistaan, mutta yhteistä ja olennaista niissä on se, että pyydetään Jumalaa vastaamaan siihen kuuliaisuuden tekoon, jonka kirkko on suorittanut toteuttaessaan Kristuksen käskyn mukaisen anamneesin.¹⁷⁴

Itäisissä epikleeseissä lausutaan selkeästi pyyntö, että Isä lähettäisi Henkensä esille kannettujen lahjojen päälle, jotta ne pyhittyisivät ja niistä tulisi Kristuksen ruumis ja veri. Tämän konsekroivan osan lisäksi epikleesiin sisältyy vielä seurakunnan kommuuniota koskeva pyyntö, jossa pyydetään seurakunnan liittymistä yhteen Pyhässä Hengessä, kun se ottaa vastaan pyhitetyn leivän ja viinin. Yksinkertaisimmassa muodossaan se voi olla pyyntö Jumalalle, että hän lähettäisi Henkensä seurakunnan uhrin ylle ja näin liittäisi yhteen ne, jotka ottavat sen vastaan.¹⁷⁵

Lännessä ehtoollisaineiden pyhittämistä pyytävä epikleesi tunnetaan gallialaisissa ja vanhaespanjalaisissa anaforisissa. Roomalaisessa kaanonissa ei ole varsinaisesti epikleesiä, mutta epikleettistä sisältöä, joissa on sama intentio kuin idän anaforien epikleeseillä. Läntinen ehtoollisteologia korostaa asetussanojen merkitystä konsekraatioissa.¹⁷⁶

6.2 Konsekraatioon liittyvät teemat sveitsiläisissä epikleeseissä

Kuusi epikleesiä (8, 11, 14, 15, 17, 16) sisältää konsekraatioteeman.

Konsekraatioepikleesi sisältää pyynnön, että Isä lähettäisi Henkensä ja tekisi Kristuksen läsnä olevaksi ehtoollisessa. Siinä rukoillaan, että Jumala lähettäisi Pyhän Henkensä, jotta leivästä ja viinistä tulisi Kristuksen ruumis ja veri.¹⁷⁷

Vaikka konsekraation ytimenä on pyhittäminen, niin kaikissa konsekraatioteeman sisältämissä epikleeseissä ei käytetä sanaa pyhittää, vaan joissakin epikleeseissä konsekraatio ilmaistaan siunauspyynnöllä tai vielä epäsuoremmin.

¹⁷⁴ Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus 2000, 223; Kotila 1996, 168–169, 307–308, 311; Kotila 2004, 240.

¹⁷⁵ Kotila 1996, 169.

¹⁷⁶ Kotila 1996, 169.

¹⁷⁷ Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus 2000, 223; Kotila 1996, 169.

Epikleesissä 8 kaikkivaltiasta Jumalaa pyydetään lähettämään hänen Pyhä Henkensä alas meidän ja näiden hänen lahjojensa päälle. Jumalaa pyydetään (siunaamaan ja) pyhittämään tämä leipä ja tämä viini, jotta me olisimme osallisia hänen Poikansa ruumiista ja verestä. Epikleesissä 11 Isää pyydetään siunaamaan Hengellään meidät sekä nämä hänen lahjansa ja tekemään ne meille uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Epikleesissä 14 kaikkivaltiasta Jumalaa pyydetään lähettämään Henkensä, antamaan Kristuksen olla keskellämme läsnä olevana leivän ja viinin merkissä. Epikleesissä 15 pyydetään kaiken hyvyden Isältä hänen Pyhää Henkeään siunaamaan nämä lahjat ja siunaamaan meidät itsemme sekä koko seurakunnan, kun nyt vietämme tämän aterian sinun Poikasi, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen nimessä. Epikleesissä 17 pyydetään ensin Jumalaa siunaamaan ja pyhittämään nämä hänen lahjansa suunsa henkäyksellä elämän leiväksi ja pelastuksen maljaksi ja sen jälkeen häntä pyydetään siunaamaan ja pyhittämään suunsa henkäyksellä myös meidät hänen palvelukseensa. Epikleesissä 16 Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään Pyhän Hengen kautta meille nämä lahjat, leivän ja viinin todelliseksi yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen.

Konsekraation ilmaisevia verbejä tai verbipareja ovat siunaaminen ja pyhittäminen (8, 17 ja 16), pelkkä siunaaminen (11, 15) tai epäsuora konsekraatioteeman ilmaus (14). Epikleesissä 14 puhutaan Jumalan Hengen lähettämisestä ja pyydetään, että Jumala antaisi Kristuksen olla läsnä keskellämme leivän ja viinin merkissä. Koska konsekraatio terminä koskee ehtoollisaineita, niin konsekraation oletettuja ja toivottuja seurauksia analysoitaessa ainoastaan ihmisiin liittyviä seurauksia ei käsitellä, kuten esimerkiksi ihmisten siunaamista ja Jumalan palvelukseen. Konsekraation toivottuja ehtoollisaineisiin liittyviä seurauksia ovat yhteys Kristuksen ruumiiseen ja vereen (11, 16), osallisuus Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen (8), Kristuksen antaminen olla keskellämme läsnä olevana leivän ja viinin merkissä (14), ehtoollisaineiden tuleminen tai muuttuminen elämän leiväksi ja pelastuksen maljaksi (17). Epikleesissä 15 ei ilmaista, mitä konsekraatiosta oletetaan tai toivotaan seuraavan.

Yleisin tapa ilmaista sveitsiläisissä epikleeseissä konsekraatiota on siis käyttää verbejä siunata ja pyhittää yhdessä, mutta käytetään myös pelkkää siunaamista tai ilmaista konsekraatio epäsuorasti. Konsekraation toivottuja seurauksia ovat yhteys Kristuksen ruumiiseen ja vereen, osallisuus Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen, Kristuksen antaminen olla ihmisten keskellä läsnä olevana

viinin ja leivän merkissä, ehtoollisaineiden tuleminen tai muuttuminen elämän leiväksi ja pelastuksen maljaksi. Yhdessä epikleesissä ei ilmaistu konsekraation toivottuja jatkoseurauksia.

6.3 Konsekraatioon liittyvät teemat muiden kirkkojen epikleeseissä

Konsekraatioteema löytyy 16 epikleesistä. *Traditio apostolica*n epikleesissä Pyhä Henki pyydetään lähettämään kirkon uhrin päälle. *Constitutiones apostolorum*n epikleesissä Pyhä Henki pyydetään lähettämään tämän uhrin ylle, jota kutsutaan Herramme Jeesuksen Kristuksen kärsimysten todistajaksi, niin että Pyhä Henki tekisi tästä leivästä sinun Kristuksesi ruumiin ja tästä maljasta sinun Kristuksesi veren. Serapionin *Eukhologian* toisessa epikleesissä totuuden Jumalan pyhää sanaa pyydetään ehtoollisaineiden päälle, jotta leivästä tulisi sanan ruumis ja maljasta tulisi totuuden verta. *Catecheses mystagogiean* epikleesin kuvauksesta ilmenee, että Pyhän Hengen toivotaan ja oletetaan tekevän ehtoollisaineet Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Varmuuden vuoksi vielä mainitaan, että kaikki mitä Pyhä Henki koskettaa, pyhittyy ja muuttuu. Markuksen liturgian ensimmäisessä epikleesissä Jumalaa pyydetään siunaamaan tämä uhri Pyhän Hengen kautta. Toisessa epikleesissä pyydetään, että Pyhä Henki tekisi ehtoollisaineista Jeesuksen Kristuksen ruumiin ja Herramme ja Jumalamme ja Vapahtajamme ja kaikkien kuninkaan Jeesuksen Kristuksen uuden liiton veren. Basileios Suuren liturgian epikleesissä Pyhän Hengen toivotaan siunaavan, pyhittävän ja tekevän ehtoollisaineet meidän Herramme, Jumalamme ja Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen kalliiksi ruumiiksi ja vereksi. Jaakobin liturgian epikleesissä Pyhän Hengen toivotaan pyhittävän ehtoollisaineet ja tekevän ne Kristuksen pyhäksi ruumiiksi ja Kristuksen kalliiksi vereksi. Khrysostomoksen liturgian epikleesissä Jumalaa pyydetään tekemään leipä sinun Kristuksesi kalliiksi ruumiiksi ja vereksi, muuttaen ne Pyhällä Hengelläsi. Addain ja Marin liturgian epikleesissä Pyhän Hengen toivotaan siunaavan ja pyhittävän ehtoollisaineet. Vagganinin roomalaisen kaanonin rekonstruktion ensimmäisessä epikleesissä pyydetään siunaamaan ja ottamaan vastaan uhrimme. Vanhaespanjalaisessa arkipäivänä käytettävässä postsanctuksessa pyydetään ottamaan pyhät uhrilahjat vastaan ja pyhittämään ne Pyhän Hengen vuodattamisen kautta. Postpriediessä pyydetään siunaamaan uhrilahja ja pyhittämään niiden mielet sekä niiden tahdot, jotka ottavat uhrilahjan vastaan. Herran todetaan luovan, pyhittävän, tekevän eläväksi siunaavan ja lahjoittavan arvottomille palvelijoilleen

kaikki hänen hyvät työnsä, että ne siunaisivat Jumalaa iankaikkisesta iankaikkiseen. *Missale Romanum 1970:n* I ensimmäisessä epikleesissä pyydetään Jumalaa tekemään uhristamme pyhä ja otollinen ja että uhristamme tulisi meille Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri. *Missale Romanum 1970:n* II ensimmäisessä epikleesissä pyydetään, että jumaluuden ensimmäinen persoona pyhittäisi Hengellään ehtoollislahjat, jotta niistä tulisi meille Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri. *Missale Romanum 1970:n* III ensimmäisessä epikleesissä kaikkivaltiasta Jumalaa pyydetään pyhittämään lahjamme Hengellään, että niistä tulisi Poikasi, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri. *Missale Romanum 1970:n* IV ensimmäisessä epikleesissä Isää pyydetään pyhittämään Hengellään lahjat, että niistä tulisi Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan III ensimmäisessä epikleesissä Pyhän Hengen lähettämiseen liittyy pyyntö siunata ehtoollisaineet, joiden kautta tulemme osallisiksi Kristuksen ruumiista ja verestä.¹⁷⁸

Konsekraatioon liittyy käytetään erilaisia verbejä ja verbiyhdistelmiä sekä lisäksi epäsuoria ja epämääräisiäkin ilmauksia. Yksinään esiintyviä konsekraatiotapahtumaan liittyviä verbejä ovat pyhittää, siunata ja tehdä. Pyhittää esiintyy yksin neljässä epikleesissä ja jonkin toisen verbin tai toisten verbien kanssa kolmesti. Siunata esiintyy yksin kahdessa epikleesissä ja jonkin toisen verbin tai toisten verbien kanssa neljästi. Tehdä esiintyy yksin kahdessa epikleesissä ja jonkin toisen verbin tai toisten verbien kanssa neljästi. Kun konsekraatioon liittyy kaksi verbiä, niin ne ovat tulla ja tulla (ensimmäinen saapumisen ja jälkimmäinen muuttumisen merkityksessä), siunata ja tehdä, tehdä ja muuttaa, siunata ja pyhittää, pyhittää ja siunata sekä tehdä pyhäksi ja tulla. Siunaaminen, pyhittäminen ja tuleminen esiintyvät yhdessä epikleesissä yhdessä. Yhdessä epikleesissä ei mainita, mitä Pyhän Hengen tulisi tehdä, vaan Pyhä Henki pyydetään ainoastaan lähettämään uhrin päälle.

Ehtoollisaineiden muuttumiseen tähtäviä selkeitä konsekraation seurauksia löytyy lähes kaikista konsekraatioteeman sisältämistä epikleeseistä, mutta tarkat ilmaukset vaihtelevat. Näissä käytetään verbejä tehdä, tulla joksikin, siunata ja pyhittää ja tehdä, pyhittää ja tehdä. Yhdessä epikleesissä konsekraatioon liittyvänä toivottuna seurauksena on osallisuus Kristuksen ruumiista ja verestä. Neljässä

¹⁷⁸ Kotila 1996, 112, 116–117, 121–122, 124, 129, 133, 136, 141, 148, 154–155, 185, 193, 197, 203; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 31.

epikleesissä ei mainita, mitä konsekraatiosta toivotaan seuraavan. Muuttumisen kohteiksi on nimetty eri asioita. Niitä ovat leipä ja malja, leipä ja kaikki maljassa oleva, uhri, lahjat ja lahjamme.

Muuttumisen lopputulos voi olla sinun Kristuksesi ruumis ja sinun Kristuksesi veri, sanan ruumis ja totuuden veri, Kristuksen ruumis ja Kristuksen veri, Jeesuksen Kristuksen ruumis ja Herramme ja Jumalamme ja Vapahtajamme ja kaikkien kuninkaan Jeesuksen Kristuksen uuden liiton veri, meidän Herramme, Jumalamme ja Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen kallis ruumis ja meidän Herramme, Jumalamme ja Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen kallis veri, Kristuksen pyhä ruumis ja Kristuksen kallis veri, sinun Kristuksesi kallis ruumis ja sinun Kristuksesi kallis veri, sinun rakkaan Poikasi, Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri, Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri, Poikasi, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen, ruumis ja veri, Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis ja veri, Kristuksen ruumis ja veri.

Yhdeksässä epikleesissä käytetään vain yhtä verbiä, seitsemässä epikleesissä kahta verbiä yhdessä ja yhdessä kolmea verbiä ilmaisemaan konsekraatiota. Yleisimmät käytetyt verbit ovat pyhittää, siunata ja tehdä, jotka esiintyvät joko yksin tai yhdessä muiden verbien kanssa. Nämä ovat olennaisimmat konsekraatioon liittyvät verbit tämän aineiston muiden kirkkojen epikleeseissä, sillä nämä kaikki puuttuvat ainoastaan kolmesta epikleesistä. Yhdestä näitä, josta puuttuvat verbit pyhittää, siunata ja tehdä, puhutaan pyhäksi tekemisestä, mikä on oikeastaan sama asia kuin pyhittäminen. Yhdessä epikleesistä puuttuu varsinainen konsekraatioverbi, Pyhä Henki pyydetään ainoastaan lähettämään uhrin päälle. Epikleeseissä käytetään viittä erilaista tapaa ilmaista ehtoollisaineiden muuttumista. Muuttumisen kohteet ilmaistaan myös viidellä eri tavalla. Muuttumisen lopputulos on sanoitettu epikleeseissä 12:lla eri tavalla, vaikka sisältö on periaatteessa sama.

6.4 Konsekraatioteeman vertailua

Kun vertaa Sveitsin reformoitujen evankelis-luterilaisten kirkkojen epikleesejä muiden kirkkojen epikleeseihin, niin merkittävin havainto on ero konsekraatioteeman yleisyydessä epikleesien sisällöissä. Vaikka sveitsiläisiä epikleesejä on vain kaksi vähemmän kuin muiden kirkkojen epikleesejä, niin konsekraatioteeman sisältäviä epikleesejä on ainoastaan kuusi, kun niitä on muiden kirkkojen epikleeseissä 16. Sveitsiläisissä epikleeseissä konsekraatio ilmaistaan yleisimmin verbiparilla siunata ja pyhittää, kun taas muiden kirkkojen

epikleeseille on tyypillisempää, että yksi verbi kuvaa konsekraatiota. Muiden kirkkojen yleisimpiä konsekraatioon liittyviä verbejä pyhittää, siunata ja tehdä, joista kaksi ensimmäistä ovat yleisimmin sveitsiläisissä epikleeseissä käytetty konsekreiva verbipari, mutta viimeisin verbi puuttuu täysin sveitsiläisistä epikleeseistä konsekraatioon liittyvänä. Kummistakin epikleeseistä, sekä sveitsiläisistä että muiden epikleeseistä löytyy yksi epikleesi, jossa konsekraatio ilmaistaan epäsuorasti Pyhän Hengen lähettämispyyntön kautta.

Muiden kirkkojen lähes kaikissa (kahdessatoista kuudestatoista) konsekraatioteeman sisältävissä epikleeseissä puhutaan selvästi ehtoollisaineiden muuttumisesta. Ainoastaan yhdessä sveitsiläisessä epikleesissä puhutaan suoraan ehtoollisaineiden muuttumisesta. Kolmessa epikleesissä muuttuminen ilmaistaan epäsuorasti siten, että yhdessä ehtoollisaineet pyydetään tekemään ne meille uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen, yhdessä lahjat pyydetään siunaamaan meille yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen ja yhdessä pyydetään siunaamaan ja pyhittämään ehtoollisaineet, jotta olisimme osallisia Poikasi ruumiiseen ja vereen. Näissä ei siis sanota suoraan, että ehtoollisaineet muutettaisiin tai että ne muuttuisivat, mutta muutos on oletettavissa, koska yhteys ehtoollislahjojen ja Kristuksen ruumiin ja veren välillä on ilmeinen.

Vain yhdessä sveitsiläisessä epikleesissä ilmaistaan selkeästi, miksi ehtoollisaineiden toivotaan tulevan tai muuttuvan. Siinä ehtoollisaineiden toivotaan tulevan tai muuttuvan elämän leiväksi ja pelastuksen maljaksi. Muiden kirkkojen epikleeseistä 12:ssa ilmaistaan muutoksen seuraus. Erilaisia muuttumisen sanoitettuja lopputuloksia on 12, eli jokaisessa epikleesissä asia ilmaistaan hieman eri sanoilla. Tämä tarkoittanee sitä, ettei tarkka sanamuoto ole tässä epikleesin kohdassa olennaista, vaan tärkeintä on paitsi muuttuminen, niin myös se että muuttuneet ehtoollisaineet nimetään jollakin tavoin Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Se, ettei sveitsiläisissä epikleeseissä ilmaista suoraan, että ehtoollisaineet muuttuisivat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi, johtuu todennäköisesti siitä, ettei reformoitu ehtoollisteologia pidä Jeesusta todellisesti läsnä olevana ehtoollisella ja ehtoollisaineiden ei ajatella muuttuvan konkreettisesti Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Yhdessä sveitsiläisessä epikleesissä pyydetään, että Jumala antaisi Kristuksen olla keskellämme läsnä leivän ja viinin merkissä, minkä voi tulkita reformoidun ehtoollisteologian vastaiseksi Jeesuksen ehtoollisen läsnä olemisen kannalta, mutta toisaalta puhutaan selkeästi läsnä olemisestä leivän ja viinin merkissä, joten tätä ei voi

ymmärtää ehtoollisaineiden muuttumiseksi. Merkillepantavaa on, että ehtoollisaineiden muuttumisen teema puuttuu muiden kirkkojen epikleeseistä varhaisimmasta, yhdestä vanhasta idän kirkon ja kahdesta vanhasta lännen kirkon sekä lähes kaikista suomalaisista epikleeseistä.

6.5 Kommuunioon liittyvät teemat sveitsiläisissä epikleeseissä

6.5.1 Kommuunioepikleesin sisällön pohdintaa

Kommuunioeteema määritellään suomalaisessa Jumalanpalveluksen oppaassa pyynnöksi, jossa Isää pyydetään valmistamaan Henkensä kautta seurakuntaa Herran ehtoollisen arvolliseen vastaanottamiseen. Toisaalta klassisista rukouksista todetaan, että niissä anamneesia seurasi rukous, jossa pyydettiin, että ehtoolliseen osallistuminen koituisi seurakunnalle siunaukseksi ja hyödyksi. Lisäksi Kotila tulkitsee eukaristisen rukouksen tutkimuksessaan epikleesien kommuunioeteemaa toisinaan melko väljästi.¹⁷⁹ Kun vielä huomioi sen, että sisällölliseltä kannalta katsottuna kommuunioeteeman voisi ajatella liittyvän yhteyteen ja ykseyteen, sillä latinankielinen sanan *communio* merkitsee paitsi kommuuniota, ehtoollista ja ehtoolliseen osallistumista, myös yhteyttä¹⁸⁰, niin on aika vaikea määritellä kommuunioeteeman sisältö selkeästi.

Todennäköisesti Jumalanpalveluksen oppaan määritelmä on liian suppea, sillä se ei ole epikleeseihin erityisesti perehtynyttä kirjallisuutta ja määritelmään on ilmeisesti vaikuttanut paitsi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan epikleesivalikoima, myös luterilainen ehtoollisteologia. Nykyisessä Suomen ev.-lut. kirkon kirkkokäsikirjan kaikissa epikleeseissä mainitaan ehtoollisen vastaanottaminen uskossa, mikä on ymmärrettävissä ehtoollisen arvolliseksi vastaanottamiseksi ja liittyyneen jotenkin siihen, että uskovan ajatellaan vastaanottavan ehtoollisen siunaukseksi, ei-uskovan turmiokseen.

Jotta kommuunioeteeman esiintymistä epikleeseissä voi tarkastella, kommuunioeteeman sisältö on määriteltävä. Tässä tutkimuksessa on päädytty siihen, että kommuunioeteemaan kuuluu neljänlaisia alateemoja. Alateemojen yhteisenä punaisena lankana on se, miten Pyhä Henki toimii ehtoolliseen liittyen suhteessa ihmisiin. Näitä alateemoja ovat ehtoollisen arvolliseen

¹⁷⁹ Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus 2000, 223; Kotila 1996, 118, 215; Kotila 2004, 240.

¹⁸⁰ Teinonen 1999, 55.

vastaanottamiseen liittyvät, ehtoolliseen osallistumisen koitumisen siunaukseksi ja hyödyksi liittyvät, yhteyteen/ykseyteen liittyvät sekä Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen liittyvään osallisuuteen/yhteyteen liittyvät sisällöt. Kirjallisuudessa puhutaan ehtoolliseen osallistumisen koitumisesta seurakunnalle siunaukseksi ja hyödyksi, mutta koska ehtoolliseen luonteeseen kuuluu, että ehtoollisella saatu hyvä hyödyttää epäsuorasti muitakin kuin seurakuntalaisia, tässä työssä on päädytty väljempään määrittelyyn. Nämä pääsisällöt käsitellään selkeyden vuoksi erikseen.

6.5.2 Ehtoollisen arvollinen vastaanottaminen

Ehtoollisen arvolliseen vastaanottamisen teema löytyy epikleesistä 11, joskaan ei selkeänä eikä yksiselitteisenä. Epikleesissä 11 Isää pyydetään siunaamaan Hengellään meidät sekä nämä hänen lahjansa ja tekemään ne meille uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Avainsanana on uskossa, sillä se ilmaisee tavan, joka edesauttaa ja jota edellytetään Kristuksen ruumiiseen ja vereen liittyvän yhteyden saamiseksi. Tässä ei puhuta suoraan ehtoollisen vastaanottamisesta uskossa, mutta siitä lienee kuitenkin kysymys, sillä lahjat pyydetään siunaamaan uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Ilman ehtoollisen nauttimista pyynnössä ei olisi mitään mieltä. Jos sanalla uskossa ei viitattaisi ehtoollisen nauttimiseen, niin mihin sitten? Isää pyydetään tekemään ehtoollislahjat uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen, mutta voiko ehtoollislahjoja nauttia uskossa, ilman, että ehtoollista nauttiva vaikuttaisi siihen millään tavalla tai tasolla? Jos ei muuta, niin ihmisellä on ainakin vaihtoehto olla menemättä ehtoollispöytään. Se, nähdäänkö uskossa vastaanottaminen Jumalan ja ihmisen, Jumalan tai ihmisen aikaansaannokseksi, riippuu teologisesta suuntauksesta. Reformoitu teologia on vankasti predestinaation kannattaja, eli uskotaan, että Jumala yksin on valinnut ne, jotka pelastuvat. Jos tämä on perusoletuksena, niin silloin lienee loogista päätyä siihen, että Isä tekee ilman ihmisten omaa vaikutusta ehtoollislahjat uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen, koska silloin myös usko on yksin Jumalan työtä.

6.5.3 Ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi

Teema ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi löytyy epikleeseistä 14 ja 15. Muissakin epikleeseissä on kohtia, joissa toivotaan siunausta ja hyötyä, mutta mikäli ne eivät liity ehtoollisen viettämiseen, vaan ovat

toivottuja tuloksia Pyhän Hengen toiminnasta, niin niitä ei esitellä tässä. Epikleesissä 14 pyydetään, että Jumala vahvistaisi meitä Poikansa ruumiin ja veren kautta. Epikleesissä 15 pyydetään kaiken hyvyyden Isältä hänen Pyhää Henkeään siunaamaan nämä lahjat ja siunaamaan meidät itsemme sekä koko seurakunnan, kun nyt vietämme tämän aterian sinun Poikasi, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen nimessä. Epikleesin 14 pyyntö liittyy selvästi ehtoollisen nauttimiseen. Teema ei ilmene epikleesissä 15 selkeästi, vaan hieman epäsuorasti. Siunaamisen seuraus on siunatuksi tuleminen ja siten voidaan ajatella, että ehtoolliselle osallistuminen koituu siunaukseksi ehtoolliseen osallistuville ja koko seurakunnalle. Siunaaminen liittyy tässä selkeästi ehtoollisen viettoon.

6.5.4 Yhteys/ykseys

Yhteyden ja ykseyden teemoja löytyy yhteensä 11 (1, 3, 4, 5, 6, 10, 7, 13, 14, 12, 16) epikleesistä. Epikleeseissä 1, 3, 4, 5, 6 ja 10 todetaan, että kuten on yksi leipä, olemme kaikki yksi ruumis, sillä olemme kaikki osallisia yhdestä leivästä. Lisäksi epikleeseissä 3, 4 ja 5 todetaan Jeesuksen sanovan, että hän on viinipuu, te olette oksat. Joka pysyy minussa ja jossa minä pysyn, kantaa paljon hedelmää, sillä ilman minua te ette voi tehdä mitään. Epikleesissä 7 Herraa pyydetään opettamaan meitä murtamaan leipää, jakamaan iloa ihmiseltä ihmiselle. Myöhemmin siinä pyydetään Pyhää Henkeä tulemaan, olemaan valomme ja tekemään meidät kaikki Kristuksen ruumiiksi. Epikleesissä 13 pyydetään että leipä yhdistäköön meidät Herran ja toinen toisemme kanssa. Pyydetään, että viini vahvistaisi meitä yhteydessä ja rakkaudessa. Epikleesissä 14 Jumalaa pyydetään vahvistamaan meitä Poikansa ruumiilla ja verellä, antamaan meidän tulla yhdeksi uskossa ja rakkaudessa, hänen kirkkonsa yhteydessä kaikissa uskontokunnissa ja maanosissa. Epikleesissä 12 esitetään Pyhälle Hengelle pyyntö tulla ja siunata meidät ja nämä lahjat yhteydeksi Jeesukseen Kristukseen ja toisiimme. Epikleesissä 16 Jumalaa pyydetään varustamaan meidät hänen Pyhällä Hengellään, jotta hänen kauttaan olisimme jäseniä Kristuksen ruumiissa.

Yhteyden ja ykseyden teemat liittyvät yhtenä ruumiina olemiseen (1, 3, 4, 5, 6, 10), Kristuksen ruumiin jäsenyyteen (7, 16), yhteyteen Kristuksen ja toisten ihmisten kanssa (13, 12), vahvistumiseen yhteydessä ja rakkaudessa (13), yhdeksi tulemiseen uskossa ja rakkaudessa (14) ja yhdeksi tulemiseen kirkkosi yhteydessä kaikissa uskontokunnissa ja maanosissa (14). Yhtenä ruumiina oleminen viittaa ensisijaisesti yhteyteen toisten kristittyjen kanssa, vaikka se liittyy selkeästi myös Kristukseen. Kristuksen ruumiin jäsenyydessä on ensisijaisesti kysymys

yhteydestä Kristukseen ja toissijaisesti yhteydestä ihmisiin. Yhteys Kristukseen ja muiden ihmisten kanssa sisältää yhtä vahvoina sekä yhteyden teeman liittyen Kristukseen että ihmisiin. Vahvistuminen yhteydessä ja rakkaudessa viittaa ihmisten väliseen yhteyteen, kuten myös yhdeksi tuleminen uskossa ja rakkaudessa. Yhdeksi tuleminen kirkkosi yhteydessä kaikissa uskontokunnissa ja maanosissa viittaa ensisijaisesti kirkkoon liittyvään yhteyteen, mutta ihmisiä ei voi sulkea täysin pois kirkon yhteydestä, sillä ihmiset muodostavat kirkon, eivät kirkkorakennukset.

6.5.5 Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen liittyvä osallisuus/yhteys

Jumalan Pojan ruumiiseen liittyvä yhteyden/osallisuuden teema löytyy 11 (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 8, 11, 9, 16) epikleesistä. Epikleeseissä 1, 3, 4, 5, 6, 2 ja 10 puhutaan yhteydestä Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Sisältö on kaikissa näissä sama, mutta epikleesissä 10 järjestys poikkeaa hieman muista. Näissä epikleeseissä todetaan, että leipä, jonka murramme, on yhteys Kristuksen ruumiiseen ja kehoitetaan ottamaan ja syömään elämän leipää. Sitten leipä jaetaan avustajille. Sen jälkeen todetaan, että malja, josta kiitämme, on yhteys Kristuksen vereen ja kehoitetaan ottamaan ja juomaan pelastuksen maljasta. Epikleesissä 8 Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään tämä leipä ja tämä viini, jotta me olisimme osallisia hänen Poikansa ruumiista ja verestä. Epikleesissä 11 Isää pyydetään siunaamaan Hengellään meidät sekä nämä hänen lahjansa ja tekemään ne meille uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Epikleesissä 9 Herraa pyydetään lähettämään Pyhän Henkensä meidän päällemme ja antamaan meidän olla osallisia Poikansa ruumiista ja verestä. Epikleesissä 16 Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään Pyhän Hengen kautta meille nämä lahjat, leivän ja viinin todelliseksi yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen.

Yhteydestä Kristuksen ruumiiseen ja vereen puhutaan yhdeksässä epikleesissä, joista tosin seitsemän ovat sisällöltään tältä osin täysin identtiset. Näissä seitsemässä mainitaan, että leipä ja viini ovat yhteys Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Yhdessä epikleesissä pyydetään, että Isä siunaisi ehtoollislahjat sekä ihmiset ja tekisi ehtoollisaineet uskossa yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen ja yhdessä että Isä siunaisi ja pyhittäisi Pyhän Hengen kautta ehtoollislahjat todelliseksi yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Pyyntö, että Isä joko siunaisi ja tekisi tai siunaisi ja pyhittäisi ehtoollisaineet yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen ovat huomattavasti vahvempia ilmaisuja, kuin

pelkät toteamukset leivän ja viini yhteydestä Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Erityisen vahva on pyyntö, että ehtoollisaineet siunattaisiin ja pyhitettäisiin todelliseksi yhteydeksi Kristuksen ruumiiseen ja vereen.

Osallisuudesta Pojan ruumiiseen ja vereen puhutaan kahdessa epikleesissä. Toisessa epikleesissä Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään tämä leipä ja tämä viini, jotta me olisimme osallisia hänen Poikansa ruumiista ja verestä ja toisessa Herraa pyydetään lähettämään Pyhän Henkensä meidän päallemme ja antamaan meidän olla osallisia Poikasi ruumiista ja verestä. Pyyntö, että meidän annettaisiin olla osallisia, on hieman lievempi kuin pyyntö, jotta olisimme osallisia Pojan ruumiista ja verestä. Ensimmäisessä siunaaminen ja pyhittäminen vaikuttavat osallisuuden, toisessa Pyhän Hengen lähettäminen ihmisten päälle.

6.5.6 Yhteenveto kommuunioteemasta sveitsiläisissä epikleeseissä

Ainoastaan yhdessä epikleesissä ilmenee ehtoollisen arvollinen vastaanottaminen ja siinäkin melko epäsuorasti. Ehtoollinen koituu sveitsiläisissä epikleeseissä siunaukseksi ja hyödyksi vahvistamisena ja siunaamisena. Ykseys ja yhteys ilmenevät epikleeseissä suhteessa kolmeen tahoon, joita ei voi täysin erottaa ja irrottaa toisistaan. Näitä tahoja ovat Kristus, ihmiset ja kirkko. Yhteys ja osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen ilmaistaan joko toteamuksena tai pyyntönä. Yhteyden ja osallisuuden saamiseen liittyvissä pyynnöissä siunaaminen ja tekeminen, siunaaminen ja pyhittäminen tai Pyhän Hengen lähettäminen ihmisten päälle ovat yhteyden ja osallisuuden mahdollistavia ja aiheuttavia syitä.

6.6 *Kommuunioon liittyvät teemat muiden kirkkojen epikleeseissä*

6.6.1 Ehtoollisen arvollinen vastaanottaminen

Ehtoollisen arvollinen vastaanottaminen esiintyy neljässä epikleeseistä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan I epikleesissä Pyhän Hengen toivotaan siunaavan meitä, että ottaisimme uskossa vastaan Poikasi ruumiin ja veren. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan II epikleesissä Pyhän Hengen lähettämispyyntöön liittyy toive siitä, että ottaisimme uskossa vastaan Kristuksen ruumiin ja veren. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan III toisessa epikleesissä pyydetään antamaan Pyhä Henki, että ottaisimme uskossa vastaan ehtoollisen lahjan. Suomen evankelis-luterilaisen

kirkon kirkkokäsikirjan IV epikleesissä rukoillaan Pyhän Hengen lähettämistä, niin että otamme uskossa vastaa Poikasi ruumiin ja veren pelastukseksenne.¹⁸¹

Kaikkiin näihin epikleeseihin sisältyy uskossa vastaanottaminen. Uskossa vastaanottamisen kohteiksi nimetään Poikasi ruumis ja veri, Kristuksen ruumis ja veri sekä ehtoollisen lahja. Yhteen epikleesin on lisätty tarkennukseksi, että Pojan ruumiin ja veren vastaanottaminen uskossa tapahtuisi pelastukseksenne. Uskossa vastaanottamiseen liittyy ja sitä edeltää ihmisten siunaaminen tai Pyhän Hengen lähettäminen tai antaminen. Merkillepantavaa on, että tämä ehtoollisen arvoinen vastaanottaminen esiintyy muiden kirkkojen epikleeseistä ainoastaan suomalaisissa epikleeseissä ja vieläpä kaikissa niistä. Sen täytyy kertoa jotakin olennaista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ehtoolliskäsityksestä.

6.6.2 Ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi

Ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi esiintyy 11 epikleesissä. *Traditio apostolica*n epikleesissä pyydetään lahjoittamaan kaikille, jotka tulevat osallisiksi näistä pyhistä lahjoista Pyhän Hengen täyteys vahvistamaan uskoa totuudessa, että ylistäisimme ja kunnioittaisimme sinua Poikasi Jeesuksen Kristuksen kautta. *Constitutiones apostolorum*n epikleesissä ehtoollisesta osallisiksi tuleville pyydetään vahvistumista hartaudessa, syntien anteeksisaamista, vapautumista perkeleestä ja hänen erheistään, täyttymistä Pyhällä Hengellä, Kristuksen arvoiseksi tulemista, ikuisen elämän saavuttamista ja sovitetuksi tulemista kaikkivaltiaan Jumalan kanssa. Serapionin *Eukhologian* toisessa epikleesissä pyydetään, että kaikkien, jotka tulevat osallisiksi näistä lahjoista, annetaan ottaa vastaan elämän lääke kaikkien sairauksien parantamiseksi ja kaikkien oikeuden pyrkimysten ja hyveiden vahvistamiseksi, ei tuomioksi, loukkaukseksi eikä herjaksi. Markuksen liturgian toisessa epikleesissä pyydetään, että muuttuneet ehtoollisaineet lahjoittaisivat kaikille niistä osallisiksi tulleille uskon, kohtuullisuuden, terveyden, ilon, pyhityksen, sielun, hengen ja ruumiin uudistumisen, ikuisen elämän osallisuuden, viisauden ja kuolemattomuuden. Tässä kohtaa käsikirjoituksen teksti katkeaa. Basileios Suuren liturgiassa pyydetään, ettei Jumala sallisi osallisuuden Kristuksen pyhän ruumiiseen ja vereen koitua kenellekään meistä (ehtoollista nauttivista) tuomioksi tai moitteeksi, vaan antaisi meidän löytää laupeuden ja armon yhdessä kaikkien pyhien kanssa, jotka ovat aikojen alusta asti sinua uskollisesti palvelleet, esi-isien, patriarkkojen,

¹⁸¹ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 29–32.

profeettojen, apostolien, saarnaajien, evankelistojen, marttyyrien, tunnustajien, opettajien ja kaikkien uskossa täydellisiksi tulleiden, vanhurskasten sielujen kanssa. Jaakobin liturgian epikleesissä pyydetään, että ehtoollisaineet tulisivat kaikille niistä osallistuville (ehkä tässä on käännösvirhe ja se kuuluisi oikeastaan ”niistä osallisille”) syntien anteeksi antamiseksi, ja iankaikkiseksi elämäksi, sielujen ja ruumiitten pyhitykseksi, hyvien töitten hedelmäksi, pyhän, katolisen ja apostolisen kirkkosi vahvistukseksi. Epikleesissä todetaan, että Jumala päästää kirkkonsa kaikista harhaopeista ja laittomuutta harjoittavien pahenuksesta ja säilyttää sen aikojen loppuun saakka. Khrysostomoksen liturgian epikleesissä pyydetään, että ehtoollisaineet koituisivat niistä osallisiksi tuleville sielun valppaudeksi, syntien anteeksi antamiseksi, osallisuudeksi Pyhään Henkeen, taivaan valtakunnan saavuttamiseksi ja luottamukseksi Jumalaa kohtaan, mutta eivät syytteeksi eivätkä tuomioksi. Addain ja Marin liturgian epikleesissä ehtoollisaineiden toivotaan koituvan meille velkojen hyvitykseksi, syntien anteeksiantamiseksi, ylösnousemuksen suureksi toivoksi ja uudeksi elämäksi taivaan valtakunnassa kaikkien niiden kanssa, jotka ovat eläneet tahtosi mukaan. Vagganinin roomalaisen kaanonin rekonstruktion toisessa epikleesissä pyydetään, että Pyhän Hengen armon kautta Jumalan rakkauden lahja vahvistuisi meissä (ehtoollista nauttivissa) ja että saisimme omistaa kerran ikuisessa kunniaassa sen, minkä jo nyt otamme vastaan hyvyytesi tähden. Vanhaespanjalaisessa arkipäivänä käytettävässä postpridiessä pyydetään pyhittämään niiden mielet sekä niiden tahdot, jotka ottavat uhrilahjan vastaan. Herran todetaan luovan, pyhittävän, tekevän eläväksi siunaavan ja lahjoittavan arvottomille palvelijoilleen kaikki hänen hyvät työnsä, että ne siunaisivat Jumalaa iankaikkisesta iankaikkiseen. *Missale Romanum 1970:n* I toisessa epikleesissä pyydetään, että kaikkivaltiaan Jumalan pyhä enkeli kantaisi uhrilahjan taivaalliselle alttarille Jumalan kirkkauden eteen, jotta kaikki ehtoollista nauttivat täytyisivät armolla ja siunauksella.¹⁸²

Kahdeksassa epikleesissä ei sanoiteta selkeästi positiivisia toiveita siitä, mitä hyvää ehtoollisen nauttimisesta toivotaan seuraavan ihmisille ja jossa Pyhä Henki olisi jotenkin mukana. Suomalaisissa epikleeseissä pyydetään kyllä Jumalaa auttamaan erilaisissa kristillisen elämän kilvoitteluissa, mutta nämä toiveet eivät ole selkeästi ehtoollisen nauttimisen seurauksia. Suomalaisten epikleesien lisäksi ehtoolliseen osallistumisen koituminen seurakunnalle

¹⁸² Kotila 1996, 109, 112, 117, 121–122, 129, 133, 136, 141, 149–150, 155, 185, 189.

siunaukseksi ja hyödyksi puuttuu teemana *Catecheses mystagogiean* epikleesin kuvauksesta, *Missale Romanum 1970:n* II, III ja IV epikleesistä.

Joissakin idän kirkkojen epikleeseissä sanoitetaan ehtoolliseen osallistumiseen liittyviä negatiivisia ei-toivottuja seurauksia. Ehtoolliseen osallistumisen ei toivota koituvan tuomioksi, loukkaukseksi, herjaksi, moitteeksi eikä syytteeksi. Tuomio mainitaan epikleeseissä kolme kertaa, muut kerran.

Ehtoolliselle osallistuneille pyydetään erilaisia siunaukseksi ja hyödyksi ymmärrettäviä asioita. Ikuisen elämään liittyviä sisältöjä (8) ovat ikuisen elämän saavuttaminen, ikuisen elämän osallisuus, ehtoollisaineiden tuleminen iankaikkiseksi elämäksi, kuolemattomuus, taivaan valtakunnan saavuttaminen, ehtoollisaineiden koituminen ylösnousemuksen suureksi toivoksi ja uudeksi elämäksi taivaan valtakunnassa sekä toivomus saada omistaa kerran ikuisessa kunniasa se, mikä jo nyt otetaan vastaan Jumalan hyvyden tähden.

Uudistumiseen ja pyhittymiseen liittyviä sisältöjä (8) ovat sielun, hengen ja ruumiin uudistuminen, pyhitys, sielujen ja ruumiitten pyhitys sekä ehtoolliselle osallistuvien mielten ja tahtojen pyhittäminen. Synteihin liittyviä sisältöjä (7) ovat syntien anteeksi saaminen (2), syntien anteeksi antaminen (2), ehtoolliselle osallistuvien syntien anteeksi antaminen, sovitetuksi tuleminen Jumalan kanssa, velkojen hyvitys sekä vapautuminen perkeleestä ja hänen erheistään.

Kasvamiseen kristittynä ja ihmisenä liittyvät (6) vahvistuminen hartaudessa, Kristuksen arvoiseksi tuleminen, ehtoollisaineiden tuleminen hyvien töitten hedelmäksi, ehtoollisaineiden koituminen luottamukseksi Jumalaa kohtaan, usko ja kohtuullisuus. Pyhään Henkeen liittyviä sisältöjä (4) ovat Pyhän Hengen täyteys, täytyminen Pyhällä Hengellä, osallisuus Pyhään Henkeen ja Pyhän Hengen armon kautta vahvistuva Jumalan rakkauden lahja. Muita sisältöjä ovat elämän lääkkeen vastaanottaminen kaikkien sairauksien parantamiseksi ja kaikkien oikeiden pyrkimysten ja hyveiden vahvistamiseksi, ehtoollisen tuleminen pyhän, katolisen ja apostolisen kirkkosi vahvistukseksi, laupeuden ja armon löytäminen yhdessä kaikkien pyhien kanssa, terveys, ilo, viisaus, sielun valppaus sekä armolla ja siunauksella täytyminen.

Aiheiden yleisyyden perusteella kolmen kärkeen kuuluvat ikuisen elämään (8), uudistumiseen ja pyhittymiseen (8) ja synteihin (7) liittyvät sisällöt. Seuraavina tulevat kasvamiseen kristittynä ja ihmisenä (6) ja Pyhään Henkeen (4) liittyvät sisällöt. Muita ainoastaan kerran ilmenneitä sisältöjä on kymmenen erilaista. Ehtoolliseen osallistumisen koituminen seurakunnalle siunaukseksi ja

hyödyksi pitää sisällään hyvin monipuolisen ja rikkaan kokoelman kaikenlaista maallista ja taivallista hyvää.

6.6.3 Yhteys/ykseys

Yhteyden ja ykseyden teema esiintyy seitsemässä epikleesissä. *Traditio apostolica*n epikleesi sisältää pyynnön koota kirkko(si) yhteen. Basileios Suuren liturgiassa pyydetään, että kaikki, jotka ovat osallisia yhdestä leivästä ja yhdestä maljasta, liitettäisiin Pyhän Hengen yhteyteen. Lisäksi pyydetään, että Jumala antaisi meidän löytää laupeuden ja armon yhdessä kaikkien pyhien kanssa, jotka ovat aikojen alusta asti sinua uskollisesti palvelleet, esi-isien, patriarkkojen, profeettojen, apostolien, saarnaajien, evankelistojen, marttyyrien, tunnustajien, opettajien ja kaikkien uskossa täydellisiksi tulleiden, vanhurskasten sielujen kanssa. *Missale Romanum 1970:n* II toisessa epikleesissä pyydetään, että meidät koottaisiin yhteen Pyhässä Hengessä. *Missale Romanum 1970:n* III toisessa epikleesissä pyydetään, että olisimme Pojan ruumiin ja veren ravitsemina ja Pyhän Hengen täyttäminä yksi ruumis ja yksi henki Kristuksessa. *Missale Romanum 1970:n* IV toisessa epikleesissä pyydetään, että kaikki ehtoollisaineista osalliset olisivat yksi ruumis Pyhässä Hengessä ja elävä uhri Kristuksessa kirkkautesi kiitokseksi. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan I epikleesissä pyydetään, että meidät yhdistettäisiin Poikaan ja toisiimme. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan III toisessa epikleesissä pyydetään että puhuttelun kohteena oleva tekisi meistä yhden ruumiin Kristuksessa.¹⁸³

Kirkkoon liittyvän yhteyden ilmaus on pyyntö, että Jumala kokoaisi kirkkonsa yhteen. Pyhään Henkeen liittyvää yhteyttä ilmaiseva pyyntö on, että ehtoolliselle osallistuvat liitettäisiin Pyhän Hengen yhteyteen. Yhteyttä muihin ihmisiin ilmaistaan pyynnössä löytää laupeus ja armo yhdessä kaikkien pyhien kanssa ja pyynnössä, että ihmiset koottaisiin yhteen Pyhässä Hengessä. Ensimmäisessä lienee tarkemmin ajatellen kenties kyseessä jonkin tasoinen uskontunnustuksessa mainittu pyhien yhteys. Jälkimmäisessä mainitaan Pyhä Henki, mutta vaikuttaa siltä, että Pyhä Henki on tässä kokoamisen väline, välikapale, eikä se, johon liitetään tai yhdistetään. Pyyntö olla Pojan ruumiin ja veren ravitsemina ja Pyhän Hengen täyttäminä yksi ruumis ja yksi henki Kristuksessa liittyy ensisijaisesti ihmisten väliseen yhteyteen, mutta yhteys Kristukseen on lähes yhtä vahvana teeman läsnä. Pyyntö, että kaikki

¹⁸³ Kotila 1996, 109, 129, 194, 198, 205; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 29, 31.

ehtoollisaineista osalliset olisivat yksi ruumis Pyhässä Hengessä ja elävä uhri Kristuksessa ilmaisee ensisijaisesti ihmisten välistä yhteyttä, toissijaisesti yhteyttä Pyhään Henkeen ja kolmanneksi yhteyttä Kristukseen. Pyyntö tulla yhdistetyksi Poikaan ja toisiimme sisältää sekä Kristuksen että ihmisten yhteyteen liittyvät teemat.

Ykseys ja yhteys ilmenevät epikleeseissä suhteessa viiteen tahoon, joita ei voi täysin erottaa ja irrottaa toisistaan. Näitä tahoja ovat ihmiset (4), Kristus (3), Pyhä Henki (2), kirkko (1) ja pyhät (1).

6.6.4 Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen liittyvä osallisuus/yhteys

Osallisuus ja yhteys Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen esiintyy seitsemässä epikleesissä. *Constitutiones apostolorum* epikleesissä pyydetään, että ne, jotka tulevat osallisiksi niistä (Kristuksen ruumiista ja verestä), vahvistuisivat hartaudessa, saisivat syntinsä anteeksi, vapautuisivat perkeleestä ja hänen erheistään, täytyisivät Pyhällä Hengellä, tulisivat Kristuksen arvoiseksi, saavuttaisivat ikuisen elämän ja tulisivat sovitetuiksi kaikkivaltiaan Jumalan kanssa. Markuksen liturgian toisessa epikleesissä pyydetään, että Jeesuksen Kristuksen ruumis ja Herramme ja Jumalamme ja Vapahtajamme ja kaikkien kuninkaan Jeesuksen Kristuksen uuden liiton veri lahjoittaisivat kaikille niistä osallisiksi tulleille uskon, kohtuullisuuden, terveyden, ilon, pyhityksen, sielun, hengen ja ruumiin uudistumisen, ikuisen elämän osallisuuden, viisauden ja kuolemattomuuden. Tässä kohtaa käsikirjoituksen teksti katkeaa. Basileios Suuren liturgiassa pyydetään, ettei Jumala sallisi osallisuuden Kristuksensa pyhän ruumiiseen ja vereen koitua kenellekään meistä (ehtoollista nauttivista) tuomioksi tai moitteeksi, vaan antaisi meidän löytää laupeuden ja armon yhdessä kaikkien pyhien kanssa. Jaakobin liturgian epikleesissä pyydetään, että Kristuksen pyhä ruumis ja Kristuksen kallis veri tulisivat kaikille niistä osallistuville (ehkä tässä on käännösvirhe ja se kuuluisi oikeastaan ”niistä osallisille”) syntien anteeksi antamiseksi, ja iankaikkiseksi elämäksi, sielujen ja ruumiitten pyhitykseksi, hyvien töitten hedelmäksi, pyhän, katolisen ja apostolisen kirkkosi vahvistukseksi. Khrysostomoksen liturgian epikleesissä pyydetään, että Kristuksesi kallis ruumis ja Kristuksesi kallis veri koituisivat niistä osallisiksi tuleville sielun valppaudeksi, syntien anteeksi antamiseksi, osallisuudeksi Pyhään Henkeen, taivaan valtakunnan saavuttamiseksi ja luottamukseksi Jumalaa kohtaan, mutta eivät syytteeksi eivätkä tuomioksi. *Missale Romanum 1970:n* II toisessa epikleesissä

pyydetään, että meille lahjoitettaisiin osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan III ensimmäisessä epikleesissä Pyhän Hengen lähettämiseen liittyy pyyntö siunata ehtoollisaineet, joiden kautta tulemme osallisiksi Kristuksen ruumiista ja verestä.¹⁸⁴

Osassa epikleesejä osallisuus Kristuksen ruumiiseen mainitaan vain ohimennen, ennen kuin kuvaillaan, millä tavoin ehtoollisen toivotaan koituvan siunaukseksi ja hyödyksi seurakunnalle tai kun kuvaillaan, miksi osallisuuden ei toivota koituvan. Yhdessä epikleesissä viitataan leipään ja viiniin, joiden kautta tulemme osallisiksi Kristuksen ruumiista ja verestä. Yhdessä epikleesissä Jumalaa pyydetään lahjoittamaan osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen.

Niistä epikleeseistä, joissa osallisuuteen viitataan ohimennen ennen kun kuvaillaan ehtoolliseen osallistumisen koituvan siunaukseksi ja hyödyksi tai ehtoolliseen osallistumisen koitumisen ei-toivottuja seurauksia tai jossa viitataan leipään ja viiniin, joiden kautta tullaan osallisiksi, kaikki yhtä lukuun ottamatta ovat vanhoja liturgioita ja kahta lukuun ottamatta idän kirkon liturgioita. Ainoastaan yhdessä epikleesissä pyydetään lahjoittamaan osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Epikleeseissä ei oteta kantaa siihen, millä tavalla tai miten yhteys tai osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen syntyy. Se liittyy ehtoollisaineisiin ja loppu jätetään salaisuudeksi.

Muuttuneista ehtoollisaineista käytetään erilaisia nimityksiä. Käytettyjä ilmauksia ovat Kristuksen ruumis ja veri, Jeesuksen Kristuksen ruumis ja Herramme ja Jumalamme ja Vapahtajamme ja kaikkien kuninkaan Jeesuksen Kristuksen uuden liiton veri, Kristuksesi pyhä ruumis ja veri, Kristuksen pyhä ruumis ja Kristuksen kallis veri, Kristuksesi kallis ruumis ja Kristuksesi kallis veri. Yksinkertaisin muoto, Kristuksen ruumis ja veri, esiintyy kolmessa epikleesissä, joista kaksi on uudemman ajan epikleesejä. Muut muodot esiintyvät kukin vain yhdessä epikleeseissä.

6.6.5 Yhteenveto kommuunioiteemasta muiden kirkkojen epikleeseissä

Ehtoollisen arvollisen vastaanottamisen tema löytyy ainoastaan kaikista suomalaisista epikleeseistä ja kyse on aina uskossa vastaanottamisesta. Uskossa vastaanottamisessa kyse on aina ehtoollisesta, mutta se sanoitetaan eri tavoin. Siihen liittyy ja sitä edeltää ihmisten siunaaminen tai Pyhän Hengen lähettäminen

¹⁸⁴ Kotila 1996, 112, 117, 129, 133, 136, 194; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II 2006, 31.

tai antaminen. Ehtoolliselle osallistuneille pyydetään monia erilaisia siunaukseksi ja hyödyksi ymmärrettäviä asioita. Aiheiden yleisyyden perusteella kolmen kärkeen kuuluvat ikuiseen elämään (8), uudistumiseen ja pyhittymiseen (8) ja synteihin (7) liittyvät sisällöt. Muita useammin kuin kerran esiintyviä teemoja ovat kasvamiseen kristittyinä ja ihmisenä sekä Pyhään Henkeen liittyvät sisällöt. Sen lisäksi, mitä positiivisia seurauksia ehtoolliseen osallistumiseen toivotaan liittyvän, epikleeseissä mainitaan yhteensä viisi ei-toivottua seurausta, joista yleisin on tuomio. Epikleesit, joissa kerrotaan ei-toivotuista seurauksista, ovat idän kirkon epikleesejä. Ykseys ja yhteys ilmenevät epikleeseissä suhteessa viiteen tahoon, joita ei voi täysin erottaa ja irrottaa toisistaan. Näitä tahoja ovat ihmiset, Kristus, Pyhä Henki, kirkko ja pyhät. Osassa epikleesejä osallisuus Kristuksen ruumiiseen mainitaan vain ohimennen, ainoastaan yhdessä epikleesissä Jumalaa pyydetään lahjoittamaan osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Näistä kaikki yhtä lukuun ottamatta ovat vanhoja liturgioita ja kahta lukuun ottamatta idän kirkon liturgioita. Muuttuneista ehtoollisaineista käytetään erilaisia nimityksiä, yksinkertaisin muoto, Kristuksen ruumis ja veri esiintyy kolmesti, muut kukin kerran.

6.7 Kommuunioteeman vertailua

Suomalaisten epikleesien lisäksi vain yhdessä sveitsiläisessä epikleesissä on ehtoollisen arvollisen vastaanottamisen teema. Kaikki epikleesit, joissa tämä teema esiintyy, kuuluvat reformaation jälkeisten kirkkojen ehtoollisliturgioihin ja uusiin sellaisiin. Muiden kirkkojen epikleeseissä ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi pitää sisällään hyvin monipuolisen ja rikkaan kokoelman kaikenlaista maallista ja taivallista hyvää, sveitsiläisissä mainitaan ainoastaan vahvistaminen ja siunaaminen. Idän kirkkojen epikleeseissä mainitaan myös joitakin ei-toivottuja seurauksia. Merkillepantavaa on, että muiden kirkkojen epikleeseissä on sellaisia ykseyteen ja yhteyteen liittyviä tahoja, joita ei ole sveitsiläisissä epikleeseissä. Näitä ovat Pyhä Henki ja pyhät. Osassa muiden kirkkojen epikleesejä osallisuus Kristuksen ruumiiseen mainitaan vain ohimennen, vain yhdessä epikleesissä Jumalaa pyydetään lahjoittamaan osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen, sveitsiläisissä epikleeseissä se ilmaistaan yleisimmin toteamuksena ja osassa epikleeseistä pyyntönä. Sveitsiläisissä epikleeseissä sanoitetaan, miten yhteys tai osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen toivotaan saavutettavan, muiden kirkkojen epikleeseissä siihen ei oteta

kantaa, vaan todetaan ehtoollisaineiden olevan yhteys tai osallisuus tai pyydetään lahjoittamaan osallisuus.

Kun vertaa kommuunioteeman eri alateemojen esiintymisen yleisyyttä, niin eroja on havaittavissa. Ehtoollisen arvollisen vastaanottamisen suhteen ei ole merkittävää eroa, se esiintyy yhdessä 17 sveitsiläisistä epikleeseistä ja neljässä 19:ssä muiden kirkkojen epikleeseistä. Jälkimmäiset kaikki edustavat saman kirkon liturgioita. Ehtoolliseen osallistumisen koituminen seurakunnalle siunaukseksi ja hyödyksi erottaa teemana sveitsiläiset epikleesit selkeästi muiden kirkkojen epikleeseistä. Tämä teema esiintyy ainoastaan kahdessa sveitsiläisessä epikleesissä, mutta 11:ssä muiden kirkkojen epikleeseistä. Lisäksi se esiintyy hyvin rikkaana ja monipuolisena kokoelmana muiden kirkkojen epikleeseissä, kaikenlaista siunausta ja hyötyä löytyy mm. ikuiseen elämään, uudistumiseen ja pyhittämiseen sekä syntien anteeksisaamiseen liittyen. Yhteyden ja ykseyden teema puolestaan esiintyy sveitsiläisissä epikleeseissä huomattavasti useammin, 11:ssä epikleesissä, kun se löytyy muiden kirkkojen epikleeseistä seitsemästä. Siitä huolimatta yhteyden/ykseyden teema liittyy muiden kirkkojen epikleeseissä useampaan tahoon kuin sveitsiläisissä epikleeseissä. Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen liittyvä osallisuuden/yhteyden teema suhteen luvut ovat samat kuin edellisen teeman suhteen. Sveitsiläisissä epikleeseistä 11:stä löytyy tämä teema, muiden kirkkojen epikleeseistä seitsemästä. Sveitsiläisissä epikleeseissä otetaan kantaa siihen, miten tämä osallisuus ja yhteys saavutetaan, muiden kirkkojen epikleeseissä ei. Täytyy kuitenkin muistaa, että sekä yhteyden/ykseyden että Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen liittyvään osallisuuden/yhteyden teeman ilmenemismäärään vaikuttavat useat lähes identtiset sveitsiläiset epikleesit. Ilman niitä lopputulos näyttäisi toiselta.

6.8 Muut teemat

Sveitsiläisissä epikleeseissä on konsekraatio- ja kommuunioteemojen lisäksi muutamia muita mainitsemisen arvoisia teemoja. Niitä ovat maailman muuttaminen/uudelleen luominen, ihmisten pyhittäminen ja uudistaminen, kuolemanjälkeiseen elämään liittyvät pyynnöt ja maanpäälliseen elämään liittyvät pyynnöt.

Maailman muuttaminen/uudelleen luominen löytyy teemana yhteensä kahdeksasta (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 17) epikleesistä, joista viisi joista viisi ovat varsinaisen epikleesin osalta keskenään identtiset, kuten myös kaksi jäljelle jäävää keskenään. Epikleeseissä 1, 3, 4, 5, 6, 2 ja 10 pyydetään Herraa muuttamaan

maailma Henkensä kautta hänen Poikansa valtakunnaksi. Epikleesissä 17 Jumalaa pyydetään luomaan tämä maailma uudeksi Kristuksen lupauksen mukaisesti.

Ihmisten pyhittämisen ja uudistamisen teema löytyy yhteensä seitsemästä (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10) epikleesistä, joista viisi ovat varsinaisen epikleesin osalta keskenään identtiset, kuten myös kaksi jäljelle jäävää keskenään. Epikleeseissä 1, 3, 4, 5, 6, 2 ja 10 pyydetään Herraa pyhittämään ja uudistamaan meidät Pyhän Hengen kautta.

Kuolemanjälkeiseen elämään liittyviä pyyntöjä esiintyy yhteensä neljässä (7, 17, 9, 16) epikleesissä. Epikleesissä 7 Herraa pyydetään herättämään nälkä tulevaisuutta kohtaan, kaipaus Jumalan valtakuntaa kohtaan ja toivo kuolemaa vastaan. Epikleesissä 17 Jumalaa pyydetään, että kuten hän herätti Kristuksensa kuolleista ja muutti ajallisen ruumiin taivaalliseksi olemukseksi, niin muuta meidätkin. Epikleesissä 9 pyydetään Herraa, että hän antaisi meidät saavuttaa ikuinen elämä Jeesuksen Kristuksen kautta. Epikleesissä 16 Jumalaa pyydetään, että kuten hän on herättänyt Poikansa kuolleista, niin tekisi meistä osallisia ikuisesta elämästä Pyhän Hengen voimalla. Yhdessä epikleesissä pyyntö liittyy kuolemanjälkeiseen elämään kohdistuviin asenteisiin, kolmessa konkreettisemmin siihen, mitä Jumalan toivotaan tekevän ihmisille kuoleman jälkeen. Kuolleista herättämisen pyyntö sisältyy kahteen epikleesiin. Suora ikuisen elämän saamisen pyyntö löytyy yhdestä epikleesistä, yhdessä se on ilmaistu epäsuorasti kuolleista herättämisen pyynnön sekä pyynnön muuttaa ajallinen ruumis taivaalliseksi olemukseksi kautta.

Maanpäälliseen elämään liittyviä pyyntöjä löytyy yhteensä neljästä (7, 13, 14, 17) epikleesissä. Epikleesissä 7 Herraa pyydetään auttamaan meitä varjelemaan Jumalan maapalloa ja tekemään meistä rauhan ihmisiä. Epikleesissä 13 Herraa pyydetään lähettämään hänen Pyhä Henkensä, jotta Henki auttaisi meitä hyväksymään toisemme, niin kuin Herra on hyväksynyt meidät. Epikleesissä 14 Jumalaa pyydetään avaamaan silmämme kaikelle hädälle, antamaan meille oikeat sanat, kun toiset tuntevat olevansa yksinäisiä ja eksyksissä. Lisäksi Jumalaa pyydetään antamaan meille rohkeutta auttaa tarmokkaasti siellä missä ihmiset ovat köyhiä ja sorrettuja. Jumalaa pyydetään tekemään kirkkonsa totuuden ja vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan paikaksi, jotta ihmiset ammentaisivat uutta toivoa. Epikleesissä 17 pyydetään Jumalaa elävöittämään hänen kirkkonsa suunsa henkäyksellä. Jumalaa pyydetään siunaamaan ja pyhittämään suunsa henkäyksellä myös meidät hänen palvelukseensa. Maanpäälliseen elämään

liittyvät pyynnöt kohdistuvat siihen, mitä kirkolle toivotaan tapahtuvan ja millainen sen pitäisi olla tai ihmisiksi olemiseen. Kirkkoon ja ihmisten väliseen kanssakäymiseen liittyvien pyyntöjen tiukka erottelu ei ole mielekästä, koska kirkko kuitenkin koostuu ihmisistä ja se, millainen kirkon pitäisi olla, tapahtuu ihmisten kautta ja ihmisten käytöksen kautta. Ei ole uskottavaa, että kirkkoon liittyvät pyynnöt tarkoittaisivat kirkon byrokraattista olemusta ja etteivät ne liittyisi millään tavalla ihmisiin. Kirkkoon kohdistuvien pyyntöjen sisältönä, että kirkko olisi sellainen, joka loisi uutta toivoa ja josta ihmiset ammentaisivat uutta toivoa sekä että Jumala elävöittäisi ja virkistäisi kirkkoa. Ihmisiksi olemisen pyyntöihin sisältyy maapallon varjeleminen, ihmisten hyväksyminen, auttaminen ja rakastaminen.

7. Loppukatsaus

Tämän tutkimuksen tehtävänä oli tarkastella epikleesirukouksia Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen ehtoollisliturgioissa. Tarkastelun kohteena oli erityisesti kaksi asiaa: ensinnäkin epikleesirukousten kielellisiin rakenteisiin sisältyvät teologiset teemat, toiseksi epikleesirukousten teologianhistoriasta nousevat keskeiset aiheet. Eräissä analyysiluvuissa sveitsiläisiä epikleesejä on vertailtu muihin työssä esille tuotuihin epikleeseihin, toisissa taas ei. Nämä muut työssä esille tuodut epikleesit sijoittuvat ajanjaksolle 200–2000 ja sisältävät varhaisen kristillisyyden ja sekä idän että lännen kirkkojen aiempia ja nykyisiä epikleesirukouksia. Nykyisiä epikleesejä edustavat roomalaiskatolisen kirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon epikleesit.

Epikleesirukousten objektien vertailussa nousi esiin kuusi tärkeää havaintoa. Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen epikleeseissä on aina selkeästi olemassa puhuttelun kohde ja kahdessa epikleesissä se ei ole jumaluuden ensimmäinen persoona, vaan yhdessä mitä ilmeisimmin jumaluuden toinen persoona ja yhdessä selvästi jumaluuden kolmas persoona. Yhdessä sveitsiläisessä epikleesissä Pyhän Hengen toivottu toiminta ei kohdistu ihmisiin eikä ehtoollisaineisiin, vaan koko ehtoollistilanteeseen. Sveitsiläisissä epikleeseissä ihmiset ovat useimmiten toivotun Pyhän Hengen toiminnan kohteena, eivätkä ehtoollisaineet ole koskaan yksin Pyhän Hengen toivotun toiminnan kohteena. Kolmanneksessa sveitsiläisistä epikleeseistä Pyhän Hengen toivottu toiminta kohdistuu sekä ehtoollisaineisiin että ihmisiin, muiden kirkkojen epikleeseistä melkein puolessa.

Pyhään Henkeen liittyvissä pyynnöissä käytetään erilaisia verbejä.

Tärkeimmiksi verbeiksi tässä luokiteltiin ne, jotka liittyvät sellaiseen Pyhän Hengen toivottuun toimintaan, jonka objektina ovat joko ihmiset, ehtoollisaineet tai molemmat. Yhdessä tapauksessa verbi ei liity kumpaankaan selkeästi, vaan ehtoollistilanteeseen. Tärkeimpiä ja olennaisimpia verbejä on kymmenen. Ne ovat *heiligen* eli pyhittää (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10, 8, 17, 16), *senden* eli lähettää (2, 10, 8, 13, 14, 17, 9), *erneuern* eli uudistaa (1, 3, 4, 5, 6, 2, 10,), *segnen* eli siunata (8, 11, 15, 17, 12, 16), *geben* eli antaa (1, 3, 4, 5, 6), *machen* eli tehdä (7,11), *erfüllen* eli täyttää (9, 11), *schenken* eli lahjoittaa (14), *beleben* eli elävöittää (17) sekä *verleihen* eli varustaa (16). Vaikka kaikki tarkastelun kohteena olevat verbit liittyvät jollain tavalla Pyhään Henkeen, niin niistä voi muodostaa sisällöllisin perustein kaksi erilaista ryhmää. Ensimmäisen ryhmän verbit kuvaavat Pyhän Hengen paikalle saamista tai tilaamista ja niihin kuuluvat verbit ovat *senden* eli lähettää, *geben* eli antaa, *schenken* eli lahjoittaa ja *verleihen* eli varustaa. Toisen ryhmän verbit kuvaavat puolestaan sitä, mitä Pyhän Hengen odotetaan tekevän joko itsenäisesti, Jumalan välineenä tai Jumalan kanssa yhdessä. Tämän ryhmän verbejä ovat *heiligen* eli pyhittää, *segnen* eli siunata, *erneuern* eli uudistaa, *machen* eli tehdä, *erfüllen* eli täyttää ja *beleben* eli elävöittää.

Kun Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen epikleesejä tarkasteltiin nelipaikkaisella kaavalla, jossa on antaja, eli toimija (A), lahja (B), kolmantena on vastaanottaja (C) ja neljäntenä edunsaaja (D), niin löytyi eroja eri verbien välillä. Verbiin pyhittää liittyen on löydettävissä kolme erilaista sovellusta monipaikkaisuuden kaavasta (A, B, C ja D tai A, B ja D tai A, C ja D). Verbeihin siunata ja lähettää voidaan soveltaa kahta erilaista kaavaa (A, B, C, ja D tai A, B ja D). Verbeihin uudistaa ja tehdä sopivat kaksi erilaista kaavaa (A, B, C ja D tai A, C ja D). Verbit antaa, täyttää, lahjoittaa, elävöittää ja varustaa täyttävät tässä aineistossa aina kaikki neljä sijaa, eli kaava on aina muotoa (A, B, C ja D). Kaikki epikleesien verbit ovat siis joko nelipaikkaisia tai kolmipaikkaisia kahdella mahdollisella erilaisella kaavalla. Lahja (B) ja vastaanottaja (C) puuttuvat toisinaan näiden verbien monipaikkaisuuskaavoista. Kun lahja puuttuu, niin silloin Pyhä Henki katsotaan niin aktiiviseksi, että hän on mukana toimija, subjekti, eikä lahja. Kun kaavoista puuttuu vastaanottaja, niin useimmiten kyse on siitä, että toiminta kohdistuu elottomiin ehtoollisaineisiin, joita ei nähdä vastaanottajiksi. Tässä ei oteta yksiselitteisesti kantaa siihen, onko Pyhä Henki toimija vai lahja tai voivatko ehtoollisaineet olla vastaanottajan positiossa. Tämä

selittää osittain sen, miksi useimmilla verbeillä on vaihtoehtoisia monipaikkaisuuskaavoja. Yhteistä kaikille on, että aina löytyy toimija (A) ja edunsaaja (D). Toimijana on aina jumaluuden jokin persoona ja edunsaajina ihmiset.

Konsekraatioteemaan liittyen tärkeimpiä havaintoja on neljä. Konsekraatioteema esiintyy huomattavasti harvemmassa Sveitsin saksankielisten reformoitujen evankelis-luterilaisten kirkkojen epikleeseissä (6/17) kuin muiden kirkkojen epikleeseissä (16/19). Sveitsiläisissä epikleeseissä konsekraatio ilmaistaan yleisimmin verbiparilla siunata ja pyhittää, kun taas muiden kirkkojen epikleeseille on tyypillisempää, että yksi verbi kuvaa konsekraatiota. Muiden kirkkojen yleisimpiä konsekraatioon liittyviä verbejä pyhittää, siunata ja tehdä, joista kaksi ensimmäistä ovat yleisimmin sveitsiläisissä epikleeseissä käytetty konsekroiva verbipari, mutta viimeisin verbi puuttuu täysin sveitsiläisistä epikleeseistä konsekraatioon liittyvänä. Ainoastaan yhdessä sveitsiläisessä epikleesissä puhutaan suoraan ehtoollisaineiden muuttumisesta, kun muiden kirkkojen lähes kaikissa konsekraatioteeman sisältävissä epikleeseissä puhutaan selvästi ehtoollisaineiden muuttumisesta.

Kommuunioteemaan liittyviä merkittäviä havaintoja on useita. Kommuunioteemaan liittyviä alateemoja ovat ehtoollisen arvollinen vastaanottaminen, ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi, yhteyden/ ykseys sekä osallisuus/yhteys Jumalan Pojan ruumiiseen ja vereen. Ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi erottaa teemana sveitsiläiset epikleesit selkeästi muiden kirkkojen epikleeseistä. Tämä teema esiintyy ainoastaan kahdessa sveitsiläisessä epikleesissä, mutta 11:ssä muiden kirkkojen epikleeseistä. Kahden muunkin alateeman suhteen on suuria määrällisiä eroja, mutta koska niihin vaikuttaa moni keskenään varsinaisen epikleesiosan suhteen identtiset epikleesit, niin tulosta ei voi pitää merkittävänä. Suomalaisten epikleesien lisäksi vain yhdessä sveitsiläisessä epikleesissä on ehtoollisen arvollisen vastaanottamisen teema. Teemaan ehtoolliseen osallistumisen koituminen siunaukseksi ja hyödyksi kuuluu sveitsiläisissä epikleeseissä ainoastaan vahvistaminen ja siunaaminen, muiden kirkkojen epikleeseissä teema pitää sisällään hyvin monipuolisen ja rikkaan kokoelman kaikenlaista maallista ja taivaallista hyvää. Merkillepantavaa on, että muiden kirkkojen epikleeseissä on sellaisia ykseyteen/yhteyteen liittyviä tahoja, joita ei ole sveitsiläisissä epikleeseissä. Näitä ovat Pyhä Henki ja pyhät. Osassa muiden

kirkkojen epikleesejä osallisuus Kristuksen ruumiiseen mainitaan vain ohimennen, vain yhdessä epikleesissä Jumalaa pyydetään lahjoittamaan osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen, sveitsiläisissä epikleeseissä se ilmaistaan yleisimmin toteamuksena ja osassa epikleeseistä pyyntönä. Sveitsiläisissä epikleeseissä sanoitetaan, miten yhteys tai osallisuus Kristuksen ruumiiseen ja vereen toivotaan saavutettavan, muiden kirkkojen epikleeseissä siihen ei oteta kantaa, vaan todetaan ehtoollisaineiden olevan yhteys tai osallisuus tai pyydetään lahjoittamaan osallisuus. Sveitsiläisissä epikleeseissä on konsekraatio- ja kommuunioiteemojen lisäksi muutamia muita mainitsemisen arvoisia teemoja. Niitä ovat maailman muuttaminen/uudelleen luominen, ihmisten pyhittäminen ja uudistaminen, kuolemanjälkeiseen elämään liittyvät pyynnöt ja maanpäälliseen elämään liittyvät pyynnöt.

Tutkimuksen tuloksena on, että Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen kirkkokäsikirja sisältää useita erilaisia ehtoollisliturgioita. Käsikirjan epikleesirukoukset poikkeavat toisistaan paljon niin rakenteellisesti kuin sisällöllisestikin. Kun sveitsiläisiä epikleesejä vertaa muiden kirkkojen epikleeseihin, niin joidenkin piirteiden suhteen kirjo on suurin piirtein yhtä laaja kuin muiden kirkkojen epikleeseissä yhteensä. On kuitenkin löydettävissä joitakin sveitsiläisille epikleeseille tyypillisiä piirteitä, kuten esimerkiksi, että sveitsiläiset epikleesit sisältävät aina selkeän puhuttelun kohteen tai että ehtoollisen koituminen hyödyksi ja siunaukseksi esiintyy teemana äärimmäisen harvoin. Sveitsin saksankielisten evankelis-reformoitujen kirkkojen kirkkokäsikirja antaa yksiselitteisesti kuvan rikkaasta ja monipuolisesta liturgisesta perinteestä, jossa liturgiaa ja liturgisia tekstejä ei pyritä mahduttamaan yhteen ainoaan muottiin, vaan erilaisuudelle löytyy tilaa.

8. Lyhenteet

SEK Schweizerischer Evangelischer Kirchenbund

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet ja apuneuvot

LK. Die Liturgiekommission der evangelisch-reformierten Kirchen der deutschsprachigen Schweiz. Liturgie. Herausgegeben im Auftrag der Liturgiekonferenz der evangelisch-reformierten Kirchen in der deutschsprachigen Schweiz. Band III Abendmahl. Bern: Verlag Stämpfli & Cie AG. 1983.

Kirjallisuus

Baur, Jörg

1998 Abendmahl. III. Dogmatisch. 1. Evangelisch a) Lutherisch – Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 1 A-B. Hg. v. Hans Dieter Betz et al. Tübingen: Mohr. 31- 36.

Beintker, Michael

1998 Abendmahl. III. Dogmatisch. 1. Evangelisch b) Reformiert. – Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 1 A-B. Hg. v. Hans Dieter Betz et al. Tübingen: Mohr. 36- 39.

Bürkle, Horst

1998 Mission. I. Religionsgeschichtlich:. – Lexikon für Theologie und Kirche. 7. Band, Maximilian bis Pazzi. Begründet von Michael Buchberger. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 288-289.

Bürkle, Horst

1998 Mission. IV. Systematisch-theologisch:. – Lexikon für Theologie und Kirche. 7. Band, Maximilian bis Pazzi. Begründet von Michael Buchberger. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 292-293.

Conzemius, Victor

2000 Segen, Segnung. IV. Liturgisch:. – Lexikon für Theologie und Kirche. 9. Band, San bis Thomas. Begründet von Michael Buchberger. Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 397-399.

Felmy, Karl Christian

1999 Epiklese. – Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 2 C-E. Hg. v. Hans Dieter Betz et al. Tübingen: Mohr. 1364-1365

Frankemölle, Hubert

2002 Mission. II. Christentum. Neues Testament. – Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 5 L-M. Hg. v. Hans Dieter Betz et al. Tübingen: Mohr.

Garijo-Guembe, Miquel M.

1995 Eucharistie, Eucharistiefeyer. IV. Ostkirchlich:. – Lexikon für Theologie und Kirche. 3. Band, Dämon bis Fragmentenstreit. Begründet von Michael Buchberger. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 951-953.

Gerhards, Albert

1995 Epiklese. – Lexikon für Theologie und Kirche. 3. Band, Dämon bis Fragmentenstreit. Begründet von Michael Buchberger. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 715-716.

Hallensleben, Barbara

2000 Sendung. II. Systematisch-theologisch:. – Lexikon für Theologie und Kirche. 9. Band, San bis Thomas. Begründet von Michael Buchberger. Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 458-459.

Jorissen, Hans

2001 Transsubstantiation. II. Systematisch-theologisch. – Lexikon für Theologie und Kirche. 10. Band, Thomaschristen bis Zytomyr. Begründet von Michael Buchberger. Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 180-182.

Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus

2000 Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalveluksen opas. Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2000:6. Helsinki: Kirkkohallitus.

Kotila, Heikki

1996 Eukaristinen rukous. Vanhakirkollinen aineisto lännen kirkkojen uusissa ehtoollisrukouksissa. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja ISSN 0356-9349 ; 202. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

2004 Liturgian lähteillä. Johdatus jumalanpalveluksen historiaan ja teologiaan. 3. uudistettu painos. Helsinki: Kirjapaja.

Lempiäinen, Pentti

2004 Pyhät toimitukset. 4. uudistettu painos. Helsinki: Kirjapaja.

McGrath, Alister E.

1996 Kristillisen uskon perusteet. Johdatus teologiaan. 2. tarkistettu painos. Suom. Satu Norja. Suomenkielisen laitoksen toim. R. Työrinoja. Helsinki: Kirjapaja.

McKenna, John H.

1975 Eucharist and Holy Spirit. The Eucharistic Epiclesis in 20th Century Theology 1900-1966). Alcuin Club collections, 57. Great Wakering: Published for the Alcuin Club (by) Mayhew-McCrimmon.

Marschies, Christoph

- 1998 Abendmahl. II. Kirchengeschichtlich. – Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 1 A-B. Hg. v. Hans Dieter Betz et al. Tübingen: Mohr. 15-21.
- Paus, Ansgar
2000 Segen, Segnung. I. Religionsgeschichtlich:. – Lexikon für Theologie und Kirche. 9. Band, San bis Thomas. Begründet von Michael Buchberger. Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 394-395.
- Podella, Thomas
2000 Heiligung. I. Altes Testament. – Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 3 F-H. Hg. v. Hans Dieter Betz et al. Tübingen: Mohr. 1571-1572.
- Saarinen, Risto
1994 Johdatus ekumeniikkaan. Helsinki: Kirjaneliö.
1998 Ekumeeninen työkirja. Kirkkojen tekstejä 1937–1997. Studia missiologica et oekumenica Fennica, 59. Toim. R. Saarinen. Helsinki: Luther-Agricola-Seura.
2009 Im Überschuss. Zur Theologie des Gebens. – Word – Gift – Being. Justification – Economy – Ontology. Religion in Philosophy and Theology 37. Ed. by Bo Kristian Holm & Peter Widmann. Tübingen: Mohr Siebeck. 73–85.
- Saarinen, Risto & Pokki Timo
2005 Reformoidut kirkot. – Kirkkotiedon kirja. Ekumeeninen johdatus kirkkojen oppiin ja elämään. Toim. P. Metso et al. Helsinki: Kirjapaja. 241–284.
- Scheuer, Hans
2000 Segen, Segnung. III. Systematisch-theologisch:. – Lexikon für Theologie und Kirche. 9. Band, San bis Thomas. Begründet von Michael Buchberger. Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 396-397.
- Schnelle, Udo
2000 Heiligung. II. Neues Testament. – Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 3 F-H. Hg. v. Hans Dieter Betz et al. Tübingen: Mohr. 1572-1573.
- Scholtissek, Klaus
2000 Sendung. I. Biblisch-theologisch:. – Lexikon für Theologie und Kirche. 9. Band, San bis Thomas. Begründet von Michael Buchberger. Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 456-458.

Steiger, Johann Anselm

2005 Transsubstantiation. – Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. Band 8 T-Z. Hg. v. Hans Dieter Betz et al. Tübingen: Mohr. 539.

Steymans, Hans Ulrich

2000 Segen, Segnung. II. Biblisch-theologisch. – Lexikon für Theologie und Kirche. 9. Band, San bis Thomas. Begründet von Michael Buchberger. Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 395-396.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II

2006 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja I-II. I Jumalanpalvelusten kirja, II Evankeliumikirja. 3. painos. Jumalanpalvelusten kirja hyväksytty kirkolliskokouksessa 12. tammikuuta 2000, Evankeliumikirja hyväksytty kirkolliskokouksessa 8. toukokuuta 1999. Helsinki: Raamattutalo.

Teinonen, Seppo A.

1999 Teologian sanakirja: 7400 termiä. 2. korjattu painos. Helsinki: Kirjapaja.

Zmijewski, Josef

1995 Heiligung. – Lexikon für Theologie und Kirche. 4. Band, Franca bis Hermenegild. Begründet von Michael Buchberger. Hg. v. Walter Kasper et al. Freiburg im Breisgau: Herder. 1331-1332.

Internetlähteet

KK Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. 14.3.2010. <http://www.evl.fi/keskushallinto/>

LK Liturgiekommision. 14. 3.2010. <http://www.liturgiekommision.ch/>

REF1 Reformierte Kirche in der deutschen Schweiz. 14.3.2010. <http://www.ref.ch/index.php?id=117>

REF2 Reformiert online. 14.3.2010. <http://www.reformiert-online.net:8080/t/de/bildung/grundkurs/gesch/lek5/index.jsp>

SEK Schweizerischer Evangelischer Kirchenbund. 14.3.2009. <http://www.sek-feps.ch/de/ueber-uns/mitgliedkirchen/>